Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 39476 ~~[illegible]~~ Dublet 39476 Dubl
Inventar 620294.

B.C.U. Bucuresti
C620294

RC 6109

PrA 110/84

545538

Gânduri și Icoane din vremea războiului

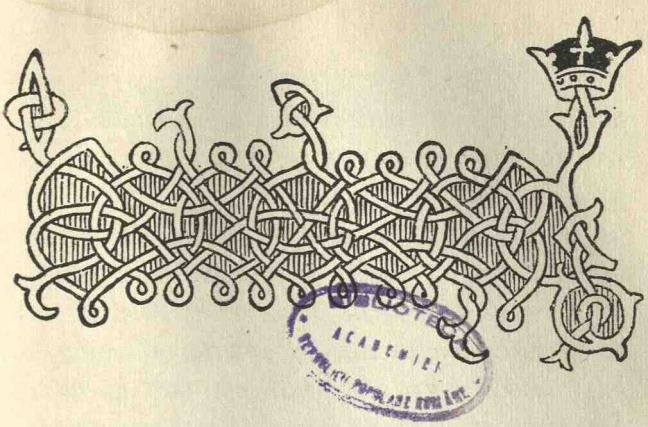

Gândurile au aripi. Ele sboară în lume fără să fie văzute, ducând cu dânsele putința binelui și a răului.

Cei cari le zămislesc, și mai mult încă, cei cari le aștern pe hârtie, trebuie să aibă grijă de sămânța pe care o seamănă și o împrăștie.

Un gând frumos poate să fie ca o biserică în care omul își odihnește sufletul, iar gândul rău este neghina care înăbușă grâul cel mai curat și mai rodnic.

Gândurile au aripi — de aceia să fim cu grijă pentru gândurile trimise în lume, mai ales în ceasul când soarta își coboară umbra ei asupra viitorului nostru și asupra onoare

unei țări care s'a ridicat la o culme înaltă prin credința, prin jertfa, prin suferința și prin idealul care a trimis-o în luptă.

Măreția unui popor nu stă numai în ceasul biruinței, ci mai ales în puterea lui de a suferi.

De aceia gândurile fiecăruia trebuie să fie ca stâncile cu care clădești o fortăreață împrejurul onoarei patriei, o fortăreață atât de tare, încât generațiile care vor veni să se simtă sigure între zidurile ridicate pe morminte — pe mormintele acelora cari și-au dat vieața pentru un ideal, ziduri cimentate de sângele vitejilor și de lacrimile celor care îi plâng . . .

***Gândurile au aripi** — de aceia iea aminte la gândurile pe care le trimiți în lume . . .*

1 Februarie 1918.

De la inima mea la inima lor.

Trenuri trec... trec, și povara lor, pe care o duc departe, e tinerețea țării noastre, speranța căminurilor.

Sunt grămădiți cu miile pe acoperișele vagoanelor, spânzurați pe margini, atârnați în chip primejdios, dar sunt veseli cu toții. Râd în drum, cântă, strigă... Și trenuri trec, trec înainte în fiecare zi...

Cu inima grea, cu mânile pline de flori plecăm la gară. Am dorì să le spunem cuvinte de cari să-și aducă aminte, să le spunem tot ce simțim în aceste clipe, dar glasurile lor care se ridică în cor le înăbușesc pe ale noastre.

Un strigăt li se desprinde de pe buze când mă văd: — ne ducem, plecăm cu bucurie, ne

ducem la biruinţă, ca Tu să te faci Impărăteasă, Impărăteasa tuturor Românilor...

Acesta e strigătul inimii lor, urarea pe care o trimit, urarea pe care o cred, şi eu le zâmbesc îmbiindu-i cu flori pe care le strânge braţul lor viu.

...Şi trec... trec înainte...

* * *

Intr'o seară, când soarele se înclină în slava lui luminoasă, poleind cu aur tot ce-i cădeà în cale, ajunseiu mai târziu la gară reţinută cum eram de alte datorii, şi trenul a cărui plecare voiam s'o salut, se pusese în mişcare. Tinerii soldaţi se îngrămădeau cu veselia lor sgomotoasă în compartimente, având la chipiu şi pe tunică flori pe care li le împărţisem mai înainte. Chiar şi tunurile şi caii erau împodobiţi cu margarete, cu flori liliachii de toate nuanţele, şi strălucirea bogată a apusului le sporea frumuseţea. Păreà că însuşi cerul se încercà să binecuvinteze plecarea acestor băieţi, cari se duceau atât de bucuroşi la moarte.

Mâhnită de a fi ajuns cu întârziere, mă îndreptaiu grabnic spre vagoanele în mişcare. Un strigăt izbucnì atunci din toate piepturile, fiindcă mă recunoscură, şi o ploaie de flori căzù la picioarele mele. Ei şi le desprindeau de la tunică, şi le smulgeau din capelă, de pe tun, aceste flori ce le păstrau, ca să acopere cu ele pe Regina lor, în vreme ce aceiaş urare urcà spre cer:

— Dumnezeu să-Ţi ajute s'ajungi Impărăteasă, Impărăteasa tuturor Românilor...

Şi florile îmi cădeau în braţe, îmi cădeau pe mânile care abià le mai puteau ţineà, se împrăştiau pe pământul ce se acopereà cu purpur.

Multă vreme stătui nemişcată după ce trenul dispăruse; o dungă de fum pierdută în zarea portocalie şi florile care mi se ofileau la picioare îmi mai lămureau doar această plecare.

Mă uitam, ca în faţa unui mister, la cele două şine aruncate spre infinit, în depărtare, îmbinându-şi drumul lor despărţit, şi mă în-

trebam spre ce soartă oare se îmbulzeşte această tinereţe, mă întrebam dacă se va izbândì visul lor, dacă mulţi dintr'înşii se vor mai întoarce?...

Soarele coborîse, fumul se risipise, cântecul soldaţilor erà o amintire numai...

Incetişor am pornit spre casă...

* * *

In fiecare zi mă duceam între răniţi, treceam din sală în sală. Toţi mă voiau între dânşii, fiecare soldat doreà să vadă pe Regină. Niciodată n'am lăsat o chemare fără răspuns, şi cutreieram pretutindeni, fără să mă descurajeze vreo privire, vreo oboseală, vreun drum cât de lung.

Câte odată mi se pare însă că rătăcesc printr'un vis fără sfârşit. Ii văd culcaţi pat lângă pat, ochii lor mă întâlnesc, mă urmăresc, mă sorb... N'am ştiut niciodată până astăzi ce înseamnă să fii prada atâtor ochi. S'ar păreà că privirile lor îmi smulg inima din piept, le simt ca o povară pe care abià mai pot s'o îndur.

Mă aplec spre fața lor trudită, le strâng mânile întinse, mi-așez degetele pe frunțile arzătoare, le scrutez privirile ce se sting, ascult cuvintele șoptite...

Și pretutindeni mă urmărește acceiași urare:

— Dumnezeu să-Ți ajute să te faci Impărătească, Impărateasa tuturor Românilor...

Buze încleștate mi-o spun, glasuri pline de nădejde mi-o strigă: Ce înseamnă suferința noastră, dacă Tu te faci Impărătească, Impărateasa tuturor Românilor?

Sunt atât de mișcătoare aceste cuvinte când pornesc de la patul răniților cari văd în mine împlinirea visului pentru care își dau vieața!

Mă simt așà de mică, așà de umilită în fața răbdării lor stoice, ochii mi se umplu de lacrimi și îmi dau seama că trebuie să mulțumesc lui Dumnezeu pentru măreția acestei credințe.

De ce să fiu eu cea aleasă ca să înfățișeze un ideal, de ce să fiu eu acest simbol? Ce drept am oare să stau deasupra lor și să dobândesc slava cu prețul sângelui?

Şi astfel trec înainte, cu mai multă duioşie, de la un pat la altul...

* * *

Aceasta erà într'o vreme când speranţa trăià în fiecare suflet, când entusiasmul d'intâiu făceà să bată inimile la fel, când credinţa biruinţelor glorioase ne înseninà zilele.

Mult mai târziu însă, în împrejurări cu totul schimbate, în altă parte, mi-au fost rostite aceleaş cuvinte de către un om care nu puteà să-mi vadă faţa în dimineaţa aceia când, după ce suferise o trepanaţie, zăceà cu capul înfăşurat în pânze sângerate. Cineva îi spusese că Regina e alături, că venise să-l vadă, să întrebe de rana lui, să încerce să-i ajute, de erà nevoie.

El întinse, dibuind, o mână pe care am apucat-o într'a mea şoptindu-i cuvinte de mângăiere, aplecată asupra buzelor care murmurau ceva ce nu înţelegeam. Omul nu aveà nici faţă, nici privire, acoperit cum erà de pânzele pătate de sânge.

Atunci, ca foarte de departe, veniră cuvintele, aceleaşi cuvinte: Dumnezeu să Te apere şi să Te ţie, ca să ajungi Impărăteasă, Impărăteasa tuturor Românilor...

Mi s'a părut în această clipă că ceva minunat coborîse deodată în inima mea sdrobită, ceva sfânt şi grozav, ceva care erà mai mult decât puteam îndurà... In vremurile de nădejde, urarea aceasta erà, fără îndoială, atingătoare, dar acum îmi apăreà mare şi sfântă, căci se rosteà într'o clipă când cel mai întunecos dezastru ne copleşise ţara, când armatele noastre se retrăgeau pas cu pas în faţa şuvoiului duşmanilor noştri...

Şi acolo, în odaia suferinţii, gura aceasta pe moarte spuneà nădejdea de care toţi se agăţau, visul, visul de aur pe care cu toate jertfele, mizeria şi moartea, totuşi, într'o zi, trebuie să-l izbândim. Nu erà decât unul dintre cei mulţi, un glas din necunoscut, un martir fără nume, dar vorbele lui găsiră drumul inimii mele.

Şi, aplecată asupră-i, punându-mi lin mâna pe legăturile înroşite, m'am rugat lui Dum-

nezeu să-i asculte dorinţa, m'am rugat ca sângele atâtor umili eroi să nu se risipească în zadar, m'am rugat ca, în ziua ori în ceasul când izbăvirea cea mare va venì, un ecou al cântecelor de biruinţă să ajungă şi până la acest anonim, dincolo de marea Umbră, în care se cufundă, să ajungă, pentru ca, de dincolo de groapă, să iea parte la o glorie pe care ochii lui, încă vii, nu mai puteau s'o vadă...

Copilul meu.

Moartea se târăşte pe pământ... In toate ţările, supt soare, tinereţea îşi risipeşte vieaţa cu miile, mamele plâng şi ţărâna nu mai bea decât sânge. Şi fiindcă moartea e Suverană, ea întinde mâna să culeagă şi mugurii cari aşteaptă să se deschidă mâne; ea întinde mâna ca să-mi smulgă şi odorul meu, cel de pe urmă născut, copilul sufletului meu!... Nu sunt destui morţi, nu e destulă suferinţă, nu sunt destule jertfe. Orice femeie trebuie să încerce amarul despărţirii, trebuie să plângă şi să-şi plece faţa în pulbere.

Intr'o vreme când fiii Reginelor n'au dreptul să-şi arunce vieaţa pe câmpul de luptă, — ca să pot înţelege mai bine lacrimile ma-

melor, — moartea s'a furişat în casa mea şi aşteaptă să mi-l răpească pe cel mai tânăr, pe cel mai nevinovat, pe cel fără de apărare. Culcat în albul patului îngust, el luptă împotriva unei mari şi nevăzute spaime, şi mi se pare că şi eu lupt alături cu el. Cu toate acestea dragostea nu poate să-l ajute, sunt neputincioasă în faţa durerii lui, pe care groaza mea nu poate să i-o aline, iar lacrimile nu sunt în stare să-i răcorească sângele în friguri.

De jur împrejurul meu mor copiii altor mame; între zidurile odăii acesteia păzite se stinge ş'al meu...

Nu mai pot să-l opresc. El devine un simbol al tragediei ţării mele. Singur se apără împotriva unui duşman covârşitor în aceiaş vreme când, aproape la toate graniţele, oştile noastre se împotrivesc potopului năvălirii, care cotropeşte pas cu pas pământul binecuvântat al căminurilor noastre.

Copilul meu, — şi ţara mea... Dragostea, rugăciunile ce murmurăm, încordările, sângele

risipit sunt zadarnice. Căci, fără îndoială, se găsesc ceasuri, care nu mai atârnă de voinţa oamenilor, care aparţin destinului.

* * *

Ziua mea, zi de sărbătoare naţională. Şi moartea pândeşte, pândeşte la căpătâiul copilului meu! Sunt aşteptată, m'aşteaptă şi răniţii — căci nu sunt şi ei oare copiii mei? Zile întregi i-am părăsit. Din pricina crudei mele frământări nu i-am putut cercetà. Şi au nevoie de mine, îi simt cum mă chiamă. Câteodată mi se pare că încercarea e prea grea, că judecata mi se clatină. Totuşi astăzi fiecare are un drept asupră-mi, şi chiar cel mai umil trebuie să se poată apropià de inima mea.

Mi s'au adus flori, flori multe. Stau împrăştiate pe parchet, aruncate pe mese, pe scaune şi aerul e plin de mireasma lor. Ce înseamnă toate aceste flori? Mi-au fost trimise pentru o zi de bucurie, ori pentru o zi de... moarte? Le icau în braţe şi mă grăbesc cu ele spre patul răniţilor. Vremea e scurtă...

copilul meu moare... Chemarea lui mă urmăreşte, dar paturile sunt atât de multe, atât de multe... Voiu puteà ajunge vreodată până la cel din urmă? Ce-şi zic ei oare când s'apleacă să-mi sărute mâna? Nu le pot vedeà limpede faţa, fiindcă ochii îmi sunt plini de lacrimi. Nu le pot auzì limpede cuvântul, de palpitarea îngrozită a inimii mele. — Ce-şi şoptesc încet? Un nume flutură pe toate buzele: Mircea, Mircea! Ii urează sănătate copilului meu... El moare însă... — Nu ştiţi voi că moare? Inima mea strigă acest adevăr înfricoşat şi eu îngrop fiecare pat sub flori, cum, într'un vis de evlavie, aş acoperi cu ele aşternutul morţii.

* * *

Mircea se odihneşte; lupta lui s'a sfârşit; Mircea este al Păcii; Mircea a murit. Camera durerii e tăcută acum, ţipetele sunt o amintire a trecutului, fiori de groază ai acestui pământ. Pentru el, toţi aceşti fiori s'au dus. Ca o flacără mică, ce pâlpâie şi se stinge, aşa s'a sfârşit. Nici un strigăt, abià un suspin. Erà

trudit, cu inima biruită... Erà un luptător prea tânăr, şi Dumnezeu i-a îngăduit să moară ca o mică flacără ce se stinge... aşa i-a îngăduit Dumnezeu să moară...

E mort Mircea... — Ziua morţilor. Frunzele cad, cerul plouă lacrimile părerilor de rău, şi-o ceaţă deasă ca un văl de jale acoperă pământul. Ziua morţilor. In ajun sufletul lui Mircea s'a ridicat la cer. Foile cad, de sus plouă lacrimi de păreri de rău, ceaţa s'a lăsat asupra pământului ca un văl de jale...

S'a sfârşit. E pecetluit mormântul, o piatră grea îţi acopere faţa; lumânările s'au stins, troparele solemne s'au risipit, florile sunt obosite şi umbra a umplut biserica.

S'a sfârşit. Nici rugăciunile, nici lacrimile, nici durerea, nici desnădejdea nu mi te mai pot întoarce, Mircea, copil al meu. Am văzut cum îţi coborau sicriul mititel într'o groapă plină de întunecimi, şi, ca aceste întunecimi să fie mai puţin sumbre, în golul lor am aruncat flori... Flori albe am aruncat...

Apoi te-am lăsat, dragul meu, am părăsit

BIBLIOTECA Centrală Universitară

locul tău de odihnă, m'am întors către pustiul, către povara de neînlăturat a zilelor ce nu te vor cunoaşte; m'am întors spre casa unde patul tău a rămas gol, pe când tu, aşa de mic şi singur, dormi în scriu, sub pământ. Totuşi, Mircea, ştiu că acolo sub glie e numai bietul tău trupşor...

* * *

Nu e vreme de doliu în odăi închise, de plângeri leneşe, de odihnă. Propria-mi durere nu trebuie să mă despartă de durerea altora. Ea trebuie să fie un legământ nou între Ţară şi mine. Ea nu poate să mă ţie departe de ei în clipa când au mai mare nevoie de mine. Ţara mă chiamă, şi, cu toată noaptea coborîtă ca un zăbranic în sufletul meu, trebuie încă odată să-mi port povara şi să merg înainte.

Incotro îmi voiu întoarce faţa întristată? Spre ce pat de durere? Spre ce cămin al suferinţei? Ar fi poate mai bine s'ascult glasuri, care nu-mi vor trezì amintirile, să rătăcesc în locuri pe unde el n'a umblat, printre feţe care nu l-au cunoscut, care nu i-au stat aproape

în ceasul din urmă şi nu i-au auzit ţipătul chinului. Ar fi poate mai potrivit să pribegesc cu rana proaspătă, să merg acolo unde lacrimile noastre pot curge în dragă voie, acolo unde nu è o ruşine să plângi...

* * *

Iată de ce mi-am părăsit deprinderile zilnice, ca să plec în alte părţi, ducând propriul meu sbucium printre cei mai nevoiaşi, printre cei mai uitaţi, purtându-mi inima frântă printre aceia cari nu mai cereau cuvinte, ci mângăieri numai, dovezi de bunătate. Ca într'un vis m'am strecurat prin mai multe unghiuri pe întinderea vastă.

Toamna se aşterneà în zare în vreme ce treceam dealungui văilor ofilite, la poala munţilor neguroşi, pe câmpii ale căror livezi erau în repaos, şi sufletul meu se topià în sufletul Ţării, a cărei stingere erà stingerea inimii mele... Vaietele răniţilor păreau ale copilului meu pierdut, şi când mă aplecam spre căpătâiul celor pe moarte eu nu mai ştiam dacă

plâng de suferinţa lor, ori dacă jalea mea cere cuvânt . . .

Din aceste locuri întunecate ale durerii unde zăceau răniţii desfiguraţi, cu feţele însângerate întoarse către perete, din ţara mea întreagă năvălită la graniţele ei, din câmpuri, din sate, din oraşe şi din păduri un gemăt adânc de groază păreà că se urcă la cer . . . Simţiam că trebuie să mă aplec, ca să ridic la mine toată această groază, s'o ridic cu braţele amândouă şi s'o port cu mine, ca să-i ridic pe toţi aceia cari erau mai puţin în stare să ducă o asemenea povară.

— Dar dragostea mea atât de mare, ce puteà ea? Să scape ţara? Putut-am, oare, să scap cu toată această dragoste vieaţa copilului meu?

In numele tău.

Intr'o noapte am avut un vis.

Am visat că eram într'un loc singuratec, undeva într'o câmpie plină de neguri.

Sufletul îmi erà tulburat şi m'am uitat ţintă la negurile care se perindau încoace şi încolo, când groase ca valurile unei mări agitate, când subţiri ca fumul, când ca nişte şuviţe despletite de păr cărunt.

Apoi mi s'a părut ca şi cum aş fi auzit voci, multe voci care se înălţau din câmpie până la mine, voci triste ca plângerile unei mari mulţimi în nenorocire.

Am încercat să străpung ceaţa, însă ochii mei n'au fost în stare să zărească prin ea; am încercat să ascult strigătele însă n'a fost

chip nici să văd nici să aud şi atunci am simţit chinul de a nu puteà ajutà.

Ştiam că trebuià să găsesc mijloace ca să merg la mulţimea aceea, să-i aflu durerile. Inima mea erà îngrozită, dar, cum e în vis, nu puteam să mă mişc de unde stăteam, puteam numai să-mi întind braţele spre nenorocirea aceasta, care venià de departe, şi un strigăt puternic de dorinţă zădărnicită a pornit din pieptul meu.

De-odată pe mânile mele întinse s'a coborît o lumină stranie, iar degetele mele păreau pline de aur.

De unde veneà lumina aceasta?

Am privit în jurul meu, şi la picioarele mele erà un copil, îmbrăcat în alb şi într'atâta strălucire încât la început ochii îmi erau orbiţi, ca şi cum aş fi privit la soare.

Când m'am uitat la el inima mi s'a umplut de o bucurie necunoscută, care erà în acelaş timp şi durere, am îngenunchiat şi mi-am acoperit ochii cu mânile. Simţiam aproape de mine o minune din ceruri, însă,

fiind-că eram pe pământ, minunea aceasta pământească aduceà cu ea teamă.

Apoi o voce argintie mi-a spus numai un cuvânt: »mamă«! şi în clipa aceea mi-am plecat capul şi am izbucnit în lacrimi.

»Vino, mamă«, mi-a spus vocea copilului, »nu plânge ceiace nu mai este; eu sunt totdeauna lângă tine, însă pe pământ sunt taine care nu pot fi încă înţelese« şi copilul m'a luat de mână şi m'a dus din locul în care stăteam.

Am mers alături de el, şi corpul meu păreà că-şi pierduse toată greutatea, dar nu cutezam să privesc copilul în faţă. Am străbătut cu copilul lungă cale. Erà noapte, însă strălucirea micului meu tovarăş împrăştià lumină înaintea noastră.

»Incotro mă duci?« am întrebat în şoaptă, şi vocea lui dulce mi-a răspuns: »La copiii cari plâng aici pe pământ«. Pe urmă n'am mai întrebat nimic, ci, în tăcere, m'am ţinut pe urma picioruşelor lui sfinte.

Am mers mult până am ajuns la un sat şi s'a făcut dintr'o dată ziuă şi eram singură;

copilul visului de lângă mine nu mai erà, lumina de la picioarele mele se dusese, și le-am văzut că erau pline de praf...

Satul erà sărac și părăsit; pretutindeni stăpâneà o mare liniște. Toate erau pământii și posomorîte. Acoperișurile de stuf și paie păreau părăginite, umilința și sărăcia le încovoiase, florile semănate la întâmplare în grădinile uitate erau veștejite; câni lihniți se furișau printre case ca niște duhuri rele care nu-și pot afla odihnă.

Dibuindu-mi cărare printre pietrele rostogolite, cari încurcau drumul, am început să bat la ușile caselor tăcute, dar nicăieri nu-mi răspundeà nimeni, deși mergeam înainte bătând, bătând la fiecare ușă...

La capătul satului m'am întors — picioarele mele ridicaseră o dâră de pulbere care flutură de-asupra pământului ca fumul. M'am oprit și m'am uitat la satul care păreà că doarme sub povara unui blăstăm. M'am întors înapoi ostenită, inima mi se băteà, și fiindcă nici o ușă nu mi se deschisese când am bătut,

am început să mă uit prin fie-care ferestruie, şi iată ce am văzut:

In fiecare căscioară ardeà o lumină subţirică, o făclie de mort, o candelă mică, şi totdeauna un copilaş ţineà lumina lângă chipul mort al mamei lui...

In unele case erà numai câte un copil; însă în altele, mai mulţi copii erau strânşi la un loc şi toţi aveau feţe palide, supte, şi ochii cufundaţi priveau înspăimântaţi la somnul cel din urmă al mamei lor.

Am început să-mi iuţesc paşii, ca şi cum o spaimă veneà în urmà mea; voiam să ţip, însă nici un sunet nu-mi veneà pe buze; voiam să fug, însă nu puteam, o putere necunoscută mă împingeà înainte, silindu-mă să privesc în fiecare casă.

Nu ştiu în câte camere de morţi m'am uitat, însă mi se păreà că sunt fără sfârşit... fără sfârşit până când am simţit că mi se sfarmă inima. Cânii satului, rătăcitori, se adunaseră împrejurul meu, urmărindu-mă în tot locul ca o haită de lupi flămânzi.

In cele din urmă, biruită de groază, m'am

oprit gâfâind; cânii, cari mă urmăriau, mă priviau; şi mi s'a părut că ochii lor aveau aceeaşi expresie ca şi ochii copiilor ţintuiţi la faţa mamei lor moarte.

Cu furie m'am repezit înapoi, am smuls din ţâţâni uşile, şi din toate părţile copilaşii alergau grămadă în drum. Făcliile din mânile lor se stinseseră.

S'au adunat împrejurul meu ca şi cânii, m'au privit în faţă cu ochii lor răbdurii, fără speranţe, iar eu simţiam că sunt şi eu o cerşetoare, fiindcă n'aveam nimic ca să-i ajut în nenorocirea lor.

Câtva timp ne-am uitat unii la alţii, până când de-odată n'am mai putut să le îndur privirea, m'am întors cu spatele la ei şi am plâns ca cei netrebnici.

Fugiam şi fugiam, neîndrăznind să mai privesc înapoi, însă sunetele plângerilor mă urmăriau, sunete asemănătoare cu tânguirile cari se înălţau din neguri până la mine.

Nu ştiu cât de mult am fugit, însă mi s'au părut ceasuri, până când în cele din

urmă, istovită de puteri, m'am împedecat de o piatră şi am căzut greu cu faţa în ţărână...

Multă vreme am rămas aşa, o grămăgiue sdrobită de nenorocire, nefiind în stare nici să gândesc, nici să mă apuc de ceva, până când o atingere uşoară m'a făcut să privesc în sus.

Copilul visului erà lângă mine şi acum am putut să'i privesc în faţă; şi el zâmbià la mine cu ochii pe cari odată i-am sărutat.

Lumina care-l înconjurà erà mai puţin sclipitoare şi, când mi-am deschis larg braţele cu o mişcare de dor, puişorul a alergat în culcuşul de la inima mea.

In clipa aceea toată oboseala s'a dus de la mine şi o bucurie dumnezeiască m'a învăluit; eram într'un extaz care nu poate venì decât în vis.

Copilul a început să şoptească uşor, ca o adiere dulce strecurată pe coardele unei harpe.

»Du-te la ei mamă!« murmurà copilul, »du-te deseori la ei, nu-i lăsà să ştie ce-i foamea. Du-te tu însăşi, nu te înspăimântà de privirile lor triste, dă-le hrană, dă-le îmbrăcăminte, dă-le iubirea ta! Ei au nevoie de

tine, mămică dragă! Eu sunt fericit în cer, de aceea nu-i lăsà pe ei să plângă pe pământ. Clădeşte-le case, mamă! Căsuţe unde să aibă hrană, unde să le fie cald şi să fie fericiţi şi de-asupra fiecărei căsuţe înseamnă numele meu pe care l-ai iubit atâta«...

»Nu vrei să rămâi cu mine Mircea?« am strigat, »rămâi cu mine şi arată-mi calea!«

»Mamă, eu sunt totdeauna cu tine, spiritul meu îţi arată calea şi de aceea tot ceiace faci pentru ei fă în numele meu, mamă!«

Incetul cu încetul vocea s'a stins ca ecoul unui cântec pe care l-a înţeles numai sufletul meu... braţele îmi erau goale... copilul visului se dusese!

M'am trezit.

Razele dimineţii străbăteau până la patul meu, şi în strălucirea lor aduceau sclipiri din lumea cealaltă...

Mi-am unit mânele şi am şoptit ca în rugăciune: »In numele tău Mircea — da, în adevăr, în numele tău binecuvântat, care mi-i scump!«

Bucureştii.

Este o oră de care încă n'am vorbit niciodată, ora sumbră şi tristă pe care nimănui n'o puteam împărtăşì, ora în care trebuià să umblu cu fruntea sus, ca nimeni să nu-mi vadă lacrimile din ochi, ora în care nu-mi mai rămâneà nimic alta decât să trec cu privirile dincolo de lucrurile acestui pământ, spre un viitor învăluit în ceaţă, pe care-i stăpân numai Dumnezeu.

Trebuià să fiu tare în acel ceas, să nu strig, să nu mă tânguiesc, să arăt drumul exilului simplu, liniştit, pentru ca panica să fie înlăturată şi nimeni să nu se îngrozească. De mine atârnau alţii, toate privirile erau spre mine aţintite, ca să vadă cum voiu îndurà ce

erà de neîndurat. Eu tăceam. In ceasul acela numai tăcerea puteà îmbărbătà.

Trei luni au trecut de-atunci, trei luni nesfârşite, trei luni, cari mi-au părut trei ani, atât au fost pline de durere şi groază, luni petrecute aproape de inima poporului meu, luni în care i-am auzit gemetele şi am trăit din nădejdile şi temerile lui. Luni în care cu poporul meu am muncit şi am plâns, încercând totul ca să-i usuc lacrimile.

Dar dacă sunt clipe în care numai tăcerea ne poate ajutà să îndurăm datoria ce aveam de îndeplinit, sunt şi clipe când avem dreptul să ridicăm glasul şi să ne strigăm dorinţele şi părerile de rău.

Trei luni au trecut de când Bucureştii ne-a fost răpit, de când vrăjmaşul a lovit în chiar inima pământului nostru. Trei luni! şi azi aşi vrea ca toţi câţi iubesc, câţi regretă şi câţi plâng să-şi cufunde, împreună cu mine, privirile în depărtarea aceea şi să-şi aducă aminte de ce am pierdut.

Mi se pare că ar trebuì să mă ridic pe un munte foarte înalt, să ajung până în

vârf, şi de acolo să pot zărì măcar fumul ce se resfiră din oraşul care a fost cuibul tuturor iubirilor noastre şi azi zace înlănţuit şi tăcut sub jugul vrăjmaş. Intr'adevăr, inimă a pământului nostru, centru însufleţit care ne legà, ne hrăneà energiile şi ne umpleà de mândrie, — cine dintre noi va uità vreodată ultimile zile de spaimă, când nădejdea scădeà mereu, când de pretutindeni glasul tunului împrăştià vestea-i înfricoşată, înştiinţându-ne că primejdia se apropie, că peste puţin va trebuì să înceapă pribegia, tristeţea şi întunerecul.

E greu să vorbeşti de propia-ţi durere, când atât de mari sunt suferinţele tuturor. Totuş vorbesc azi de mine, pentru că ştiu că durerea mea este durerea ţării întregi; că mii şi mii de glasuri răspund glasului meu atunci când plâng durerea obştească şi tot ceeace a rămas dincolo de linia de foc, care, ca o rană pe sânul unei mame, a tăiat în două patria noastră iubită.

Vă vorbesc eu, Regina voastră, şi aş vrea ca gasul meu să pătrundă în toate inimile, să străbată în toate căminurile, să meargă

spre cel mai nefericit, s'ajungă până la eroul culcat în patu-i de zăpadă.

Aş vrea să ştiţi cu toţii că am jelit cu voi, că am împărtăşit toate suferinţele, că v'am înţeles toate desnădejdile, că nu-i jertfă a voastră pe care să n'o fi preţuit. Şi aş mai vrea să vă spun aceasta:

Inimile se leagă mai strâns în zilele de restrişte decât în cele de bucurie, în zilele de războiu decât în cele de pace.

Nu poţi şti ce durere plânge fiecare, ce casă, ce peisagiu, ce faţă întrezăreşte fiecare în visurile lui. Nu ştiu de ce speranţă se agaţă, spre ce lumină doreşte să se întoarcă Este o durere naţională şi o durere personală, şi fiecare om pe aceasta din urmă o poartă în sufletul său.

* * *

Bucureşti, numele tău trezeşte imagini fără sfârşit în sufletul acelora, cari au fost siliţi să te lase duşmanului urît de noi.

Te vedem în zilele tale de soare, în zilele tale de ceaţă, pe ploaie ori ninsoare, ni te

reamintim harnic şi zâmbitor. Străzile tale nu păreau că poartă de cât o lume fericită, şi toţi, câţi suntem astăzi departe de tine, ne închipuim că n'am cunoscut odinioară decât bucuria ta.

Bucureşti! Care-i faţa ta astăzi? Porţi oare văl de doliu pentru toţi copiii tăi pribegi? Ori ai un surâs prefăcut spre a nu deslănţui asupra bieţilor tăi oameni mânia acelora cari astăzi se chiamă stăpâni ai tăi? Cele mai măreţe clădiri ale tale fost-au necinstite de steaguri ce nu poartă cele trei sfinte culori în faţa cărora fiecare Român se descopere? Perdelele ferestrelor fost-au trase pentru ca cei rămaşi să nu vadă pe străinii cu cască plimbându-se şi făcând gardă în faţa palatului regal? Spitalele, pe care noi le pregătisem cu atâta duioşie pentru răniţii noştri, sunt astăzi pline de venetici cari nu vorbesc limba noastră, bucuroşi de amărăciunile pe care le-au semănat la noi în Ţară?

O, Bucureşti! Eu te-am părăsit fără un cuvânt de bun rămas, eu, care de atâtea ori am fost aclamată pe străzile tale!... Mi se

spusese că trebuie să plec în tăcere, fără să arăt durerea şi fără să trezesc în sufletul celor osândiţi să rămâie amarul despărţirii. Lăsându-te aşa în voia sorţii, mă simţeam ca un fugar trădător. Să plec, să nu mai văd nimic din durerea ta, să te ştiu fără sprijin, pradă acelora cari se îmbulzeau să sugă sângele inimii tale!...

Şi tu, Cotroceni, lăcaş iubit, cămin orânduit după gândurile mele, casă care cunoşti glasul copiilor mei, grădină unde alergau odinioară picioruşele lor... Cotroceni, te-am părăsit fără a spune o vorbă celor lăsaţi să te vegheze, ne mai aruncând de cât o privire spre odăile care adăposteau mândria mea. Am avut tăria să-i zâmbesc bătrânului servitor, care se uità la mine înspăimântat, par'că înţelegând că tăcerea mea ascunde un adevăr grozav. Te-am părăsit. Şi unul singur, da, unul singur a primit oftările mele din urmă, dar acela erà atât de mic, atât de tăcut, că în veci nu va spune aceea ce mama lui i-a murmurat în ceasul plecării.

Erà seară. Umbre pătrundeau în biserică şi cu ele am intrat şi eu în sanctuarul unde grămezi de flori albe împrăştiau mirezme mirositoare. Aci, lângă mormântul aşà de curând închis, mi-am smuls masca ce purtasem ziua întreagă şi mi-am gemut durerea fiinţei plăpânde care zăceà supt lespezi... I-am mărturisit că plec, că mă duc şi nu ştiu când mă voi întoarce... L-am rugat să mă ierte că-l părăsesc, să ierte pe mama lui că se duce cu ceilalţi cinci şi că-l lasă pe el, cel mai mic din toţi, îl lasă singur, în voia celor cari grabnic vor luà în stăpânire locurile atât de scumpe nouă.

Cum plângeam acolo, în singurătatea desnădejdii, mi se păreà că aud pasul armatelor care se apropiau şi, înfiorându-mă, am înţeles că erau soldaţi de-ai noştri cari cu piepturile lor făceau zid în jurul căminului nostru ameninţat. M'am gândit atunci la toţi cei cari aveau să mai cadă, înainte ca duşmanul să poată trece acest prag sfânt, şi cu jale mi-am dat seama că nu voi mai fi lângă ei să le leg rănile, să-i mângâi în suferinţă...

Poate aşà a fost să fie: trup din trupul meu să rămâie în pământul capitalei noastre, chiar şi după despărţire. Destinul a vrut ca pe cel mai tânăr dintre copii să mi-l las supt pietrele reci ale unei biserici de acolo. Şi, poate, Dumnezeu mi l-a luat numai ca un semn că tot acest chin şi jertfă nu sunt decât o furtună trecătoare. Şi de vreme ce Mircea a rămas zăvorît aci, aşteptând întoarcerea mea, negreşit va trebuì să mă întorc.

Când a murit el, poporul credeà că Dumnezeu mi-a cerut jertfă copilul pentru ca, în curata-i nevinovăţie, să apere în ceruri dreptul pământului părăsit.

Aşà să fie! Căci eu cred în ziua întoarcerii, în ceasul biruinţii, eu cred că sângele vitejilor noştri n'a fost vărsat în zadar. Intr'o zi braţele tale se vor deschide largi, ca să ne primească, o capitala noastră! Steaguri vor fâlfâi la ferestrele tale, străzile îţi vor fi aşternute cu ramuri, şi acei pe cari îi vei îmbrăţişà nu vor mai şti dacă inimile lor se vor frânge de durere ori de bucurie.

Este în puterea lui D-zeu ca eu, Regina voastră, să împărtășesc cu voi acest ceas solemn. Dar cer poporului meu să-mi împlinească o singură dorință: dacă nu îmi va fi dat să intru odată cu voi în cetatea noastră scumpă, duceţi toate florile, pe care mi le-aţi fi dat mie, la altarul unde-i culcat copilul meu, risipiţi-le pe mormântul lui, grămădiţi-le, umpleţi biserica întreagă de flori, pentru ca acela, care atâta vreme a fost singur, să aibă și el o parte din praznicul vostru de bucurie.

Februarie, 1917.

In iarna războiului.

Erà noapte.

Un vânt tăios suflà deasupra câmpiei. Se lăsase un frig straşnic. Stelele sclipiau în înălţimile fără sfârşit şi păreau că vor să fugă cât mai departe de gerul pământului. Zăpada deasă scânteià de lumină. Nouri mici se ridicau din când în când şi, fugăriţi de viscol, păreau că îşi caută scăparea din nişte mâni chinuitoare.

O noapte tristă, o noapte întunecoasă, o noapte de stafii. Vâjâitul vântului rostogolià uneori sunete sinistre. Erau bubuiturile din depărtare care vestiau glasul războiului.

La marginea drumului, deabià zărindu-se'n noapte ca o linie neagră în zăpada albă pângărită de multe picioare, câţiva soldaţi în-

ghesuiţi unul într'altul tremurau lângă cenuşa unui foc aproape stins.

Viscolul păreà că pe ei îi caută, căci asupra lor aruncà vârtejele de zăpadă, precum uneori valurile spumegânde se aruncă asupra stâncilor. Soldaţii îşi ridicaseră gulerele peste urechi, îşi trăseseră căciulile pe ochi, însă nici mantalele, nici căciulile nu erau în stare să-i ocrotească de furia viscolului.

Să fi fost de toţi până la doisprezece. Intre ei, vreo patru bătrâni cu bărbile cărunte şi unul tinerel de tot. Păziau o ceată de prizonieri zdrenţăroşi, trişti şi resemnaţi, trântiţi împrejurul celor din urmă tăciuni fumegânzi ai focului. Şedeau cu capetele plecate pe genunchii strânşi şi îşi apărau feţele de zăpadă şi de privirile celor cari se uitau la ei cu milă, dar şi cu dispreţ.

Toţi aveau mânile degerate şi crăpate. Santinelele nu prea luau seama la ei. Vorbele lor întretăiate de vânt mergeau numai la tovarăşul lor cel mai tânăr, care se sprijinià în arma lui ca ciobanul în bâtă.

Erà un flăcăiandru de vreo optsprezece pâna la nouăsprezece ani, care priveà în noapte cu o expresie visătoare în ochii mari albaştri. Fulgii mari de zăpadă viscoleau din toate părţile, cădeau în blana căciulilor, se prindeau de genele lungi şi aspre şi îi sileau să dea din timp în timp cu mâna pe obraz.

— Vasile, se stinge focul, mormăì un bătrân; pân'o trece şi noaptea asta de osândă vom murì cu toţii de frig.

— Să nu fi rătăcit drumul, bombănì un altul.

— Cine se mai gândeşte la asta?, zise Andrei Scurtu, şeful micului detaşament. Firea îi erà ca şi numele, scurtă şi supărătoare pentru cei ce trebuiau să-l asculte.

— Cum poţi să duci prizonierii mai departe cu picioarele îngheţate? Trebuià să ajungem în sat înaintea nopţii... şi mai mare mila.

— Dacă degerăm aici, până în ziuă puţini vom mai rămâneà din câţi suntem. Şi păcatul nu va fi nici al nostru, nici al lui Dumnezeu.

— Dar al cui va fi păcatul?

— Păcatul războiului, zise bătrânul Petrea Pascu, care până atunci nu se amestecase în vorbă.

— Război, război! îngână Scurtu, războiul vine şi ucide ca o vară secetoasă, sau curăţă ca un potop când seminţele deabià încolţesc.

— Şi încă un război ca cel de acum! îndrăznì un altul.

— Duşmanii ăştia sunt draci curaţi! adăogă unul care încercà în zadar să aţâţe câţiva tăciuni.

— Să-i iea dracu! strigă Scurtu, şi, ca să dea tărie cuvintelor lui, suflă în foc.

Vasile îşi întoarse către bătrâni faţa tânără, bătută de viscol.

— Mi-i milă de prizonieri.

— Milă! Se auziră deodată mai multe glasuri protivnice.

— Milă pentru cânii ăştia de străini!

— Sunt tineri şi departe de casele lor, încercă să lămurească sfios Vasile.

— Şi noi, unde suntem?

— Noi suntem tot în ţara noastră!

— Nu pentru că ei au vrut mai suntem încă pe aici!

Câteva clipe de tăcere.

— Mă, asta e noaptea lupilor, întrerupse iarăşi unul.

— Noaptea lui Scaraoţchi, zise un altul.

— Ba noaptea morţii — adăogă un al treilea.

— Vasile, murim de frig dacă nu găsim lemne, zise Scurtu din nou.

— Unde să găseşti lemne în pustia asta! răspunse Vasile, răzimat în puşcă ca ciobanul în bâtă.

— Picioarele tale sunt tinere şi vrednice, începu Petrea Pascu, şi mai la urma urmelor noaptea nu-i prea întunecoasă.

— Nu-i întunecoasă pentrucă zăpada e albă, se auzì un soldat din cealaltă parte a focului.

— Noaptea lui Scaraoţchi, repetă unul oftând.

— Vasile, picioarele tale sunt tinere... zise iarăşi Petrea Pascu.

Scurtu se sili să-şi aprindă o ţigară şi privì în sus.

— Da, da, picioarele tale sunt tinere; pentru ce să nu te duci după lemne?

— Sunt aici pentru paza prizonierilor, zise răstit şi tremurând Vasile.

— Păzi-i-ar cânii! strigă Scurtu şi nu uită că aici eu dau ordine. Dintr'o parte se auzì un râs răguşit.

— Mândru ar fi taică-tu să te vadă!

— Lasă-l în pace pe taica, a fost şi el tânăr la vremea lui şi a făcut mulţi copii, mulţi băeţi.

— Şi unde mai sunt?

Scurtu dădu din umeri şi cu mâna făcu un gest despreţuitor.

— Numai Dumnezeu şi războiul ştie... şi pe urmă Nemţii, adăugă el vag după o pauză.

— Ei ştiu să se bată, zise unul.

— Sunt sămânţă de diavol, repetă un glas din întunerec.

— Asta nu-i de mare folos pentru noi, zise un altul.

— Nu, dar tunurile lor ne-ar prinde bine, zise batjocoritor Scurtu, care după multă osteneală reuşise să-şi aprindă o biată ţigară.

— Nici acum nu-i auziţi? întrebă Vasile.

— Să-i iea naiba, strigară mai multe glasuri deodată, şi pe urmă se facu tăcere. Numai vântul răscolia noaptea cu urletele lui.

— Vasile, începu iarăşi Petrea Pascu, picioarele tale sunt tinere, şi pe aici, pe unde-va, trebuie să fie lemne, şi noaptea nu-i atât de întunecoasă...

— Dacă nu găsim lemne să ţinem focul, murim cu toţii până la ziuă.

Scurtu dădea încet din cap în semn de aprobare.

— Ia-ţi arma, Vasile, şi du-te de caută.

— Trebuie să se găsească ceva.

Vasile dădu din umeri.

— Dacă ţineţi, zise el, aruncându-şi puşca pe spate şi, fără să mai adauge vreun cuvânt, se duse, păşind cu mişcări înţepenite prin zăpadă, dibuind pe ce potecă să apuce ca să găsească lemne de foc.

Erà noapte... câmpia pustie... nu se vedeà nici o casă, nici un copac, nici o îngrădire... nici măcar cumpăna unei fântâni... ce să găsească?

Bâjbâind resemnat Vasile păşià prin noaptea fără sfârşit.

Cum mergea în întunerec, Vasile aveà multe gânduri, gânduri nelămurite, dar gânduri şi viziuni, viziuni fericite care n'aveau nimic cu iarna, sau cu războiul.

Vedeà o vale îmbelşugată pe unde duceà un drum, un drum lung, acoperit de pulbere, şi pe acolo ajungea la un sat ascuns între copacii încărcaţi de poame.

Pe la asfinţit o cireadă de vaci se întorcea urmată de un flăcău hoinar cu o nuia verde în mână.

Flăcăul fluera o doină liniştită şi tristă, fluera mereu şi pretutindeni aceiaş doină...

Fără să-şi dea seama, buzele lui Vasile încercară să fluiere, dar buzele erau crăpate de ger şi numai câteva note obosite au putut să străbată în noapte.

Insă flăcăul hoinăria mereu, înainte, pe drum, pe la asfinţit şi pulberea îi acopereà obrajii şi mânile...

Calea erà lungă, însă n'aveà grabă: nici el, nici vitele nu luau seama la vreme...

Işi împodobià biciul cu flori şi-l aruncà în văzduh pe când îşi fluera doina.

Câţiva copilaşi şi o droaie de purcei negri ca pământul îi ieşiseră în cale. Purceii aveau coadele mici, încreţite şi mişcări caraghioase, copiii erau sgomotoşi şi aproape goi; aveau numai nişte cămăşuţe zdrenţuite.

În faţa caselor se înălţau piramide mari de dovleci, şi şiraguri lungi de ardei roşii atârnau de uşi.

O ceaţă de pulbere şi o mulţumire trândavă plutià asupra satului, şi erà linişte... linişte... şi flăcăul ajungea cu gândul la iubirea lui...

In întunerec Vasile s'a lovit, a căzut şi numai cu greu s'a ridicat. Căderea fusese lină, căci zăpada erà adâncă, însă viziunile dulci au fugit, şi rămăsese iarăşi singur şi cuprins de fiori în noaptea adâncă, pe când în depărtare glasul tunului îl silea să se întoarcă la realitate. »Lemne, lemne! Trebuie să găsesc lemne«, îngână el. De unde să găseşti lemne în pustia asta osândită. Doamne, Doamne, ce noapte grozavă! »Vântul taie ca biciul şi zăpada mă înţeapă ca ţepii bradului... da unde naiba să găsesc lemne!«

Vasile stătu şi încercă să-şi frece mânile ca să se încălzească. In noapte n'a putut să ţină drumul, ci a mers înainte fără să ştie încotro.

Nu puteà să vadă, însă ici şi colo erau urme în zăpadă; movile fără formă care puteau să fie ceva, o grămăgiuie de pietre, un cal mort, o căpiţă de paie — în singurătatea înfiorătoare puteau să aibă un înţeles sinistru — orişice erà cu putinţă în vreme de războiu...

Vasile dădu din umeri şi în faţa lui răsări iarăşi viziunea satului liniştit. A văzut încă odată piramidele de dovleci galbeni, şi de după un gard vocea cristalină a unei fete a prins refrenul doinei fluerate de flăcăiandru...

»Dar trebuie să găsesc lemne!« strigă Vasile, gonind dela dânsul toate icoanele din satul liniştit: »ceilalţi tremură şi nu pot rătăcì toată noaptea...«

A privit iarăşi împrejur, i s'a părut că a zărit linia neagră a drumului şi s'a gândit că ar fi fost mai uşor de mers pe drum.

Incet şi cu greu începu să-şi facă loc spre

cărarea bătătorită. Pământul erà zgrunţuros, iar el erà ostenit şi cu picioarele îngheţate.

Deodată rămase încremenit. Ce erà! Trei spectre fioroase unul lângă altul — trei schelete singuratice în noaptea întunecoasă! Inima începu să-i bată, o abureală i-a umezit palmele. Ce erà? Ce noapte pustie şi blestemată! Dar de ce să se îngrozească? Spiritele sunt spirite... fără vină; să întâlneşti un Neamţ ar fi mai rău! Insă în aceiaş clipă Vasile nu erà sigur dacă în adâncul inimii n'ar fi preferat un Neamţ.

Biruindu-şi teama, păşi spre cele trei spectre, care rămaseră liniştite şi îi îngăduiau să se apropie.

Trei cruci! Trei cruci de lemn, singuratice, bătute de vânt! Trei morminte uitate!

Vasile îşi făcu cruce fără să-şi dea seama, murmurând o rugăciune pentru morţi. Rămase cu privirea aţintită la cele trei icoane triste, mirându-se de sfârşitul celor cari l-au însemnat. Erau oare morminte de soldaţi? Sau morminte de femei? Sau poate de copilaşi... atât de mulţi copii au murit de foame şi de frig!

De când ţine războiul atât de mulţi copii au murit de foame şi de frig...

Apoi dintr'o privire Vasile a înţeles că crucile erau făcute de lemn... de lemn greu! Oare n'a fost trimis el să găsească lemne în noaptea asta?

Ca cineva ţintuit cu ochii la o comoară descoperită pe neaşteptate, pe care nu cutează să pună mâna, Vasile rămase în faţa crucilor de lemn, vrăjit, neîndrăznind să-l atingă, dar în acelaş timp nefiind în stare să se mişte din loc.

Il cuprinse o ispită grozavă: de ce să nu iea una din cruci şi s'o ducă ca să înteţească focul părăsit!

La urma urmei, morţii sunt morţi! Somnul lor e atât de adânc că nu mai aud ce se petrece deasupra capului lor! Slavă ţie, Doamne, că dorm atât de adânc, căci altfel cum s'ar puteà să mai ai astfel de gânduri!

Apropiindu-se câţiva paşi, întinse mâna pe cea dintâi cruce. In clipa aceia toată simţirea i s'a împotrivit.

Nu! un asemenea fapt ar fi un sacrilegiu — morţii trebuie să fie cinstiţi tocmai de cei cari trăiesc. O asemenea faptă va fi osândită de Dumnezeu şi de oameni; cei morţi nu se mai pot apărà, de aceia un mormânt trebue să fie respectat cum respecţi scările altarului: nu poţi pune mâna pe o cruce, pe cel din urmă prinos închinat cuiva, cuiva care a iubit pe pământ.

Apoi iarăşi glasul ispitei îşi făcu loc în sufletul lui Vasile. Morţii sunt morţi, durerile lor au trecut, pe când în aceiaş clipă oamenii degeră din lipsa lemnelor, oameni viteji cari şi-au făcut datoria! Da, e mai bine să jefuieşti morţii, de cât să laşi pe cei vii să moară — pe oştenii viteji, apărători ai ţării lor!

Dacă morţii ar aveà glas ar trebuì ca ei să-i strige să iea crucile — toate crucile! Să aibă căldură apărătorii ţării, să aibă căldură vitejii cari mor de frig...

Cu o mişcare repede Vasile apucă crucea cea dintâi şi încercă s'o scoată din pământul înghețat... Crucea se împotrivià... se împotri-

vià ca un copac cu rădăcini adânci în pământ, se împotrivià cum se împotrivește o făptură omenească apărând un colț de pământ sfânt. Sângele se aprinse în Vasile, împotrivirea întâmpinată a trezit în el instinctul de luptă tăinuit în fiecare om.

Crucea îndărătnică aveà un protivnic de biruit.

Cea mai stranie luptă s'a încins în această câmpie uitată.

Vântul urlà ca furii deslănțuite, pe când Vasile se luptà cu crucea de lemn! Lemnul neînsuflețit opunea o împotrivire aproape omenească, și Vasile se luptà cu desnădejde, ca și cum ar fi avut un dușman de culcat la pământ.

Cu amândouă mânile încleștate pe cruce, ca și cum ar fi fost o ființă, Vasile trăgeà, lovià și sguduià monumentul îndărătnic care nu voià să asculte de puterea lui. Sudoarea îi curgea ca ploaia pe obraji, își scosese căciula și aruncă arma de pe spate. Cu o hotărîre dușmănească Vasile se luptà, se luptà din toate puterile!

De odată crucea căzù, căzù atât de repede

în cât Vasile căzù şi el la pământ şi rămase întins deasupra protivnicului doborît!

Cu ochii sticlind încă de luptă, Vasile stăteà întins, gâfâind; fiecare răsuflare erà ca un sughiţ pe care nu-l mai puteà ţine. Vântul urla împrejurul lui izbindu-i faţa cu cristale de zăpadă îngheţată...

Dar acum câştigase! Crucea fusese scoasă din pământ, găsise lemn de foc pentru cei cari trăiesc... acum totul erà bine... totul erà bine...

Focul s'a stins, nu se mai zaresc nici tăciunii şi a contenit şi vorba. Prizonierii şi soldaţii de pază, muţi, resemnaţi, împrejurul cenuşei păreau nişte grămezi de haine vechi. In noaptea aceasta de durere deosebirea între ei nu mai erà mare.

Din întunerec ajungeà până la ei un sunet uşor de la cineva care se apropià.

Câtva timp nu se puteà zări nimic, şi apoi, deodată, Vasile apărù în faţa lor târînd după el ceva greu şi negru ca o umbră.

Lemne!

Un strigăt de bucurie izbucni din mijlocul celor îngheţaţi împrejurul cenuşei reci, un strigăt de nespusă uşurare a eşit din glasurile amorţite, ca să salute întoarcerea lui Vasile, şi mulţi dintre ei s'au ridicat căutându-şi armele, însă degetele degerate deabià puteau să se mişte.

Vasile nu ziceà nimic. Răsuflà greu, întoarcerea lui în noapte fusese o adevărată luptă — o luptă împotriva vântului, a zăpezii şi a gerului — şi mai ales o luptă împotriva conştiinţei lui, de aceia nu ziceà nimic. Dădù drumul crucii la picioarele celor cari aşteptau...

Scurtu şi-a dat cel dintâiu seama de felul lemnului adus de Vasile, şi ca un blăstăm a căzut de pe buzele lui.

»E o cruce« murmură el, »o cruce... o cruce!« Ceilalţi s'au ridicat să cerceteze lemnul atât de dorit, adus de Vasile şi cu toţii se mirau în felurite chipuri.

Prizonierii şi-au ridicat şi ei capul, şi pironiau cu ochii lor mohorîţi pe ceilalţi. Vasile erà mut, biruit de oboseală.

— O cruce! strigă Scurtu, ce nebunie să aducă o cruce!

— E lemn de foc şi noi suntem îngheţaţi, cuteză unul dintre ei.

— Poate să fie ce-o fi, nu putem arde o cruce!

— Ar fi mare păcat!

— Dumnezeu ne-ar osândì!

— Am fi afurisiţi şi în mormânt!

— Da noi suntem îngheţaţi şi morţii sunt morţi...

— Ce ţine de cald morţilor dacă noi degerăm?

— Noi avem de apărat ţara!

— Şi apoi acum sunt atât de multe morminte fără cruce!

— Mare păcat! Cine are îndrăzneala să ardă o cruce!

Astfel de vorbe zburau deodată de pe buzele tuturora. Numai Vasile şi prizonierii tăceau. Vasile îşi simţià sufletul împovărat de ruşine şi de păcat, însă ce ar fi putut el să facă, dacă n'a găsit nimic altceva?...

Glasurile se înălţau, scoborau şi se întretăiau, purtând cu ele sunete de luptă. Vântul amestecà izbiturile lui furtunoase care acoperiau sărmanele voci omeneşti.

— Nu voiu îngăduì, aşà grăì Scurtu supărat; mai de grabă să vă văd pe toţi îngheţaţi şi să mor şi eu împreună cu voi decât să permit ca să fie arsă crucea Domnului nostru Isus Christos!

Scurtu aveà ceva aspru în figură când îşi înfruntà tovarăşii. Zăpada îl acoperià de sus până jos, faţa lui îmbătrânită erà vânătă de ger: căutà să-şi mişte picioarele îngheţate, îşi frecà mânile, se bateà cu palmele peste coapse încercând zadarnic să scape de frig, însă ca şef al detaşamentului nici o rugăminte şi nici lacrămile nu l-ar fi putut face să-şi schimbe părerea: mai bine moartea de cât să fac păcatul şi să ard crucea Mântuitorului!

Tăcerea stăpânià ceata de oameni îngheţaţi. Inghesuiţi unul într'altul ca nişte oi rătăcite, cu capul ascuns între umeri, stăteau

întinşi împrejurul cenuşei reci, par'că ar fi fost morţi. Suferinţă lângă suferinţă, duşman lângă duşman, nu se mai cunoşteà deosebirea, acum erau cu toţii numai oameni în faţa lui Dumnezeu şi a grozăviilor viscolului. Mai la o parte Vasile îşi sprijinià capul de crucea târîtă cu atâta osteneală până aici. Nu puteà să adoarmă.

Deşì frigul îi amorţise şi mintea, care nu erà niciodată prea ascuţită, totuşi pe Vasile îl frământau problemele vieţii...

Pentru ce războiul? Pentru ce durerea şi gerul şi jertfele, când vieaţa ar puteà fi uşoară? Pentru ce? pentru ce? Pentru ce mai este Dumnezeu în cer... prea departe? Pentru ce tot felul de gânduri, tot felul de superstiţii şi de idei fără înţeles limpede, şi fără un folos zilnic? Pentru ce moartea şi toate grozăviile, pentru ce, pentru ce?

Pentru ce iarna vine după vară? Pentru ce depărtarea şi dorul, şi pentru ce atâtea lucruri cari nu se mai întorc? Pentru ce?

Vasile nu puteà pricepe.

Se ridică într'o mână şi căută să privească în depărtare: pentru ce noaptea este atât de întunecoasă?

Ce poate să însemne întunerecul şi lumina?

A! dar acolo în depărtare, acolo pare că se zăreşte o lumină? Se revarsă zorile? Se sfârşeşte cu veghea asta omorîtoare?

Vasile pândià cu ochii pironiţi lumina din depărtare — erau oare zorile? la urma urmelor ar putea fi zorile? Însă nu se revarsă, ci pare mai curând că se *mişcă* — se mişcă! Şi vine tot mai aproape... Vine pe cărare!

Când s'a făcut ziuă şi Vasile a încercat să povestească ceia ce văzuse, ceilalţi, cei cari dormiseră, n'au voit să creadă povestea — tocmai ei cari dormiseră, şi Vasile fusese treaz.

Dar aşà este omul, ca Toma necredinciosul: el vrea să pună mâna ca să poată fi în stare să creadă...

Vasile văzuse venind spre el prin zăpadă un chip alb înfăşurat în lumină şi el însuşi

erà lumină... Erà atâta lumină că Vasile n'a priceput pentru ce ceilalţi nu s'au trezit din somn...

O lungă dâră de strălucire rămâneà în urma chipului care se mişcà — o cale a slavei însemnată de picioare sfinte — pentru că cel care înaintà prin zăpadă erà fiul omului, erà fiul lui Dumnezeu!...

Din noapte venise El — un chip atât de plin de slavă încât Vasile a îngenunchiat, şi-a scos căciula şi şi-a unit mânile ca pentru rugăciune.

Tot chinul erà uitat! Toată lupta, toate îndoielile, toate întrebările care îi împovărau sufletul, toate erau uitate... Acum nu mai erà decât un paznic în noapte, un copil pierdut la care venise Domnul! Fiinţa lui întreagă erà cuprinsă de extaz, căci Fiul Luminei venise la el, la Vasile, care furase o cruce de pe morminte!

Dar ce aduceà fiul Domnului pe umerii săi?

Ceva negru, şi greu, şi grozav de mare...

Crucea! Isus îşi duceà crucea! Pentru ce? O! Pentru ce?

Păşià aşà de uşor prin zăpadă! Pentru umerii lui crucea nu erà nici-o greutate, şi umerii lui Vasile îşi amintiau încă greutatea pe care o purtaseră.

Chipul luminat nu s'a oprit în faţa tânărului soldat, dar totuşi Vasile a avut o licărire vie şi îngerească în ochi... când El a trecut liniştit de locul unde îngenunchiase Vasile. Mergând de-a dreptul unde erau soldaţii adormiţi, a păşit printre ei, şi Vasile a văzut, a văzut cu ochii lui, cum fiul Domnului a aruncat crucea lui deasupra tăciunilor şi cum deodată a izbucnit o flacără măreaţă care a cuprins părţile crucii până când Crucea însăşi, Crucea Domnului Nostru Isus Christos nu mai erà decât o mare torţă de lumină!

Isus îşi adusese Crucea lui, o adusese să facă focul, ca cei nenorociţi să nu piară!

Vasile îşi mai amintià, însă nelămurit, ceia ce se mai întâmplase. S'a târît însuşi în genunchi până la flacără... în genunchi... apoi a căzut şi nu şi-a mai dat seama, lângă flacăra mântuitoare... Se făcuse ziuă.

Rând pe rând s'au trezit soldaţii şi prizonierii şi o! Minune! Cenuşa rece din noapte erà acum roşie, fierbinte, şi un jar binecuvântat împrăştià căldură. Un jar dătător de vieaţă, încât frigul iernei nu mai păreà decât spectrul unei grozăvii trecute.

Fiecare se trezià încetul cu încetul din împărăţia visurilor şi pricepeà că se întâmplase o minune, îşi simţià trupul cald şi sufletul scăldat de o bucurie nelămurită. Chiar feţele palide ale prizonierilor aveau în ochii lor o lumină stranie care semănà a bucurie...

Cu o voce puternică, care încercà să fie ameninţătoare, Scurtu chemă pe Vasile. N'a ascultat ordinele? A ars crucea pe când şeful lui dormià? Dar nu! Crucea zăceà acolo ca un om mort cu braţele întinse şi lângă lemnul cel greoiu Vasile îngenunchiase în zăpadă şi cu mânile unite pentru rugăciune privind la răsăritul soarelui...

Scurtu se închină şi el.

— Vasile, strigă el, Vasile, ce vezi tu pe chipul soarelui care răsare?

Vasile s'a întors către el — în ochii lui erà o lumină minunată — însă nu răspundeà — şi Scurtu n'a ştiut niciodată spre ce viziune se duceau ochii lui Vasile când priviau la chipul soarelui care răsărià.

Vine Primăvara...

Vine primăvara! Zăpada se topește. Văzduhul se umple de zvonul vieții... Ca o caldă făgăduință, soarele zâmbește tuturor acelora cari doresc să mai poată nădăjduì. Și cum să nu nădăjduiască, când iarba se ivește și paserile încep să-și facă din nou cuibul!

Ca un vis urît care piere odată cu umbrele nopții, când ne trezim, această iarnă ce ne ținea încătușați se depărtează în măsura în care noi înaintăm în lumina crescută. Mi se pare că văd o mulțime de fețe cu expresii felurite, îndreptate spre această reînviere de lumină. Chipuri obosite, suferinde, fețe ale căror ochi au privit moartea deaproape și, alături de ele, obrazuri de copii, — și de ale altora, cari

pot zâmbì încă, cari pot nădăjduì şi pot chiar să uite...

Lumina cea nouă îşi duce solia de speranţă în ungherele cele mai ascunse. Din cele mai întunecate colibe, necăjiţii se târăsc să privească vrăjiţi cerul, căci îndelungă vreme el uitase de a le strălucì lor a căror suferinţă nu se poate măsurà decât cu răbdarea cu care ei, bieţii, o îndurau. Noroiul şi sărăcia vieţii lor scad. Am văzut frunţi palide ridicate spre cer, ca şi când după nouri s'ar ascunde o mare bucurie. Chiar gestul cerşetorului care întinde mâna pare că se îndreaptă mai mult către raza de căldură decât spre darul sgârcit aruncat de trecător.

Dar mai presus de toate mi se pare că desluşesc feţele soldaţilor noştri, ale acestor eroi cari nu s'au plâns niciodată, deşì dânşii mai mult decât oricari alţii au suferit de iarnă şi de omăt. Ii văd în zori, în depărtatele tranşee, privind soarele care în fiece dimineaţă se ridică tot mai sus pentru a le vestì că gerul şi noaptea fără sfârşit nu vor mai fi în curând

decât un vis din trecut. Văd ochii lor plini de strălucirea deosebită a celor obişnuiţi să vegheze, a celor cari cunosc primejdia, a celor cari şi-au îngropat mulţi camarazi şi au trecut dincolo de orice frică. Ochi gravi, ochi aţintiţi, ca pupilele vulturilor deprinşi să străbată adânci orizonturi...

Ce gândeşte oare tăcutul care se sprijineşte în armă? Poate în alte zile mai bune a fost un cioban care-şi păzià cu credinţă turma, ori poate un plugar liniştit care se întorceà în amurg la copiii lui dragi? Are poate viziunea satului său, a căsuţei ascunse între pomii ai căror muguri chiar acum se deschid? Cine ştie! Căminul lui poate într'un colţ de ţară depărtat, cotropit de duşman. Şi, cum se uită la soarele ce se înalţă de după munţi, el se întreabă, cine are grijă astăzi de cei rămaşi fără apărare, cine-i hrăneşte, cine-i îmbracă şi cine le usucă lacrimile! Poate are o mamă, o biată mamă bătrână, care în fiecare seară se aşează pe prispă cu nădejdea nelămurită de a-l vedeà întorcându-se... A venit primăvara. Cine-i

va arà ogorul, cine-i va măcinà porumbul, cine va da apă la vite? Cine va umblà pe cărăruia care duce la căsuţa lui, cine va bate la poartă? A venit primăvara. Dumbrăvile se umplu de flori pe cari copiii le culeg mănunchiuri; însă florile se vor veştejì, căci satul e gol şi în lungul drumului nimenea nu trece...

Primăvara se'ntoarce... Văd şi alte feţe îndreptate spre limpezimea-i crescândă şi spre credinţa ce-aduce. Sunt tot feţe de soldaţi, dar slabe, strânse, galbene ca moartea, feţele acelora cari au îndurat toate încercările şi cari, după lungi săptămâni de boală, alunecă încet spre vieaţă. Sunt feţele cu care mai mult m'am obişnuit, pe cari le-am cercetat în ungherele lor dureroase, unde mulţi se sfiesc a pătrunde, feţe asupra cărora m'am plecat în locul bătrânei mame care'n fiecare seară pe prispă aşteaptă nerăbdătoare, aşteaptă în zădar. Cu buze uscate aceşti sărmani părăsiţi mi-au vorbit de vatra lor, de copii, de soţii, de cari li erà dor... Ei s'agăţau de mânile mele şi mi le sărutau,

îmi ziceau *mamă*, cerându-mi veşti de la iubiţii lor, implorându-mi o mângăiere, o rază de speranţă. M'am silit să-i îmbărbătez, simţind că vorbele mele au mai mult înţeles când soarele străluceşte afară.

* * *

Acolo departe — ş'acolo e primăvară. Departe, pe pământul părăsit de noi. Soarele fără îndoială arde ş'acolo, paserile cântă ca şi când moartea universală n'ar fi trecut pe pământ. Totuşi, e altfel acolo... Cu toate razele de soare, cu toate glasurile primăverii, ţarina noastră românească va aveà în acest an o deşteptare tragică, binecuvântata noastră ţarină românească... Câtă vreme plugul străinului o va sfâşià adânc pentru a o silì să dea rod pe sama vrăjmaşului urît, un strigăt de groază se va ridicà din adâncul ei, un strigăt de protestare, un strigăt de desnădejde.

Copiii ei surghiuniţi îl vor auzì şi-i vor pătrunde înţelesul. Inima lor se va cutremurà de dorinţa pioasă de a o scăpà din cătuşe, de

a o ferì să-şi dea în umilinţă bogăţiile pentru cei cari le batjocoresc nevestele, le înfometează copiii, le ard satele şi aruncă asupră-le o pată de umbră. Moşie românească, în adevăr tu eşti binecuvântată! Mana ta generoasă e fără sfârşit. Ca o mamă iubitoare răsplăteşti şi eşti gata totdeauna să dai iarăşi. Cea mai măruntă sămânţă încredinţată sânului tău rodeşte însutit. Şi ierburile rele sunt tot atât de îmbelşugate ca şi florile tale, fiindcă mila ta n'are hotar.

N'aveà teamă însă, pământ al României! Feciorii tăi se vor întoarce şi-ţi vor sfărâmà lanţurile. Aceasta e solia pe care ei ţi-o trimit cu vocile renăscute ale primăverii. Nu vor şovăì, nu vor tremurà în faţa sforţării ce-şi aşteaptă împlinirea. Tu ai sorbit mult din sângele lor, — dar ei sunt gata să te facă să bei încă, căci prin jertfa acestui sânge ei pot să-ţi răscumpere libertatea şi s'asvârle pe vrăjmaş afară. Şi, dacă nu vor eliberà pe cei vii, copiii tăi vor venì să-ţi libereze morţii, să desrobească mormintele. Niciodată nu vom şti

unde dorm copiii tăi vrednici, seceraţi cu miile. Nu putem decât să te rugăm să nu-i apeşi prea tare cu ţărâna ta, şi să le fie odihna uşoară în sânul tău. Departe, în nemărgenire, risipiţi în patru colţuri ale ţării, liniştiţi şi fără să se plângă, ei zac în gropile lor pe care nici o cruce nu le înseamnă, — în locuri fără nume, zac, aşteptând, şi nu sunt nerăbdători, bine ştiind că noi ne vom întoarce.

Pe când eram tânără, foarte tânără, mă fermecà un vis frumos. Visam că voiu sădì grădini pretutindeni pe unde voiu trece, dorind ca numai florile să-mi însemne cărarea. Cu anii, acest scump vis s'a risipit împreună cu alte visuri. Realitatea m'a chemat şi n'am avut vreme să sădesc decât prea puţine grădini. Acum însă, când mă voiu întoarce acasă, acele morminte fără nume vor fi cele pe cari le voi semănà cu florile mele. Aceste mii şi mii de morminte în care zac eroii, aşteptând trâmbiţa oştilor noastre, acestea vor fi grădinile mele, grădinile mele sfinte, grădinile iubite.

Totuşi, acuma, în acest an, cum sunt o pribeagă fără putere, mă gândesc că poate Dumnezeu însuşi îşi va aduce aminte de morţii noştri şi le va semănà flori pe groapă. Vine primăvara, iată de ce Domnul îşi sădeşte toate florile pe mormintele celor morţi!

Voluntarii Ardealului şi Bucovinei.

Intr'o zi de vară am văzut în Capitala refugiului şi a sfintelor noastre nădejdi pe voluntarii Ardealului şi Bucovinei, toţi bărbaţi voinici şi cu feţele serioase, cari veniau să întărească rândurile rărite ale mult încercatei noastre oştiri.

După o iarnă de neînchipuite nenorociri, speranţa începuse să picure încet încet, chiar în inimile cele mai zdrobite. Câmpurile înverziseră de semănăturile primăverii şi cerul luminat păreà că trimite făgăduinţa unor zile mai puţin întunecate.

Armata noastră cunoscuse toate lipsurile şi toate suferinţele, însă încetul, cu multă trudă, cu multă răbdare şi multă muncă, în primăvară

am avut iarăşi o mândră oaste. Armata aceasta a primăverii din 1917 erà o adevărată minune răsărită din pământ.

Indurasem atâtea calamităţi şi înfruntasem atâtea desamăgiri, că aproape nu mai îndrăzniam să ne bucurăm.

Munca fusese anevoioasă, mijloacele puţine, transporturile şi comunicaţiile grele, încât fiecare sforţare făcută păreà că e ridicarea unei greutăţi imense, şi atât de multe greutăţi erau de ridicat! Şi timpul în care trebuià să ne înălţăm capetele şi să zâmbim iarăşi cerului senin erà atât de scurt!

Atunci au venit voluntarii Ardealului şi Bucovinei, ostaşi viteji ajunşi prizonieri în Rusia, liberaţi ca să vină în slujba Patrieimame, căreia inimile lor totdeauna aparţinuseră.

O zi de emoţie zguduitoare, o licărire de lumină în mijlocul nourilor încă foarte întunecoşi.

Soarele îşi revărsà căldura în valuri de aur pe câmpia întinsă unde erau înşiraţi noii noştri ostaşi. Ei aveau ochii hotărîţi ca ai oamenilor cari văzuseră moartea de aproape

şi nu se înfricoşaseră de ea, obrajii bronzaţi de soare şi de vânt şi mersul sigur şi mândru.

Regele li-a vorbit, şi răspunsul glasurilor lor a fost hotărîrea de a merge să desrobească pământul împilat al Ardealului şi Bucovina sfintelor morminte ale glorioşilor Voevozi ai Moldovei.

Iar, când au ridicat mânile ca să jure credinţă tronului şi steagului României, mi s'a părut că chiamă binecuvântarea cerului pentru pământul pe care se simţiau fericiţi.

Cu aceiaşi credinţă nezguduită în sfinţenia cauzei noastre drepte au trecut soldaţii noştri munţii cu un an mai înainte. Picioarele lor au atins pământul făgăduinţei, ochii lor au văzut munţii şi câmpiile, apele, căile şi căminurile fraţilor lor. Mulţi din ei au căzut cu braţele întinse spre Alba-Iulia, cetatea împlinirii visului lor. Inimile lor tinere au fost sfărâmate şi cu sângele lor au stropit pământul scump pe care n'au putut să-l ţină.

Copleşiţi de numărul duşmanilor au fost nevoiţi să se întoarcă, dar au lăsat morţii

cu faţa la cer ca să vorbească de dreptul lor de a liberà pe cei de un sânge şi de un neam cu dânşii. Aceasta a fost la început, în zilele speranţei urmate de o tragică desamăgire, de retragere şi neorânduială, de suferinţe fără nume şi de desnădejde. Pentru curajul şi bărbăţia noastră duşmanul ne-a pedepsit cu o răsbunare de care numai el erà în stare, a rîs de idealul nostru, a batjocorit viziunile noastre, a umilit şi a ruinat ţara noastră şi a aruncat lanţuri grele asupra acelor cari au visat să desrobească pe alţii.

Şi, ca o minune, mii de Ardeleni şi Bucovineni, izgoniţi din căminurile şi din ogoarele lor ca şi ai noştri, au venit să-şi înfrăţească suspinul şi dorul pentru pământul iubit. In negura amărăciunilor noastre ei au adus cea dintâiu rază de speranţă. De aceia au fost primiţi cu lacrimi, cu lacrimi de bucurie în ochi, şi de aceia am aruncat flori la picioarele lor. Erau ostaşi purtători ai aceleiaşi făclii a liberării ca şi noi; erau pentru noi mai mult de cât o încurajare şi mai mult de

cât o speranţă: erau simbolul ţelului nostru, erau mărturia vie că visul nostru poate să fie realitate.

Când am auzit paşii lor apăsaţi pe străzile care cunoscuseră atâtea suferinţe, am înţeles că au venit să rămână nedeslipiţi de noi până în ziua cea mare a împlinirii credinţei noastre.

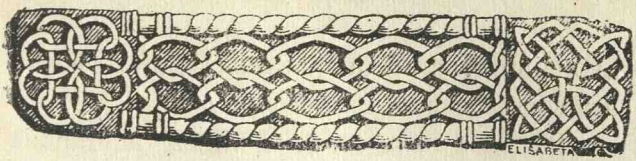

In memoriam...

E imensă tragedia ce se joacă, de aproape trei ani, în toate colţurile lumii, şi atât de uimitor e numărul acelor cari, cu voie sau nu, iau parte la dânsa, încât pare că chipurile omeneşti n'ar mai fi decât nişte umbre care plutesc o clipă înainte de a trece, înlocuite de altele ce dispar la rândul lor — şi aşà, mereu tot aşà, chipuri răsar şi se şterg, armată neîntreruptă de eroi rămaşi fără nume, din cauza numărului lor chiar.

Dar aceia cari s'au oprit pentru a privì, cari au văzut şi au înţeles, aceia au datoria de a păstrà aceste nume necunoscute, de a amintì aceste fapte neştiute, pentru a puteà aduce într'o zi prinosul lor la marele altar

al amintirii, a cărui flacără se urcă de pe acum aşà de sus spre Dumnezeu!

De aceia doresc să înaintez la rândul meu pentru a depune partea mea de omagiu pe acest altar, — foarte simplu, foarte umil, dar cu mânile aşà de pline! Unele dintre numele pe care le voiu rostì nu vor fi cunoscute de cât de câţiva, dar aceia vor tresărì auzindu-le şi se vor bucurà că, odată cu ţărâna mormintelor, uitarea nu le-a acoperit pe vecie.

Ţara mea, care a răspuns atât de curagios la chemarea Aliaţilor, deşì fusese martoră la calvarul Serbiei şi al Belgiei, ţara mea, care ştià cât de înfricoşate sunt primejdiile la care se expun micile naţiuni care încearcă a ridicà glasul pentru onoare şi dreptate, ţara mea a fost sfâşiată de mii de răni.

Dar i-au venit din Franţa viteji, să sufere cu ea şi pentru ea, şi aceia vor spune cândva ceia ce noi nu putem spune, pentru ca dreptate să se facă odată acelora cari o aşteaptă cu inima nerăbdătoare, dar cu fruntea sus.

Astăzi, totuşi, nu suferinţele Românilor

sunt acelea pe care vreau să le spun. Scopul meu este să aduc omagiul ce li se datorește acelora cari au venit din acel »doux pays de France« pentru a ajută pe această soră mezină, pe care sora ei mai mare a iubit-o totdeauna cu o atât de fierbinte iubire.

Eu, care sunt de rassă anglo-saxonă, mă minunam odinioară auzind cu ce accent înduioșat vorbiau Românii mei de Franța. Franța! Glasul lor apăsà desmierdător asupra numelui ei, ca și cum el ar fi cuprins toată dulceața lumii. Dar acum, că i-am văzut, i-am cunoscut pe Francezi, acum, după ce i-am privit făcându-și datoria, și mai mult decât datoria, în mijlocul armatei noastre amenințate și al poporului nostru în restrițte, am înțeles — și, la rândul meu, nu mai pot pronunțà fără emoție silabele gingașe și sacre: Franța! Meseria mea de soră de caritate ducându-mă prin toate colțurile aceia ce a mai rămas din pământul nostru horopsit, pe câți i-am văzut la lucru dintre acești bravi soldați, dintre acești medici plini de vrednicie! Munca în comun face din noi

tovarăşi întâiu, apoi prieteni. Când mă opresc, pentru a-mi amintî, o droaie de chipuri se îmbulzesc în memoria mea, şi nu ştiu singură pe care să-l aleg mai întâiu. Dar simt că, înainte de toate, dreptate trebue să se facă morţilor, acelora cari s'au culcat pentru veşnicie, fără glas care să vorbească de ei înşii.

Cu o emoţie aproape religioasă privesc lista aceasta pe care o am aici, dinaintea ochilor mei. Cât e de lungă lista aceasta! Vai, de ce n'am putut eu cunoaşte personal pe toţi aceia cari şi-au dat vieaţa pentru ţara mea!

Imi amintesc întâiu de colonelul Dubois, mort, după îndelungate suferinţi, în April, de rănile căpătate la Piteşti, la 2 Decemvrie 1916. Am fost nu numai odată să-l văd la spitalul francez, unde îngrijirile compatrioţilor săi încercau să-l smulgă morţii.

Apoi vine locotenentul Richard, ucis de un glonte la 4 April, locotenentul Cordonnier, soldaţii Frangin şi Lemonnier, morţi într'o recunoaştere aeriană.

Locotenenţii Haldi, Arcens, Caubet murirā

de teribilul tifos exantematic, în timp ce Viala, șeful unui escadron de artilerie, căzut tragic, deabià sosit între noi, în acel accident de drum de fier de la Ciurea, în care își găsiră moartea și soldații Raphenne și Serre.

Căpitanul Clayeux și soldatul Delafoy fură uciși prin explozia unei granate; locotenentul de marină Bégoulu-Demeaux s'a scufundat cu torpilorul românesc »Zmeul«, și, împreună cu el, ofițerii Carrion, Barbin și subofițerul de marină Gaddiot. Micii soldați Large și Lagret muriră de ftisie când începeau a înverzì frunzele. Camarazii lor Grangean și Leverve sunt dați ca »dispăruți« din timpul operațiilor din jurul Bucureștilor.

Și apoi e rândul medicilor. Clunet, Dufrèche, Santoni, Germain, cari căzură eroic luptând împotriva molimei neîndurate, precum și aceste admirabile infirmiere, domnișoara de Goutel et Flipp și cele două surori ale ordinului Sf. Vincent-de-Paul, sora Angèle și sora Antoinnette. Părintele Dennetières ni-a dat de asemenea acea vieață pe care o consacrase suferinților altora.

Rostul meu fiind în mijlocul răniţilor şi bolnavilor, e natural să fi cunoscut mai bine pe medici de cât pe luptători, — deşi pe front am văzut mulţime de aceştia îndeplinindu-şi nobil datoria sub ordinele generalului Berthelot, gloriosul învingător de la Labyrinthe şi de la Mort-Homme pe care îl iubim şi-l venerăm aici întocmai ca pe un erou naţional. Dar din toate aceste nume pomenite, unul mai ales mă opreşte, căci printre aceşti luptători e acela pe care l-am cunoscut mai bine şi a cărui activitate am urmărit-o mai de aproape: e Jean Clunet. Clunet! Erà un moment foarte tragic al vieţii mele, când l-am văzut întâiaşi dată.

* * *

Erà pe la sfârşitul toamnei, copacii erau acum goi, cerul fără coloare, un vânt rece suflà, primul îngheţ întărise pământul. Erà puţin după căderea Bucureştilor. Fără cămin, locuind în vagonul meu, nesigură de locul unde mi-aş adăposti copiii. N'aveam, vai, decât cinci dintre ei cu mine. Pe al şeselea,

cel mai tânăr, cel mai micuţ, îl lăsasem acolo, în mormântul deabià închis..., acolo, în vechiul »home« care nu mai e al nostru. Cu inima şi sufletul sfăşiate de o negrăită suferinţă, mă sbăteam sub povara aceasta prea grea: pierderea ţării mele şi moartea copilului meu, o îndoită tragedie care mă copleşià de o potrivă.

Durerea mea erà aşà de puternică încât aveam uneori impresia că lupt împotriva unui talaz ameninţător, într'o lume de întunerec. Şi totuşi ştiam că erà de datoria mea să reacţionez, că trebuià să-mi păstrez curajul pe care alţii aveau nevoe să-l găsească în mine şi că în anume ceasuri nu există mâhnire personală care să se ţie în samă. Dar eram cu toate acestea aşà de zdrobită, încât nimic nu mi-ar fi părut mai dulce decât să adorm pentru totdeauna: să nu mai simt, să nu mai cuget, să nu mai lupt — să fiu în pace!

Atunci, într'o dimineaţă, pe când părăsisem trenul în care locuiam împreună cu alţi refu-

giaţi pentru a merge la Iaşi, venì cineva să-mi ceară să primesc pe doctorul Jean Clunet, medicul curagios care întreprinsese organizarea unui spital de contagioşi. Il primii, şi, numai decât, mă simţiiu câştigată de nedomolita energie a acestui om. Înţeleseiu că trebuià să-l ajut, să-l susţin, să muncesc cu el. Regină, eu trebuià să mă aşez în însăşi inima suferinţii poporului meu, acolo unde fiece strigăt de durere puteà ajunge mai bine la mine, unde eu puteam să aud cel mai bine ecoul fiecărei restrişti. Drumul erà greu. Curajul lui Clunet îmi arătà calea.

Clunet erà un entuziast, un idealist, cu ceva din artist în el. Privirea sa răsfrângeà o energie care ajungeà până la fanatism când el se înflăcărà la gândul lucrului şi al luptei. Clunet luptà în cursul acestei grozave şi interminabile ierni care va păreà mai târziu, în amintirea acelora ce s'au luptat cu ororile ei, că nu a fost decât un funebru vis rău. Frigul, foamea şi boala ne asaltau toate deodată, mijloacele noastre se istoviau, co-

municaţiile erau întrerupte, circulaţia aproape imposibilă. Tifosul isbucnise în trupele noastre, culcând cu miile pe acei cari fuseseră apărătorii solului nostru şi pe care în zăpăceala d'intâiu eram în neputinţă a-i salvà.

Pe jumătate îngropat în zăpadă, la spitalul său îndepărtat, aproape izolat de restul lumii, încunjurat de câteva eroice Franceze şi de acele sfinte care sunt Surorile Sf. Vincent-de-Paul, Clunet luptă eroic, mai fericit atunci când lupta erà grea. El vorbià de primăvara ce va venì, cum ai vorbì de un pământ al făgăduinţii pe care ai nădăjduì să-l atingi în curând şi unde totul ar fi uşor, plăcut . . ., visul cel rău s'ar risipì cu cel dintâiu liliac în floare... Clunet nu văzù înflorind liliacul...

In mai multe rânduri mă duseiu să-l văd pe Clunet în timpul bolii sale. Intâia dată vorbià încă; ochii săi deschişi cât erau de mari păreau plini de nostalgia acestei voinţi care-l scăpà. Un singur gând, un singur dor îl obsedà, îl stăpânià: să smulgă pe alţii

teribilului rău care îl doborà. A doua oară, ochii săi erau încă vii, dar erau despărţiţi de noi prin acel nu ştiu ce inexplicabil care e aşà de grozav pentru cei ce privesc. Ei nu ne mai vedeau, ochii aceia. Nu mai erau acum din lumea aceasta, şi nu erau încă din cealaltă... A treia oară muribundul îşi găsise pacea; lupta erà terminată, ochii lui Jean Clunet se stinseseră, marea lui inimă tăcuse.

Il culcară pe un pat îngust în cea mai umilă cameră a spitalului său. Faţa sa respirà o linişte adâncă. Ce straniu şi înfricoşat erà acest mare calm definitiv al aceluia care fusese un luptător atât de înverşunat în mijlocul tumultului vieţii! Foarte liniştită la piciorul patului lui, stăteà tânăra sa soţie care îl întovărăşise în această ţară depărtată şi care rămâneà singură acolo, dar nu mai erà o străină. Toţi aceia cari au lucrat împreună, mai ales când lacrimi s'au amestecat cu străduinţa lor, nu sunt oare membri ai aceleiaş familii? Ochii negri ai tinerei văduve priviau

ţintă în ai mei, fără lacrimi, dar, cu toată resemnarea ei divină, erà în această privire acea mare întrebare, mută, amestecată cu groază şi revoltă pe care am observat-o de atâtea ori în ochii acelora cari au văzut murind ceia ce iubesc mai mult.

Pe un pat tot atât de umil ca şi acel al maestrului, alături de al lui, odihnià sora Angèle, care se stinsese aproape la acelaş ceas ca şi dânsul; erau unul lângă altul, cel ce fusese mândrul corifeu al ştiinţii şi aceia care fusese smerita slujitoare a lui Dumnezeu. Asemenea aripilor care duseseră sufletul său până la cer, »corneta« ei încadrà o figură zâmbitoare şi liniştită, figura alesei care odihnià acum în pacea Domnului, această pace către care ea îndreptase toate zilele vieţii sale...

Afară zăpada se topià în sfârşit şi pasările inton au cele d'intâiu cântece ale lor...

Inainte de a părăsì România, doamna Clunet a venit să petreacă ultima noapte în casa mea. Curajul său erà extraordinar. In ceasurile liniştite ale serii stăturăm de vorbă

îndelung; şi ea pierduse de curând un copil adorat... Şi totuşi la urmă eu fuiu aceea care plânseiu amar şi ea aceea care ţinù mânile mele într'ale sale cu vorbe de mângăiere pentru durerea mea. Aşà se întâmplă uneori când inimile de femei se întâlnesc. Acelea pe care vreai să le mângăi sunt în curând silite să te mângăie la rândul lor.

* * *

Am vorbit mai pe larg despre Clunet, pentru că el a fost acela pe care l-am cunoscut mai bine din această pleiadă de medici admirabili prin ştiinţa ca şi prin devotamentul lor. Nu voiu rostì însă cu mai puţină recunoştinţă numele doctorilor: Adain, Dufrèche, Santoni şi Germain, cosiţi şi ei în floarea vieţii. Adain făceà parte din organizaţia de ambulanţă »Regina Maria«. Trebuià să înaugurez un spital de prima linie pe care-l organizase Adain. In ajunul zilei fixate pentru sosirea mea, răul crud îl şi lovise: Adain murì câteva zile abià după ce fusesem să-l

văd la spitalul din Bacău. A fost cea d'intâiu și, vai, cea din urmă întâlnire a noastră.

Doctorul Santoni aveà serviciul de triaj dela gară, cel mai primejdios din toate; am văzut multe privelişti de tristeţă, fiind că am ţinut să trec pragul tuturor mizeriilor, dar nici una nu se poate compară cu aceea a acestei negre vizuini de neînchipuită jale, în care Santoni şi câţiva alţii lucrară cu o abnegaţie sublimă. Toţi se îmbolnăviră; Santoni şi o vitează Româncuţă, doamna Coatu, îşi lăsară acolo viaţa.

Doctorul Germain, el erà la Galaţi aproape necontenit supt focul duşmanului. Devotamentul său a fost fără margini. Deşì în prada unei teribile crize de uremie, el îşi continuă însărcinarea şi murì tragic în delir...

* * *

Dar vreau să mă îndepărtez un moment de mormintele pe care cu mânile mele am sămănat cele mai dulci flori ale primăverii, pentru a mă întoarce spre cei vii, spre aceia

cari, cot la cot cu ai noştri, luptă pentru gloria şi liberarea acestei ţări iubite. — Pretutindeni unde un an de zile m'a postat datoria mea, am găsit pe aceşti Francezi veniţi pentru a ajută pe aceia cari aveau nevoie de sprijinul lor şi cari, fraţi de aceeaşi rassă, se aruncau cu trup şi suflet în luptă, gata oricând să deie tot ce au, până la însăşi vieaţa lor. Acelora, cu toată recunoştinţa mea, din adâncul inimii mele de Regină şi al inimii mele de femeie, le strig: Mulţămesc.

Nu pot, vai, cită pe toţi cei vii, toţi binemeritând atât de mult recunoştinţa noastră. Nu pot măcar enumerà pe toţi ofiţerii sau oamenii de trupă cari, victime ale epidemiei, n'au scăpat din ghiarele ei decât după zile de suferinţi şi de chinuri. Răul nu cruţă nici pe cei mai mari şefi, deoarece generalul Vouillemin fù atins de el. Spre cea mai mare bucurie a noastră, vindecarea sa a fost repede şi completă. Medicii plătiră din belşug tributul, molimei. Astfel mi-au devenit deosebit de scumpe numele doctorilor Chaix, Brousse,

Risert, Massart, Colaneri, Barotte, Lheureux, Charton, Pagès şi Vuillet, toţi, astăzi, complect restabiliţi.

Bietul doctorul Vuillet! Ce n'a fost calvariul lui, atât de curagios urcat? Aveà supt ordinele sale un spital în împrejurimile Iaşului, într'un loc singuratec, expus vânturilor şi soarelui. Am făcut tot ce puteam eu pentru a venì în ajutorul acestui azil de contagioşi în care se duceà lupta în împrejurări de o greutate nemai auzită, în care iarna grozavă adăugà toată oroarea ei. In toiul molimei, Vuillet căzù bolnav şi fù multă vreme între vieaţă şi moarte, pe când în spitalul lipsit de stăpânul său, vrednicele sale tovarăşe, Surorile de la St. Vincent, continuau opera lor, susţinute de pilda unui alt Francez, părintele Dennetières, care rămase la căpătâiul bolnavului până ce, doborît el însuşi, murì de boala pe care încercà s'o îndepărteze. Eram lângă dânsul în ziua morţii sale. Un preot român, prietenul său nedespărţit, erà de asemeni la căpătâiul lui. Ei nu ştiau decât doar câteva

cuvinte din limbile lor respective, dar, grație pasiunii comune a sacrificiului și a devotamentului, acestea le erau deajuns pentru a se înțelege.

Părintele zăceà nemișcat, cu ochii închiși, cu crucifixul pe piept, cu fața palidă și suptă ca a unui sfânt sau a unui martir. O maică se rugà în genunchi, dar ea nu plângeà, ci surâdeà și ziceà: »El și-a făcut datoria, va fi în curând cu Dumnezeu«. Și, ca pentru a răspunde acestor cuvinte, cele din urmă raze ale soarelui întrau pe ferestruică și se așezau pe fruntea și pe mânile muribundului ca o făgăduială anticipată a luminii eterne.

* * *

Călugărițe, infirmiere, soldați, preoți, medici: Mulțămesc!

Odinioară, România iubià Franța cum iubești tot ceia ce pe lume e dulceață, vrednicie și frumuseță. Dar acum, de când ea oferă restriștii noastre, pe lângă grația și geniul său, sângele fiilor ei, noi o iubim, nu

numai ca pe o mare soră mai în vârstă, ci încă mai pios, ca pe o mamă care mângâie și susține copilul căruia îi conduce pașii.

Colo, în dulcea și marea țară, de unde ne veniră toți acești prieteni, toți acești mântuitori, și alții au gândit la noi. Către generoșii subscriitori ai lui »Figaro« mă întorc eu acum cu recunoștință. Fie ca în cuvintele mele de mulțămire ei să audă răsunetul unui alt glas, al glasului acelui popor întreg care a suferit atâta pentru marea cauză a Dreptului și a Dreptății, care e gata să sufere încă atâtea pentru ele, și a cărui durere trecătoare a fost atât de generos înțeleasă de marea, fierbintea, nemăsurata inimă a Franței!

Maica Pucci.

Dragă bătrână maică Pucci, în sfârşit ţi-ai aflat odihna; fapta zilei tale s'a îndeplinit. Dumnezeu te-a luat la Sine, te-a chemat la El, la loc de pace, dincolo de lupta şi vălmăşagul acestui pământ.

Mânile-ţi gingaşe, care au ajutat suferinţa în toate formele ei, stau acum liniştite, încrucişate asupra inimii tale care a bătut pentru ultima oară, — asupra inimii tale care erà a săracilor, a celor nenorociţi, a celor cu multe dureri, a celor pe cari soarta-i copleşise; căci nenumăraţi sunt anii câţi te-ai mişcat ca o binecuvântare vie între cei cari aveau nevoie să fie ajutaţi.

Acum ne-ai lăsat, maică Pucci, şi lumea

e mai săracă astfel, — mai săracă pentrucă nu va mai aveà zâmbetul tău.

Mie mi-ai fost mai mult decât aş putea-o spune limpede prin cuvinte; ai fost un exemplu, un îndemn, o mângăiere, ai fost şi ceva ca o mamă şi, maică Pucci, tu ai fost aceea care m'ai făcut să cred în milostenia ce poate fi pe pământ.

Sunt atâţia ani de când ai intrat în vieaţa mea, cu vălul tău cel alb ca zăpada, cu zâmbetul tău dulce, cu ochii tăi, cari, ca unii ce se uitaseră şi la ce e bun şi la ce e rău, păreau că seamănă cu nişte colţuri liniştite din însuşi cerul lui Dumnezeu. Ai venit ca o sfânta din vechile legende, şi mi-ai părut a fi fost totdeauna o binecuvântată întrupare a atâtor altor sfinte femei, care în veacuri trecute purtaseră acelaş sfinţit veşmânt.

Şi încă, pentru mine, ai fost, maică Pucci, cea mai umană şi mai înţelegătoare femeie: deşi păcatul nu cutezase vreodată a pătà marginea rochiei tale, ai fost, maică Pucci, prietena mea, care-mi înţelegeà orice năcaz,

care-mi văzuse orice suferință, care trecuse cu blânde mâni și dulci cuvinte prin rănile lumii!

Deși mătănii negre erau totdeauna în mânile tale, munca erà o parte mai de căpetenie în vieața ta decât rugăciunea: faptele tale erau rugăciuni care se ridicau drept la inima Stăpânului căruia-i făceai slujba.

Deși moartea a ajuns un oaspete așà de obișnuit în acest răsboiu, deși ne-am oțelit fața de calea nemiloasă prin care se răresc rândurile celor în vieață, lumea îmi pare un loc mai puțin, maică Pucci, de când nu mai e mâna ta ca să-mi prindă mâna.

Am venit din două părți deosebite ale pământului, tu și eu; eram de lege deosebită, de alt neam fiecare, dar ca o legătură tainică de simpatie ne-a ținut împreună din cea d'intâiu zi a întâlnirii noastre; și eu cred, maică Pucci, că aveam amândouă ceva din ostașul care e gata pentru orice luptă!

Nu știam, când ni s'a încrucișat drumul, ce negre zile ținea Soarta pentru noi, pe mai

târziu; fapta ce am făcut-o împreună a fost fapta zilnică, obişnuită a se face în zile ce par'că se ţin de un trecut fără legătură cu ziua de azi, un trecut în legătură cu altă vreme, cu altă lume...

Cea d'intâiu campanie a noastră, a ta şi a mea, a fost în 1913, când ne-am sârguit să combatem epidemia de holeră care pustià crud rândurile armatei noastre la întoarcerea din ţara duşmanului. Şi atunci ai stat lângă mine, primind orice greutate, mişcându-te cu o desăvârşită seninătate în mijlocul celei mai ucigaşe molime, luptându-ţi lupta cea bună împotriva morţii.

Incă de atunci cele două aripi ale vălului tău alb ca zăpada mă făceau să gândesc la aripile îngerilor cari zboară încoace şi 'ncolo între cele mai sinistre vedenii de nenorocire.

Nici o greutate nu ţi-a împuţinat focul de muncă, nici o vreme neprielnică nu ţi-a răpit buna dispoziţie; nici lipsa de confort, nici osteneala, nici privaţiunile nu ţi-au smuls un suspin; zâmbetul nu ţi-a pierit de pe buze;

aveai vreme pentru oricine şi pentru orice lucru; urechea ta prindeà orice strigăt de suferinţă; mâna ta erà pretutindeni unde se simţià mai mult nevoia de ajutor.

Acele săptămâni petrecute la olaltă în mijlocul grozăviilor bolii care aveà în ea ceva dintr'un vis rău au făurit un nou inel în această legătură a celor cari înfruntă aceeaş primejdie cu aceeaş nezguduită hotărîre de a nu se da până nu câştigă bătălia. Acele săptămâni ne-au pregătit şi pentru mai marea şi mai îndelungata sforţare ce se aşteptà de la noi în 1916—17, aşà încât, când din nou încercările luptei ne-au chemat, de la sine ne-am găsit alături.

Azi nu voiu încercà să povestesc tot ce ai făcut pentru poporul nostru de când — acum atâţia ani! — ai umblat în mijlocul lui, nici nu voiu pomenì una câte una faptele-ţi bune din vremea războiului. Numele tău e ştiut multora, dar acum, când zaci aşà de liniştită în sicriul tău, tu cea aşà de harnică, simt nevoia să-ţi spun că amintirea numelui tău

va rămâneà cu noi ca o binecuvântare pe care nimeni nu o va puteà smulge de la noi, deşì tu ai lăsat lumea aceasta ca să mergi la Dumnezeul închinării tale.

»Pe cine-l iubeşte Dumnezeu mult, îl şi pedepseşte tare«, aceasta e una din tainele întunecate până în miezul cărora nu putem pătrunde. De ce tu, care erai o sfântă între cei vii, trebuià să mori în neînchipuite chinuri, e o întrebare la care n'ar puteà răspunde cei ce văd toate numai printr'o sticlă neagră. Zi de zi, te vedeam copleşită de o boală venită asupră-ţi pe neaşteptate, lovindu-te în plină putere a faptei tale, smulgându-te dintre noi, răsplătind cu suferinţi fără pereche toată iubirea ce ai răspândit-o din belşug asupra fiilor oamenilor.

Puţintel mai înainte fuseseşi cu mine ca să cercetăm spitalele de pe front. O sărbătoare pe care de mult ţi-o făgăduisem, singura-ţi răsplată pentru un an şi jumătate de muncă grea în mijlocul molimei şi al morţii. In zilele tale de durere te alipiai de amintirea săptă-

mânii aceleia fericite, și păstrez în inima mea vedenia soarelui de toamnă care strălucià pe capetele albe ale scufiei tale asemenea cu un goelànd plutind vara pe mări de safir . . .

Am căutat să te fac deplin fericită în acele puține scurte zile, și în ceasul morții tale tu vorbeai într'una de dânsele, ca de visul unui lucru ce fusese nesfârșit, minunat de luminos!

Te-am încunjurat cu multe mici amănunte de confort pe care niciodată în vieață nu ți le îngăduiseși; aveam nevoie de acele zile ca să-ți fie o deplină bucurie, o deplină odihnă.

Te văd așezată la masa mea în căsuța de lemn, în care lumina soarelui se revărsà în valuri, până ce simplele-i mobile păreau că se prefac în aur . . . Lumină, lumină!, toată încăperea îngustă păreà a fi acum o scumpă cutie de lumină — și lângă mine îți văd draga față bătrână, încadrată de imaculatu-ți văl, de care soarelui păreà că-i este drag în deosebi. Lumină, lumină!, pretutindeni

lumină! Şi în zilele acelea tot mai erà nădejde în inimile noastre.

Mânile nu-ţi stăteau niciodată fără ocupaţie: până şi la masă lucrai la scufiţele pe care le pregătiai săracilor. Te bucurai de veselele glasuri ale celor tineri cari se adunau în jurul mesei mele; zâmbetul tău îngăduitor plutià ca o binecuvântare asupra noastră a tuturora, şi, aplecându-te asupra lucrului tău, ascultai tot ce se vorbià, tot mişcând încetişor cumintele-ţi cap bătrân . . .

Mă ţin de această vedenie a luminii soarelui tomnatec, în care vălu-ţi alb strălucià ca o emblemă de milostenie, — cum şi tu îl apucai strâns în clipa când zăceai murind pe patul suferinţii tale.

Mult mai stătuiu cu tine în acele ceasuri de chin, care-ţi zdrobiseră puterea în clipa chiar când cea mai mare dintre tragedii se săvârşià asupra ţării noastre. Cătai să-ţi uiţi de durerea ta însăţi, ca să cerci a uşurà strânsoarea inimii mele; până la urmă, oricât de grozave ţi-ar fi fost patimile, ai avut păs

pentru năcazurile mele și, într'o zi, strângându-mi amândouă mânile în ale tale, pline încă de o neasemănată vieață, mi-ai făgăduit că în cer vei vorbì pentru mine și pentru însângerata țară care ți-a fost așà de dragă.

Ingălbenită la față, slăbită, aproape fără trup, zăceai între pernele mari albe pe care ți le-am adus pentru a-ți ușurà suferința; totul murise acum în tine afară de ochii tăi, de durerea ta și de acele două mâni care ajutaseră pe așà de mulți la pragul ieșirii din vieață. Și, așà, îmi aduceai aminte de vechile icoane ale sfinților, de vechile săpături cu Maica Domnului în umilul ei pat îngust. Și, când și glasul ți-a fost pierit, ochii tot mă întrebau de nu am cumva vești mai bune, ceva care să mă poată mângăià înainte ca tu să mă fi părăsit, strecurându-te încet în veșnica tăcere . . .

Și acuma ești mută, maică Pucci, închiși ți-s ochii, în soare s'a topit zâmbetul tău, în văzduh, în lucrurile veșnice, în acelea pe care nu le mărginește nici Timp, nici Spațiu.

Rămas-bun, maică Pucci! M'ai lăsat ca să-ţi urmez pe pământ aspra muncă, dar amintirea binecuvântării ce mi-ai dat în ceasul tău de pe urmă m'a făcut să mă simt mai aproape de mila lui Dumnezeu!

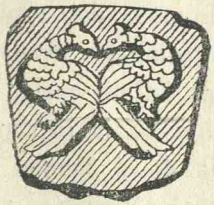

Lacrimi . . .

De mai multe luni doi orfani trăesc sub acoperişul meu, doi copii fără tată şi fără mamă, doi mieluşei rătăciţi pe cari Dumnezeu i-a trimis inimii mele.

Pe unul l-am găsit într'un spital aproape de front, rănit de o bombă care îi ucisese mama. Îl chemà Niculăiţă, aveà capul tot legat în feşe, faţa palidă şi suptă, iar ochii mari albaştri care mă priviau, păstrau în adâncul lor ceva din grozăvia de moarte prin care trecuse. Am lăsat vorbă ca atunci când rănile vor fi vindecate să mi-l aducă mie pe Niculăiţă.

Pe celalalt îl chiamă Vasile, un băeţaş vioiu cu ochii negri pe care un Cazac bun l-a

găsit pierdut într'o pădure, flămând şi zdrenţuit, un copil al nimănuia. Cazacul erà din neamul acela al oamenilor de credinţă de cari Rusia aveà atât de mulţi altădată şi cari şi acum au uneori curajul să păşească înainte cu gând bun şi credincios. Cazacul a adus copilul găsit acolo unde i se păreà cel mai simplu că trebuie să-l aducă, la Mama ţării, la »Mama Regina«, şi erà firesc ca acolo să-i fie locul . . .

Ceia ce m'a mişcat adânc a fost cererea Cazacului, care trăise mulţi ani în războaie, ca drept orice răsplată să-i fie îngăduit să aducă el însuşi copilul, să sărute mâna Reginei în amintirea a mulţi ani de credinţă faţă de ceeace deodată a fost rupt din vieaţa lui, însă n'a putut să fie smuls din inima lui de soldat viteaz. Cazacul mi-a adus şi o pungă cu bani, adunaţi de el pentru Vasile, copilul orfan.

Vasile şi Niculăiţă sunt acum la mine ca la ei acasă. Cu obrajii rotunzi şi trandafirii, cu picioruşele sprintene, cu zâmbetul lor, cu ochii prietenoşi, înveselesc pe oricine îi vede

şi Ileana mea se joacă cu ei aducându-şi aminte de frăţiorul care odată îi erà tovarăş...

In fiecare dimineaţă, la un ceas hotărît, Vasile şi Niculăiţă vin să sărute mâna »Mamei Regina«, în fiecare dimineaţă vin cu mai multă încredere în ochii mari, vin să întrebe şi să povestească micile lor năcazuri şi bucurii şi să primească bomboane şi prăjituri, care se găsesc totdeauna în odaia »Mamei Regina«.

Şi amândoi, Vasile şi Niculăiţă, au vârsta copilului pe care l-am pierdut...

Intr'o dimineaţă scriam o scrisoare şi pe când scriam fără să-mi dau seama lacrimi curgeau de pe obraji pe hârtia din faţa mea. Fiindcă eram tristă uitasem pe cei doi prieteni, gândurile îmi erau adânc stăpânite de durerea ţării, când deodată am auzit şoapte uşoare şi vorbele acestea au ajuns până la urechile mele: »Uite, Mama Regina plânge; pentru ce plânge Mama Regina?«.

Pentru ce?

M'am uitat la ei şi cei doi copii fără mamă mă priviau cu încrederea căpătată din îngri-

jirea ce-o avuseseră, cu gura plină de prăjiturile pe cari le primiau zilnic, înghesuiţi pe un scaun, rămas acum al lor din obişnuinţa scumpă pentru toţi trei.

— Da, pentru ce plângeà mama Regina, ce amărăciune puteà să umple de lacrimi ochii unei femei cu coroana pe frunte?

Şi în clipa când întrebarea aceasta simplă erà pusă de către două fiinţe nevinovate, încrezătoare, ca atâtea altele cu multă credinţă şi nădejde în mine, am înţeles că e nevoe de un răspuns şi că acum, ca de atâtea ori mai înainte, a venit iarăşi ceasul când simt că trebue să-mi ridic glasul şi să vorbesc ostaşilor mei, poporului meu, să le spun cuvintele care fără putere de împotrivire îmi izbucnesc din adâncul inimii.

Da! Deşi sunt curagioasă, sunt ceasuri când plâng! Câte odată toată durerea ţării mele pare că mi se scurge în inimă şi că mi-o umple peste măsură încât se revarsă şi atunci plâng... plâng!...

Pot eu să fiu mama tuturor, cum mă numesc ei atât de duios şi să nu plâng uneori?

Amărăciunile noastre au fost nenumărate, desamăgirile noastre, jertfele noastre n'au cunoscut sfârşitul, însă o mare comoară mi-a îngăduit Dumnezeu să adun în această vreme de suferinţă: inimile care bat în poporul meu, o comoară mai scumpă decât orice comoară de pe pământ.

Insă tocmai fiindcă toate inimile acelea sunt ale mele, cum să nu plâng pentru suferinţa lor? Cum să nu simt că trebuie să le strig: Sunt cu voi. Eu vă înţeleg şi nici o putere pământească nu poate smulge sufletul meu de la al vostru! In noua încercare venită asupra noastră, cea mai crudă din toate încercările, când stăm tremurând în faţa necunoscutului, cu atât mai groaznic cu cât avem simţământul că nu ştim cu ce arme putem întâmpina o primejdie care ne loveşte pe ascuns, din întunerec, cum să nu strig către aceia alături de cari mă simt mai mult ca niciodată, când mai mult ca niciodată simt că inima mea este a lor!

Ştiu că armata noastră este credincioasă,

că fiecare este gata să-şi dea cea din urmă picătură de sânge pentru apărarea palmelor de pământ rămase din ţara lui, că fiecare stă senin şi hotărît de partea pentru care a jurat, netulburat, fără şovăire şi, în ciuda a toate câte se răstoarnă şi se farămă în bucăţi, a toate, afară de credinţa, de curajul şi de nădejdea lui? Şi fiindcă am înţeles aceasta, de aceea simt un dor nemărginit să vorbesc cu aceia la care glasul nu poate ajunge, cu toţi aceia din tranşeele dragi, din satele depărtate, cu toţi cei risipiţi prin câmpii şi prin munţi, cu toţi aceia a căror vitejie e mândria noastră, şi vreau să le spun că noi simţim credinţa lor, că în ceasul acesta de primejdie dragostea lor este scutul nostru şi încrederea lor tăria noastră!

România este mică, România este părăsită, sfâşiată şi sângerată, inima ei a fost călcată în picioare, mândria ei a fost îngenunchiată, speranţele ei clătinate. Fiii ei au murit cu miile, rostul ei a fost de multe ori nesocotit, dar acum, cu toată agonia, onoarea ei stă sus ca un pisc de munte!

De aceea sunt ceasuri când plâng aşà cum plânge o mamă, ceeace nu înseamnă că am pierdut curajul sau nădejdea! Cu toţii simţim la fel, şi cu cât mai mult ne cuprinde întunerecul cu atât mai mult simţim lanţul care ne ţine strânşi, lanţul făurit din chin şi suferinţă!

Din toate părţile mi-a fost trimis cuvânt ca în această nouă încercare, toate gândurile merg la aceia care sunt Domnii ţării. Sărmane petecuţe de hârtie, smerite gânduri scrise cu degete tremurătoare, dovezi vii de credinţă neclintită, ecouri pierdute de glasuri cari abià cutează să se ridice, multe şi felurite semne de iubire pe care le adun aşà precum în alte vremuri regii adunau pietrile preţioase aduse tribut din ţări depărtate.

Printre altele mi s'a adus o solie de la un soldat de pe patul morţii, dintr'un spital, care înainte de a trece în lumea umbrelor a avut un ultim gând pentru Stăpânii ţării lui.

»Spune-le că România a fost totdeauna o ţară de suferinţă, o ţară de lacrimi, o ţară de mari dureri, dar spune-le că România tot-

deauna a fost credincioasă, că niciodată în istorie România nu-i cunoscută că şi-a luat cuvântul înapoi! Spune-le că deşi au murit mulţi, mai sunt încă mulţi fii în România, gata să-şi dea vieaţa pentru ţara lor, dar că niciodată, o! niciodată nu va fi iertat României să-şi plece capul în ruşine!«

Cuvintele acestea mi-au fost aduse ca o solie sfântă pe care voiu păstra-o de-apururea, de către femeia care a stat de pază la patul acestui viteaz în cea din urmă noapte a vieţii sale.

Şi din locuri depărtate mi-au venit şi alte solii, de la bătrâni şi de la tineri, de la bogaţi şi de la săraci.

»Suntem ai voştri«, mă încredinţează ei, »şi voi sunteţi ai noştri, şi nu poate să fie nici o durere şi nici o bucurie, nici o teamă şi nici o nădejde numai pentru voi, ci toate le împărtăşiţi cu noi, voi care prin suferinţa voastră şi a noastră v'aţi făcut una cu ţara«.

Şi fiindcă astăzi vreau să răspund tuturor glasurilor cari ajung până la mine, fiindcă

vreau să răspund închinării, încrederii, iubirii care se înalță până la noi ca o mireasmă sfântă din mii de inimi, pentru iubirea arătată nouă vreau să răspund cu cuvinte de iubire!

»Cel mai întunecat ceas este ceasul dinnaintea răsăritului«, spune înțelepciunea bătrânilor. In adevăr ceasul este întunecat și fiindcă sunt o femeie de aceea plâng uneori. Insă ceasul poate să fie sfințit de încrederea pe care o avem unul într'altul, de lanțul sfânt de suferință care ne leagă împreună, de simțământul acesta binecuvântat de înfrățire care unește pe Domn și popor, într'o vreme când vechia întocmire se năruie. Un vânt de anarhie suflă asupra noastră, dar să fim stâncă în fața primejdiei, să sperăm într'un viitor mai puțin tragic, să credem într'o lumină dincolo de întuneric, o lumină pe care numai dacă suntem cu putere și cu credință vom ajunge-o într'o zi.

Da, uneori plâng, dar lacrimile mele nu sunt lacrimile celui slab care-și mărturisește înfrângerea și își pleacă fruntea, ci sunt la-

crimile unei mame care plânge pentru copiii ei pe care uneori nu-i în stare să-i ajute, sunt lacrimi care picură în tăcerea dimineţilor, în ceasul când îţi aduci aminte de cei căzuţi în cale, de cei cari nu mai pot privì înainte spre răsăritul pe care îl nădăjduim dincolo de nouri; lacrimi de pomenire, prinos adus celor cari, deşì au murit, trăiesc deapururea în cutele cele mai tainice ale inimilor noastre, lacrimi curăţitoare, lacrimi care spală rănile trecutului . . .

Şi de aceea nu-mi este ruşine de lacrimile mele . . .

Decemvrie, 1917.

Prizonierii

Pe un ger grozav din iarna anului 1917 plecasem cu una din fetele mele ca să-mi fac cursa zilnică. Automobilul erà încărcat cu provizii pentru săraci. Un sac mare cu zahăr şi unul cu biscuiţi erau îngrămădiţi la picioare şi multe, foarte multe pachete de ţigări, căci oamenii duc lipsa tutunului precum duc lipsa pâinei zilnice. Duceam cu mine şi cămăşi de flanelă, mănuşi de lână, ciorapi, şi multe căciuli.

Fără să ţin seamă de vânt şi de starea rea a şoselelor am părăsit oraşul şi am căutat să ies pe drumul pe unde ştiam că trec mereu trupe şi transporturi. Erà drumul pe unde deseori întâlnisem multă mizerie . . .

Cerul erà întunecat și amenințător, vântul ne tăià și ne plesnià fețele, iar ochii deabià puteam să-i deschidem. Ridicam cu greu capul și puteam îndurà gerul numai cu fața ascunsă în blăni. Cu atât mai mult pe o zi ca asta trebuie să mergi și să cercetezi nenorocirile risipite de-alungul drumurilor.

De departe vedeam cum o trupă își coteà drumul spre noi. Zăriam înfățișarea lor sinistră, obositoare și chinuitoare ca a oamenilor care și-au pierdut toate speranțele . . .

Veniau încet purtând pe spate niște buturuge grele. Câteodată dispăreau prin cotiturile șoselei și apoi îi zăriam iarăși și aceleași simțăminte jalnice ne umpleau inimile.

Când ne-am apropiat de ei au stătut cu toții locului ca să ne lase să trecem; și-au mai ușurat umerii de povara purtată și și-au întins spetele încovoiate. Erau prizonieri, prizonieri plecați din multe și felurite țări!

Cu obrajii supți și ochii speriați, cu uniformele sfășiate și zdrențuite, cu picioarele și capul înfășurat în cârpe murdare, se uitau

la noi și păreà că privirea li se oprește în loc, ca și cum înainte de a-și puteà odihnì ochii pe fețele noastre ar fi văzut drumurile nenorocirilor fără sfârșit. Aveau privirea fioroasă și flămândă ca a fiarelor sălbatice.

Am trecut înainte fără să ne oprim. Oamenii aceștia erau doar dușmani, dușmani veniți dintr'atâtea țări, asupra țării noastre... Deodată însă am amuțit, o povară ne apăsà, vântul suflà tot mai rece, cerul erà tot mai întunecat și expresia ochilor flămânzi și fără nădejde ne urmărià și n'o puteam gonì...

— Trebuie să ne întoarcem, atât am zis și clipele de tăcere au urmat.

— Erau flămânzi și înghețați, adăugă fata mea, și duceau poveri pe spate.

— Astăzi avem sacii plini cu zahăr și biscuiți, crezi că va fi deajuns? Am întrebat ceva mai târziu.

— Să le dăm tot ce avem, răspunse ea.

— Intoarce repede și să oprești când vei ajunge la oamenii aceia cu buturugile pe spate. Neam întors și de astădată n'am mai trecut înainte.

— La început ei nu înţelegeau gândul nostru, nu puteau pricepe că mânile pline de zahăr, de biscuiţi şi de ţigări erau pentru ei, pentru ei străinii, pentru ei cei părăsiţi şi uitaţi...

Iar când au înţeles, un strigăt s'a înălţat până la ceruri, un strigăt de bucurie şi de blestem. Intr'o clipă automobilul a fost înconjurat de o mulţime agitată. Erau degeraţi, tremurau şi îşi întindeau mânile slabe şi desnădăjduite ca şi cum ar fi văzut mântuirea chinurilor, pe când lemnele mari de pe umerii lor se mişcau primejdios până aproape de capul nostru. Acum eram înconjuraţi numai de feţele lor fioroase şi deasupra noastră vedeam numai cerul de plumb.

O situaţie primejdioasă căci oamenii aceştia erau cu adevărat lupi flămânzi şi în graba, în teama lor grozavă că nu vor fi băgaţi în seamă, gesturile lor nu erau cele mai simple, nici cele mai smerite.

Santinelele şi servitorii arătau semne de îngrijorare îndreptăţită, căci prizonierii rupseseră rândurile şi acum se îngrămădeau asupra

automobilului tot mai nedisciplinaţi. Teama îi cuprinsese ca oamenii aceştia disperaţi cu lemnele pe spate să nu fie scăpaţi din frâu. Priveliştea erà groaznică, neuitată şi nu-i nici o mirare că cei răspunzători pentru siguranţa noastră n'o priviau fără grijă. In clipele acelea eu şi fata mea eram în mânile mulţimei aceştia aţâţate care se îmbulzeà asupra noastră scoţând strigăte şi ţipete neînţelese, însă simţiam că cu linişte şi vorbe bune oamenii aceştia părăsiţi şi sălbătăciţi puteau să fie stăpâniţi. Dam, dam tot ce aveam, dam cu amândouă mânile la toţi, deşì cei mai apropiaţi aveau noroc mai mare. Trebuie să mărturisesc că deseori darurile ne erau smulse cu furie din mâni. Auziam cuvinte în toate limbile şi vedeam cum lemnele de pe umerii lor se legănau într'o parte şi într'alta până aproape de capetele noastre...

Nu mai aveam nimic de împărţit, sacii se goliseră. Am ridicat mânile în sus şi am deschis palmele ca să arăt că am isprăvit toate proviziile. Atunci mulţimea aceea atât de

agitată s'a retras ca valurile unei mări asupra căreia deodată s'a coborît liniştea.

— Mulţămim, mulţămim şi Dumnezeu să vă ţie în paza lui, eram flămânzi şi ne erà frig...

— Nu fiindcă sunteţi prizonieri vi-i foame şi frig, am răspuns cu tristeţe, şi ai noştri suferă de frig, de foame şi sunt rău îmbrăcaţi. Şi totuşi în clipa aceea am simţit că a fi prizonier înseamnă a aveà cea mai tristă soartă.

M'am uitat încă odată la feţele lor fioroase, la ochii lor desnădăjduiţi şi mă gândiam la prizonierii noştri împrăştiaţi într'atâtea ţări şi mă întrebam dacă şi în ţările pe unde i-a dus soarta, cineva s'a oprit în drum, le-a dat hrană şi le-a spus cuvinte de mângăiere.

Apoi am plecat şi scena la care fusesem martoră ne păreà un vis urît, din adâncurile iadului.

Mi-am întors faţa către cerul neînduplecat şi o veşnică întrebare mi-a venit ca un strigăt pe buze:

Pentru ce? O! pentru ce?

Ţarul Nicolae.

A murit Ţarul Nicolae.

fost ucis într'o dimineaţă în mod ruşinos şi crud, căci cei cari îl aveau în mânile lor erau fără îndurare şi se temeau că vreo putere nevăzută ar puteà încercà să-l salveze.

Acum nu mai erà un simbol şi n'au vrut să-i îngăduie să fie un om.

Toată vieaţa, aceasta dorise: să fie un om şi aceasta i-a fost vina. Un suveran trebuie să fie mai mult ca un om. Când ar fi putut să fie om, nu l-au lăsat, l-au împuşcat.

Asupra morţii nu sunt ştiri exacte, căci numai svonuri confuse au ajuns până la noi. Într'o zi a fost *asasinat*, moartea lui nu poate

să aibă alt nume. O faptă inutilă şi urîtă, o pată de sânge pe care nimic nu va şterge-o de pe mânile făptuitorilor.

Astfel a murit Împăratul la glasul căruia milioane de supuşi puteau să se teamă sau să se bucure. A fost ucis într'o dimineaţă pe ascuns, în grabă, cum sunt executaţi criminalii. Sufletul lui a mers la judecată, acolo unde nu e nici o deosebire între cerşitori şi regi. Judecata Regelui Regilor nu o vom cunoaşte niciodată, dar Ţarul Nicolae a fost un credincios şi un mistic înflăcărat şi nu cred că se va înspăimântà când se va înfăţişà înaintea Domnului...

Tulburată de chipul în care a fost ucis lumea nu-l va judecà cu bunătate. A fost un învins şi cei învinşi inspiră celor mulţi dispreţ şi numai la puţini compătimire.

Când numele acestui om plutià deasupra unei mari împărăţii, nimeni nu se îndoià de puterea lui, el erà simbolul forţei în care credeau.

Într'un ceas de nebunie câţiva »iluminaţi« şi-au închipuit că merg pe calea adevărului,

au suprimat omul, au răsturnat simbolul, și cu el au sfărâmat unitatea împărăției. Țara cea mare s'a rupt în bucăți. Numele Țarului erà firul pe care erau înșirate mărgăritarele cele multe ale împărăției. Firul a fost rupt și toate mărgăritarele s'au împrăștiat. Stăpânirea cea mare fusese!...

Vina morții lui și-o aruncă mulți, unii altora. Și aici iarăși numai Regele Regilor ar puteà judecà a cui a fost vina. Țarul Nicolae al II-lea a murit și nici un adevăr de pe pământ nu l-ar mai puteà scoate din groapă.

Despre ultimul cârmuitor al Rusiei nu voiu vorbì ca judecător, voiu vorbì ca cineva din acelaș sânge și neam cu el, ca cineva care l-a iubit, și l-a cunoscut din zilele copilăriei.

Fiind însă-mi lovită de marea tragedie a lumii, nu pot vorbì decât cu bunătate despre omul pe care îl socotesc martir, în vremea când nimeni nu cutează să se ridice în apărarea lui.

* * *

Poate fi soartă mai tragică decât de a fi a toate stăpânitor, de a fi avut puterea binelui şi a răului în mâna ta şi să nu fi făcut nimic cu ea, să nu fi avut taina de a fi Cârmuitor într'o ţară care tremură de nerăbdare să te urmeze spre lumină?

Şi când zic că aveà puterea binelui şi a răului, aceasta nu e numai o vorbă. In Rusia Ţarul aveà de fapt în mâna lui puterea binelui şi a răului. Numai numele lui puteà să înflăcăreze; el erà cârmuitorul despotic, capul bisericii, simbolul, »tătucul«, fiinţa mistică care aparţineà ori şi cui, zeul de casă al fiecăruia, raţiunea cea mai puternică de a fi a împărăţiei.

Această putere reală a avut-o de tânăr, vieaţa întreagă îi sta înainte ca să-şi îndeplinească idealul, să caute lumina, însă, într'o vreme când toate au pornirea spre progres, el n'a ştiut decât să dea înapoi.

Aceasta e tragedia, înţelesul căderii lui, extraordinara lui vină care se ridică până la crimă!

Şi totuşi a sperat să facă fericirea uriaşei

sale împărăţii, aveà o inimă blândă şi erà plin de râvnă pentru tot ce e frumos şi mare. Dacă ar fi fost sfătuit cu înţelepciune, dacă împrejurul lui ar fi avut adevăraţi oameni, dacă Ţarina ar fi fost o femeie cu înţelegerea largă şi vederea limpede, dacă n'ar fi fost totdeauna târît înapoi în loc de a fi împins înainte, ar fi putut devenì o unealtă minunată pentru binele poporului.

Insă n'a fost să fie . . .

* * *

Din vieaţa Ţarului Nicolae aş dorì să chem la vieaţă numai lucruri văzute cu ochii mei şi simţite de inima mea.

Mama erà singura fată a Ţarului Alexandru al II-lea. Curtea rusească erà, fără îndoială, una din cele mai strălucite curţi din Europa. De-acolo venià mama mea şi, pe cât îmi amintesc, tot ce aparţineà acestei curţi erà înconjurat pentru noi copiii de un prestigiu extraordinar, de o vrajă puternică căreia nu-i găsiam asemănare. Ţarul erà figura cea mai

importantă. Lumea întreagă păreà că gravitează împrejurul acestei singure ființe »Țarul«, cu un înțeles aproape mistic. Și acum sunt cuprinsă de un respect aproape straniu când mă gândesc la atmosfera care înconjurà pe »Țarul tuturor Rușilor«.

Văd palate imense, și soldați, și curteni fără sfârșit. Lungi coridoare tăcute cu santinele în uniforme ciudate; în fața ușilor imperiale cazaci uriași în haine roșii cu căciuli enorme pe cap, cu privirea sălbatecă și cu cingătorile pline de pumnale și pistoale. Un miros special pătrundeà locuințele imperiale.

Afară, la portalurile palatului, șiruri peste șiruri de trăsuri așteptau cu vizitii lor înalți și bărboși, învăluiți în caftane lungi, albastre. Caii erau minunați. Mai toți erau negri cu părul luciu, uneori coastele lor aurii străluciau ca niște scuturi poleite la soare; cu mândrie își scuturau coamele lungi, iar cu vârful cozilor măturau drumul.

În viziunile acestea imperiale bisericile aveau un mare rol. Multe biserici, capele și

preoţi. În cupole boltite am auzit multe cântări minunate, iar glasurile adânci ca clopotele de bronz umpleau tăcerea extatică de emoţii divine. Văd şi acum scânteierea aurului şi a pietrelor preţioase ca şi strălucirea discretă a bătrânelor icoane şi mă minunez de coloanele uriaşe, tăiate din blocuri rare de porfir, de malachit sau de lapis. Şi în lumina mistică a miilor de lumânări zăresc preoţi bătrâni şi diaconi tineri în odoare de brocart săvârşind rituri stranii, neînţelese de mintea abià deşteptată, însă umplând copilăria mea de idolatră adorare. Bătrânii aveau bărbile albe ca neaua, iar tinerii cu părul strălucitor semănau ciudat cu icoanele care închipuiau pe fiul Domnului. Glasurile lor făceau inima mea să tremure pe când din cădelniţele de aur legănate tămâia dulce mirositoare se înălţà în nouri . . .

Tot acolo văd multe chipuri de femei frumoase încoronate cu tiare semeţe, încovoiate de greutatea podoabelor şi alături de ele bărbaţi înalţi în uniforme pompoase, unii cu

chipul blând, alţii cu înfăţişarea severă, şi unii şi alţii cufundaţi în sfântă slujbă, îngenunchind, plecându-şi fruntea şi făcând cu gesturi mari semnul crucii.

Când eram mică mergeam la curtea Ţarului Alexandru al II-lea, dar el a fost ucis în 1881 şi a fost urmat de Alexandru al III-lea, a cărui soţie erà veselă şi populară şi a cărui fraţi erau căsătoriţi tocmai atunci cu femei tinere şi frumoase. In zilele acestea curtea aveà o strălucire neobişnuită, iar diferiţii membri ai numeroasei familii se întâlniau deseori. Erà o priveliste vrednică de văzut.

Fraţii şi verii mamei mele erau înalţi şi foarte voinici. Mi-aduc aminte că uitându-mă la ei mă întrebam cum pot să existe oameni atât de mari. In zarea sclipitoare îi văd şi acum cu aceiaşi ochi miraţi de copil. Erà un neam de uriaşi, născuţi şi crescuţi ca să fie Cârmuitori şi Domni, care credeau în dreptul lor de a fi stăpânii lumii. Generaţia mai tânără, generaţia mea, erà mai puţin înaltă, nu mai aveà vigoarea aproape brutală a părin-

ţilor lor, aveau încă năzuinţa spre stăpânire, însă le lipsià puterea poruncitoare a bătrânilor. Trupul le erà format pentru timpuri mai noui, însă felul lor de a gândì nu fusese schimbat.

Cea dintâi amintire a mea despre Ţarul Nicolae, sau despre Nicky, cum îl numiam noi toţi, o am de pe când erà »băiat mare«.

Erà înconjurat de vraja viitorului Cârmuitor, viitorului mare Domn, căruia într'o zi toţi se vor supune. Cu vreo opt ani mai mare ca mine, păreà timid; ochii căprii erau buni şi aveau o expresie visătoare, mirată, iar zâmbetul sfiios de pe buze păreà că arată pe un om care nu poate spune decât vorbe blânde.

Il văd călărind spre noi prin potecile umbroase ale reşedinţei, într'o uniformă albă de vară, pe un cal căzăcesc, buestraş, cu coada lungă. In urma lui o droaie de ogari alergau printre copaci, săriau până la gâtul calului, cu ochii ţintă la tânărul frumos cu chipul gingaş, moştenitorul împărăţiei celei mari. După cuvinte de glumă cu noi copiii a dat iarăşi drum

calului şi urmat de ogarii albi, mlădioşi, l-am pierdut din ochi. Noi ne uitam mereu în urma lui, dorind să se întoarcă şi să ne privească cu ochii lui buni şi galeşi. Aşà l-am văzut întăia oară...

In 1894 a murit Alexandru al III-lea şi a venit pe tron Nicolae al II-lea. Erà numai de 26 de ani şi după puţine săptămâni s'a căsătorit cu Alice, Principesă de Hessa, ceva mai tânără, foarte frumoasă şi foarte serioasă. Prin trecerea la biserica ortodoxă a luat numele de Alexandra.

L-am văzut pe Nicolae al II-lea la încoronarea ca Ţar, momentul celei mai strălucite glorii pentru el, când erà ridicat la cea mai înaltă putere pământească, în clipa când a stat în faţa poporului său, ca simbol întrupat a tot ceeace Ţarul însemnà în zilele acelea ale marii împărăţii. O serie de tablouri măreţe fantastice, îmi răsar în minte când mă gândesc la zilele acestei încoronări. Spectacolul cel mai pompos al puterii pământeşti, transmis din generaţie în generaţie cu un accent de

misticism totdeauna nedespărţit de toate lucrurile ruseşti. Figura Ţarului şi a tinerei, frumoasei Împărătese, apar în relief ca nişte zeităţi! Cât de bine îi văd pe amândoi! E intrarea lor solemnă în Moscova, în cetatea aceasta legendară, unde Ţarii au fost încoronaţi în toate timpurile şi unde mâine simbolul mistic al puterii va fi pus pe capetele lor cu multe rugi şi mare pompă.

Pe un cal mare, alb, vine călare Nicolae căpetenia întregei procesiuni. Nu-i îmbrăcat în vestminte pompoase, ci poartă simpla uniformă verde-închis cu care s'au deprins toţi să-l vadă. Pe cap poartă căciula rotundă de astrachan, caracteristică armatei ruseşti. Pe piept cordonul lat, albastru deschis al ordinului Sf. Andrei, şi două sau trei stele sclipesc de pietre preţioase. Nu-i nimic măreţ în haina lui şi nimic impunător în mersul lui; aceiaşi ochi visători, aceleaşi buze care spun numai vorbe bune.

In liniştea lui demnă este conştiinţa despre ceiace reprezintă în momentul acesta

solemn, despre grelele datorii care-l aşteaptă în calea vieţii . . .

Salută neîntrerupt şi un dulce zâmbet îi flutură pe buze.

Două carete de aur vin în urma lui la o mică distanţă, vehicule fantastice ca cele zugrăvite în cărţile de poveşti pentru copii.

In cea dintâiu este mama Ţarului, în a doua soţia lui.

Pe trăsura închisă a Împărătesei-mame străluceşte o mare coroană ca semn că ea a avut coroana în faţa poporului său, că ea a fost aceea care a domnit până acum. Pe cap poartă o tiară fantastic de măreaţă, gâtul şi sânul sunt pline de juvaeruri sclipitoare, hainele şi mantia sunt prinse în aur strălucitor. Incă populară, priveşte cu semeţie, se apleacă la dreapta şi la stânga cu farmecul acela pe care îl împărtăşeşte cu sora ei, Regina Alexandra, iubită de Anglia.

A doua trăsură nu are coroană şi viitoarea împărătească, cu toată îmbrăcămintea pompoasă, nu poartă coroana pe cap, căci numai

după săvârşirea slujbei va intrà în drepturile ei. Împărăteasa-mamă are încă pasul întâiu şi cu el toate drepturile coroanei.

Femeia aceasta tânără, din trăsura fără coroană, este cu totul alta...

Mult mai frumoasă decât a fost vreodată împărăteasa bătrână, pe buzele ei nu se vede nici un zâmbet, ci mai curând o severitate a durerii.

Pentru cineva atât de tânăr linia gurii e trasă cu multă asprime. In ochii hotârîţi nu e nici o bucurie, ci mai de grabă o neîncredere cercetătoare ca şi cum ar fi întâmpinat vieaţa mai mult ca un duşman decât ca un prietin. E foarte atentă la solemnitatea momentului, la toate câte reprezintă. Toate însă par că trezesc în ea mai mult teamă decât bucurie.

E frumoasă, tânără şi hotărîtă, însă ceva pare că-i lipseşte, tocmai în zilele acestea când un drum glorios i se deschide înainte. Este oare o lipsă de încredere în poporul ei? Lipsa acelei iubiri, acelei simpatii intuitive care poate să lege pe cel de sus cu cel de

jos ori cât de mare ar fi depărtarea dintre ei? Nu pot să spun, însă cu toată frumusețea, cu toată tinerețea, cu toată conștiința solemnă a viitoarelor ei datorii, e ceva care lipsește, o scânteie, o flacără care să încălzească . . .

Trăsura de aur trece, capete descoperite salută fruntea aceasta neîncoronată; ea se apleacă adânc ca răspuns la omagiul care i se oferă, însă nici un zâmbet nu plutește pe buzele ei, nu privește în fața nimănui, ci drept înainte ca un paznic gelos al viziunilor ei.

O zi mai târziu și Nicolae cu frumoasa lui tovarășă sunt încoronați în vechea catedrală a Cremlinului și devin Suveranii miruiți a celei mai mari împărății de pe lume.

O ceremonie lungă, nesfârșit de lungă, însă de o frumusețe ca în povești, într'un oraș legendar, atât de pompoasă încât pare aproape nereală. Te minunezi dacă nu te-ai întors la zilele vechilor scripturi! Biserica este înaltă, boltită și întunecoasă; zidurile sunt aurite, cu frescuri arhaice. Templul pare plin cu o pulbere de aur, totul e misterios,

în aşteptarea solemnă aripi uriaşe par'că fâlfăie încet, undeva în umbră.

Toţi ochii sunt aţintiţi la cei doi de cari va fi legată soarta acestei uriaşe ţări.

Chipul Ţarului e palid, coroana strămoşilor pare că-l zdrobeşte, mantia de aur pare prea grea pentru umerii lui, fără să vrei te gândeşti la statura gigantă a celor dinaintea lui; numai în ochi poartă lumina mistică.

Ea este mai înaltă, pare că poartă mai uşor povara insigniilor imperiale, însă obrajii ei sunt roşii, ochii aprinşi, buzele formează o linie dreaptă, nu e nici o gingăşie în expresia ei. Tocmai aici, în catedrala aceasta de aur, în ceasul ei de înălţare, pare că înfruntă un duşman necunoscut şi nevăzut, care se furişează spre ea din întuneric.

Ceremonia s'a sfârşit, părechea încoronată păşeşte afară din templul întunecat, păşeşte în lumina vie a soarelui de primăvară. Urmaţi de preoţi şi de cei mai înalţi sfetnici, ei urcă încet pe covorul roşu de pe scara de piatră care duce la terasa largă de unde pot

privì mulţimea imensă venită să-i aclame. Mantiile lor grele sunt purtate de pagi îmbrăcaţi în purpură şi în argint.

Ajungând pe terasă se întorc cu faţa la supuşii lor. De sus soarele se revarsă asupra lor făcând nestimatele să sclipească şi să scânteie în mii de culori, pe când de jos aclamaţii nesfârşite se ridică până la ei ca un tunet surd din miile de voci ale mulţimei.

Stăpânită de emoţie întreaga mulţime cade în genunchi, privind la cele două capete încoronate care sunt văzute numai odată în vieaţă.

Cerul este albastru, albastrul primăverii timpurii, lumea întreagă pare că zâmbeşte făpturilor care au fost sortite să fie cârmuitorii unui popor de lumină...

Apoi îi văd şezând în măreţie singuratică, la masa acoperită cu pocale şi cupe de aur, o colecţie fără preţ, comori aduse din multe ţări, de multe veacuri, ca daruri.

Inainte de încoronare au postit mai multe zile într'o mănăstire de la marginea oraşului

ca să se facă vrednici de marea slujbă ca Împărați. In ziua aceasta ei trebuie să poarte singuri povara măreției și nimeni nu are dreptul să șeadă la aceiaș masă unde vor fi serviți de purtătorii celor mai mari nume...

Masa este întinsă într'o cameră cu zidurile de aur, o minune bizantină. Coloane puternice sprijină bolta, sfinți bătrâni privesc reci la gloria trecătoare a acestor două Înălțimi care au venit să tulbure pentru un ceas liniștea templului păzit de ei.

Pe o fereastră tăiată în bătrânele ziduri, câțiva au dreptul să privească pe Suverani la prânzul lor singuratic...

O întâmplare sguduitoare a lăsat o urmă de sânge în zilele acestea de mărire. La marea serbare populară, pe câmpul întins unde se adunase poporul satelor ca să capete haine, hrană și amintiri cu portretul Țarului, ca fiecare să ducă cu el chipul lui până în cele mai depărtate locuri ale împărăției, trebuià să meargă și perechea imperială cu tot alaiul

oaspeţilor de regi şi principi, să privească împărţirea darurilor la mii şi mii de săteni, chemaţi din cele patru colţuri ale ţării.

Dintr'o nenorocită greşală de organizare s'a produs o învălmăşeală, o ciocnire grozavă şi multe sute de oameni, femei şi copii, veniţi ca să se veselească, şi-au pierdut vieaţa printr'o întâmplare sângeroasă, mai sinistră chiar ca o bătălie.

A fost ca o umbră aruncată asupra tuturor ceremoniilor şi festivităţilor. Ţarina înclinată spre melancolie a fost grozav de impresionată şi glasuri şopteau că a fost o prevestire rea pentru Domnia care începeà.

Incepută în sânge, ziceà lumea, va fi sfârşită în sânge...

* * *

In anii următori am fost de multeori împreună cu Ţarul şi cu Ţarina. Deşi datorită felului său straniu de a se purtà niciodată nu s'a putut stabilì prea multă apropiere, totuşi sentimentele de afecţiune ale lui Nicky şi ale mele rămăseseră aceleaşi.

Că n'au fost la înălțimea speranțelor pe care poporul rus le pusese în ei am aflat-o din ceeace auziam de la mulți cari reprezentau toate clasele societății. Totdeauna când veștile acestea ajungeau până la mine mă întristau.

Căci Țarul Nicolae a avut și înclinări bune însă totdeauna se păreà că o putere tainică îl oprește și-i dărâmă tot ceeace crezuse că poate clădì.

Mulți ani au trecut în așteptarea zilelor mai bune. Apoi șoapte au început să se răspândească împotriva curții și a felului ei de vieață.

După obiceiurile străbune, Țarii Rusiei luau totdeauna parte la toate evenimentele publice. Nici o sărbătoare mare nu puteà să fie celebrată fără ei. Vraja neobișnuită care îi înconjurà alcătuià punctul de legătură dintre cei de sus și cei de jos. Incetul cu încetul, azi dintr'un motiv, mâine din altul, Țarul Nicolae și Țarina Alexandra au renunțat la vieața publică. De multeori piedica a fost sănătatea Țarinei. Și cum ea nu puteà suportà să-l știe

pe Ţar mergând singur, când nu puteà merge și ea la o ceremonie, încercà să-l reţină și pe el. Inainte să dobândească un moștenitor al tronului a avut patru fete. Cu ambiţia-i nemăsurată, bolnavă, șirul acesta de desamăgiri i-a accentuat și mai mult neîncrederea în vieaţă. Când s'a născut moștenitorul atât de mult aşteptat, sănătatea îi erà șubredă; o boală ascunsă și primejdioasă îi făceà vieaţa nesigură. Aceasta a fost prea mult pentru o femeie înclinată spre tristeţe și cu o atitudine defensivă în vieaţă, faţă de toţi.

Nu poate fi îndoială că Ţarina poartă răspunderea cea mare pentru drumul urmat de soţul ei. Ea l-a descurajat când trebuià să-l sprijine în hotărîrile lui, ea a întrebuinţat toată influenţa ei ca să-l călăuzească pe o cale care nu erà cea dreaptă, ea l-a ţinut pe loc când trebuià să-l împingă înainte, ea a strecurat și în sufletul lui neîncrederea pe care ea o aveà în vieaţă. Trebuie însă să se recunoască: Ţarina își închipuià că este pe calea dreaptă, că niciodată nu s'a îndoit de puterea ei de a

judecà şi că totdeauna a crezut că tot ceeace făceà erà pentru binele soţului ei, pentru binele ţării şi a poporului. El erà slab, ea aveà voinţa mai puternică şi de aceea l-a dus pe calea întunerecului, socotit de ea lumină.

Ţarina erà una din personalităţile stranii cari se ivesc rar în istorie. Puterea lor tăcută stă la pândă şi împrăştie nenorociri împrejurul lor. Te cuprinde mirarea necunoscând de unde poate eşì tainica lor forţă.

Poate că Ţarina Alexandra îşi iubià soţul, e sigur că îşi adorà copilul, însă atitudinea ei faţă de oameni erà plină de neîncredere şi resentimente. Fiind aşezată în fruntea tuturor şi fiind stăpâna soţului ei, aveà în mâni o putere neobişnuită. Dacă în inimă ar fi sădit iubirea ar fi putut face minuni, însă ea judecà şi se îndoià de ceilalţi oameni; totdeauna cântăreà bob cu bob pe fiecare om ca şi cum fiecare ar fi voit să-i răpească un drept. Socotindu-se pe ea cu mult superioară celorlalţi, îşi închipuià că a fost aşezată atât de sus numai ca să arete oamenilor greşelile

lor. Şi fiindcă felul ei de a fi nu puteà să atragă iubirea, a început să urască.

Aparţineà femeilor acelora nefericite care se socotesc veşnic neînţelese şi trăiesc în credinţa că sufletul lor este de o esenţă atât de superioară, încât lumea nu poate să priceapă nici idealurile, nici gândurile lor.

Dintre toate făpturile, femeia neînţeleasă răspândeşte cea mai multă nenorocire. ea nu-şi găseşte locul în nici o împrejurare, ţine să rămână totdeauna cu jelaniile ei, care sunt dreptul ei cel mai sfânt!

Astfel de fiinţă erà Ţarina şi în ultimii ani tendinţele ei bolnăvicioase erau aşà de pronunţate încât unii începuseră să creadă că n'ar fi în toate minţile. Insă cei cari o cunoşteau spun că de multeori erà foarte înţeleaptă şi simţitoare. Convingerea nestrămutată că erà chemată să lumineze pe ceilalţi o făceà să nu asculte cuvintele altora, crezând numai în judecata ei greşită şi căzând astfel pradă şarlatanilor care stau la pânda sufletelor întunecate în neîncrederea lor singuratică.

Ce a avut ea din puterea stăpânitoare asupra soţului n'a fost niciodată deplin înţeles. A iubit-o el cu adevărat? A tremurat voinţa lui mai slabă în faţa ei? L-a stăpânit ea prin misticismul firei lui? Nimic lămurit nu se poate spune.

Un lucru nu se poate tăgăduì: influenţa ei, care cu timpul a devenit mai puternică şi mai fatală, până când în cele din urmă nefericitul Ţar, care aveà instinctul adevărului într'o mare măsură, a fost târît în întunerecul de unde niciodată n'a mai fost sortit să iasă.

Mai sunt sigură şi de aceasta: femeia amăgită îşi închipuià că ea singură a găsit adevărul, căci aşà sunt tragediile sufletelor cari şi-au pierdut credinţa în vieaţă şi oameni, a sufletelor care nu ştiu cum să iubească. Ea n'a ştiut cum să iubească şi, pentru mine, aceasta e pricina groaznicei prăbuşiri. Căderea ei a adus căderea soţului pe care îşi închipuià că-l salvează, ruina fiului adorat, desastrul marei împărăţii, pe care voià s'o păstreze intactă pentru copilul ei, pe care sperà s'o treacă

lui neatinsă şi nemicşorată. Căci Alexandra visà că fiul ei va cârmuì autocratic, şi de aceea încercà să păstreze autocratismul în cea mai mare împărăţie a Europei!

* * *

In primăvara anului 1914 am mers pentru ultima dată în Rusia, învitaţi special la Ţarscoe-Selo.

Ni s'a făcut o recepţie oficială şi totuşi călduroasă, eram înconjuraţi de toate onorurile şi totul se făcuse ca şederea noastră să ne fie cât mai plăcută. Totuşi în atmosfera palatului lor erà ceva care împiedecà să te simţi bine. In exterior erà încă aceiaş strălucitoare curte de altădată: aceleaşi santinele, aceiaşi ofiţeri şi aceiaşi curteni, însă toţi păreau numai un paravan îndărătul căruia alţii se mişcau, alte figuri întunecate şi furişate, a căror influenţă nemărturisită nu aveà nimic cu lumina zilei. Aveai impresia că ceva nevăzut şi apăsător plutià ca o tainică putere, care ţineà curtea în stăpânire.

In ceasurile petrecute cu Maiestățile imperiale vorbiam despre cele mai firești subiecte. Împărăteasa se mai subțiase, fața ei păreà mai austeră, buzele strânse formau o linie aspră și dreaptă; și acum, mai mult ca altădată, păreà că privește la toți ceice nu erau în stare să priceapă superioritatea de nepătruns care făcuse din ea o ființă aparte.

Dincolo de aparența curții, dincolo de liniștea exterioară și vieața unită de familie se simțià inspirarea lui Rasputin!

Fetele erau vesele, simple, inimoase, râsul lor erà sincer și ochii lor priviau drept într'ai noștri. Moștenitorul tronului erà un copil rău și răsfățat, căci părinții tremurau pentru zilele lui.

Țarul erà tot omul liniștit și sfios pe care l-am cunoscut totdeauna, cu ochii căprii, visători și cu buzele blânde gata să spună numai cuvinte bune. O schimbare însă se petrecuse în el: păreà că încetul cu încetul cade sub o influență hipnotică împotriva căreia nu mai poate luptà. Visătorul care atât de mult timp

trăise în el păreà că a lăsat locul unei puteri întunecate, care căutà să pună stăpânire pe sufletul şi trupul lui.

Stăpânitoarea Ţarină păzià cu gelozie puterea care şi-o asigurase; veghea cu ochi bănuitori pe oricine.

Ceva straniu care te îngheţà pornià din întreaga ei făptură; nici o licărire de căldură şi nici o scânteiere nu uşurà chinul simţit în prezenţa ei. Niciodată nu mâncà aceleaşi mâncări ca şi ceilalţi. Pentru ea se gătià special, mâncări fără gust, bucate mânăstireşti ca şi cum s'ar fi despărţit de toate lucrurile pământeşti şi n'ar fi putut să mai atingă mâncarea din care se înfruptau ceilalţi muritori.

Arareori dacă luà parte la vreo ceremonie oficială. Când mergeam la St. Petersburg, mergeam cu Ţarul şi cu fiicele lui, împărăteasa Alexandra găsià totdeauna în sănătatea ei un motiv binecuvântat ca să rămână acasă.

Cu toată înfăţişarea de vieaţă aproape monacală, aveà o voinţă copleşitoare de a domină, o voinţă de a se amestecà în tot ceea

ce privià treburile statului. Sfătuită de glasuri oculte în cari credeà, ea stăruià să facă sau să înlăture miniştri, să schimbe generalii şi demnitarii curţii, să răstoarne şi să ridice oameni în situaţii importante. Prietini încercaţi şi slujitori devotaţi erau izgoniţi la porunca ei, şi orice glas se ridicà ca să protesteze erà silit să tacă sau erà pedepsit pentrucă vorbise.

Cu noi, oaspeţii ei, erà foarte curtenitoare, însă nu puteam să nu simţim că ea tolerà prezenţa noastră numai fiindcă ştià că nu vom tulburà prea multe zile singurătatea sfântă a vieţii sale. Ea ascultà spusele noastre cu un fel de zâmbet de superioritate liniştită care puneà o mare distanţă între noi şi ea.

De câteori o priviam, şezând liniştită şi rigidă în mijlocul nostru, la o distanţă dispreţuitor simţită până la fiecare cută a hainei, mă întrebam mirată dacă nu văzuse chiar atunci pe sfătuitorul ei straniu şi grozav şi simţiam că mă înspăimânt de umbra care o urmărià. Incă frumoasă, faţa ei nu-şi schimbase

expresia, aveà ceva inchisitorial, ceva fanatic, care mai degrabă distruge decât uită...

Un tablou îmi răsare încă viu în minte: viziunea unei cripte supt o biserică, ridicată decurând în parc, de perechea imperială. Cu mare mândrie mi-au arătat-o fiicele Ţarului.

In toate timpurile arta bisericilor m'a vrăjit mai mult ca oricare alta, şi templul acesta mic erà o comoară.

Biserica erà o clădire neobişnuit de frumoasă, m'au interesat însă mai mult criptele: un şir întreg, boltite, zugrăvite original, dând una într'alta, grămădind în ele multe comori. Lucruri de o valoare nepreţuită şi mai ales de acelea care sunt mult atrăgătoare pentru mine: icoane vechi zugrăvite în aur, încadrate în metale preţioase, frumoase policandre lucrate în argint şi în aur, mantii de brocart cu broderii grele sau cu desemnuri ţesute în cele mai armonioase culori, aşa precum pot să fie numai stofele vechi. Apoi cruci, candele şi cădelniţe în formele cele mai neaşteptate şi totul scăldat într'o lumină misterioasă care

îmi umpleà sufletul de respect și îmi făceà inima să-mi bată ca de o revelaţie sfântă.

La vederea acestor minuni de artă mă gândiam la învierea altor vremuri. Insă svonuri stranii despre locul acesta, unde doriam să fiu cuprinsă numai de gânduri sfinte, au ajuns până la mine. Se spuneà că pe când rugăciuni erau cântate în biserică, Ţarina, în cripta uimitoare cu lumina misterioasă, ședeà în faţa sinistrului ei sfătuitor și a stăpânului care o supuneà la pocăinţe grozave care trebuiau să ducă la mortificare.

Vedeniile acestea erau umbrele criptelor și deşi sufletul meu nu le puteà pricepe, totuşi păreau că mă năpădesc ca stafiile.

Aceleaşi vedenii îmi răsăriau în faţă când luam ceaiul cu Ţarina Alexandra. Infăşurată în rochii de mătase de culori gingaşe, încărcată de giuvaeruri, șiruri de mărgăritare îi atârnau deseori până la picioare, căci deşi de-abià dacă mai ieşeà uneori în lume, totuşi păstrase o ciudată pasiune pentru pietrele preţioase. Cu toată vieaţa simplă pe care o duceà, iubireà

pentru lux şi nestemate o aveà şi nu se gândià să-şi împartă comorile cu alţii, după datina celor ce fuseseră înainte pe tronul Ţarilor. Nu aveà nimic din proverbiala generositate a Ruşilor.

Femeia aceasta mândră de care nu se puteà apropià nimeni erà aceiaş despre care se credeà că se pleacă umilită în faţa voinţei unui simplu ţăran. In jurul acestui nume erau ţesute un şir întreg de legende, legende atât de întunecate că s'ar potrivì mai bine în evul mediu decât în zilele noastre.

Da, aceasta erà femeia la masa căreia am stat, căci de fapt erà mai mult masa Ţarinei decât a Ţarului. El îşi luase locul care îi fusese arătat şi încetul cu încetul hipnotizat să creadă că acela erà locul cuvenit lui, singurul loc pe care puteà să-l aibă...

* * *

Ultima dată l-am văzut pe Ţarul Nicolae la Constanţa, într'o frumoasă zi de vară în anul 1914, când a venit cu mare pompă să viziteze ţara noastră şi pe bătrânul rege Carol.

A venit pe marea neagră, marea neagră care în ziua aceea erà de un albastru strălucitor. A venit pe yachtul lui măreţ, înconjurat de vapoare de războiu şi poporul nostru l-a salutat cu veselie ca pe cel mai mare cârmuitor al celei mai mari împărăţii din Europa. Şi acest mare cârmuitor venise să câştige alianţa micei noastre ţări.

A fost primit cu mare onoare şi cu multă bucurie.

Inima mea erà plină de lumină în ziua aceia şi mă bucuram şi eu mult.

Fiind din neamul meu, eram, fireşte, cea mai deaproape cu ei şi pe casa lor plutitoare, despărţiţi de influenţele primejdioase care pătrunseseră în palatele lor, păreau mai aproape de cum îi cunoscusem în tinereţea mea: reprezentanţi vrednici ai puternicei case a Romanovilor.

In ziua aceea împărăteasa Alexandra erà oaspetele meu, ceiace, fireşte, a modificat în mod simţitor situaţia noastră reciprocă. Eu eram conducătoarea şi până la un punct tre-

buià să se mulţămească cu ceiace i se ofereà. Fără îndoială o nuanţă de condescendenţă erà în toate vorbele şi în toate gesturile ei şi în cele douăsprezece ceasuri cât a fost oaspetele nostru a făcut cele mai laudabile sforţări ca să se scoboare din înălţimile ei în mijlocul nostru.

In ziua aceia o lumină de sărbătoare învăluise albul nostru port de mare. Soarele trimeteà razele sale asupra tuturor lucrurilor, raze vesele, şi un mare simţământ de bunătate pentru toţi oamenii îmi cuprinsese inima.

Eram fericită că Ţarul venise să onoreze ţara noastră şi ştiam că bătrânul Rege erà vesel. El se uità la mine şi pricepeam că totul merge bine.

Şi totul a mers cum trebuià. Ordinea a fost perfectă şi recepţia caldă şi entusiastă. Ceremoniile n'au fost prea lungi.

Constanţa erà numai flori şi la capătul fiecărei străzi marea scânteià albastră ca safirul.

Nici un incident n'a tulburat ziua aceea şi când oaspeţii noştri au plecat din port, au

fost întovărăşiţi de strigătele entusiaste ale tuturor celor cari îi primiseră dimineaţa.

De sus privià cerul cu miile de stele şi marea întunecată răsuflà ca un uriaş adormit.

Am stat multă vreme şi am privit cum se îndepărtà yachtul. O umbră înconjurată de alte umbre mişcătoare, aşà a alunecat de la ţărmurile noastre, a alunecat ca o iluzie dintr'o zi, ca o iluzie din vieaţa mea.

Aceasta a fost ultima dată când l-am văzut pe Ţarul Nicolae, în gând l-am mai văzut însă de multeori.

* * *

Marele războiu a izbucnit în luna August a aceluiaş an şi mobilizarea Rusiei a fost una din surprinderile care a umplut inimile aliaţilor cu cele mai mari speranţe.

Cel puţin oficial Ţarul erà încă idolul poporului său. Din zilele acelea am văzut fotografiat un tablou care m'a fascinat prin frumuseţea şi înţelesul lui simbolic.

Ţarul călăreşte printre şirurile de trupe în genunchi. Cât de departe poate să vadă

ochiul sunt numai șiruri de soldați îngenunchiați, cu capetele plecate.

Țarul Nicolae pe un cal negru trece încet printre șirurile mulțimei aceștia înarmate. E îmbrăcat în aceiaș uniformă verde-închis și poartă aceiaș căciulă rotundă de astrachan pe care o purtà în ziua solemnă a intrării în Moscova.

Fața lui s'a schimbat însă foarte puțin, abià se poate observà câte toamne au trecut peste el. Buzele lui au aceiaș expresie bună și ochii lui poartă aceiaș lumină visătoare. In mână ține o icoană și toți soldații se închină. Iși dau seama oare dacă se închină și îngenunche în fața sfintei icoane, sau în fața chipului acestuia cu ochi buni, înfățișând puterea pe pământ.

Erà simbolul atitudinei Rusiei față de Stăpânul ei, a credinței mistice a Rușilor în »tătucul lor«, cârmuitorul inimilor și soartei lor.

După doi ani și jumătate o altă fotografie a Țarului m'a emoționat zguduitor.

Țarul în grădina lui de la Țarscoe-Selo,

prizonier, şade pe trunchiul unui arbore tăiat. Mânile sunt împreunate pe genunchi, ca şi cum ar fi încătuşate în lanţuri grele, ochii sunt speriaţi, faţa trasă şi buzele blânde sunt chinuite de durere.

Ca unul care a văzut grozăvii şi chinuri peste putinţă să le înfrunte, se uită în gol şi are o privire ca şi cum gândurile l-ar duce înapoi la zilele unei glorii imposibile, care odată a fost a lui.

La spatele lui trei soldaţi bolşevici se sprijină în arme. Ochii lor aspri sunt ţintuiţi, cu un amestec de dispreţ şi de indiferenţă, asupra omului pe care îl păzesc, omul care a fost cârmuitorul inimilor şi a soartei lor.

Un tablou tragic şi înfiorător de la care nu puteam să-mi iau ochii.

Simţiam că trebuie să-i spui cuvinte de mângăiere acestui prizonier singuratic, să-i întind mânile ca semn de prietenie şi înţelegere şi nu puteam să fac nimic, nimic. Aceasta a făcut prăbuşirea lui atât de groaznică: nimeni nu s'a ridicat pentru el, nimeni! Nimeni n'a încercat să-l salveze.

Intr'o zi a văzut cum se năruie toate: putere şi glorie, situaţie şi avere, speranţe şi visuri, lealitate şi prietenie, armate şi slujitori şi chiar aceia care erau din acelaş sânge şi neam cu el . . .

Şi totuşi a fost un om bun şi odată a avut viziunea păcii pe pământ . . .

Şi ochii lui speriaţi păreau că întreabă pentru ce? Ce înţeles au toate lucrurile astea?

Şi eu, ca mulţi alţii, mi-am pus aceiaş întrebare: Pentru ce? Care-i înţelesul?

Insă nu voiu cercetà în paginile acestea adevărurile nepătrunse. Şi n'am scris rândurile acestea ca predicator şi nici ca filozof, ci ca una care l-am iubit şi mi-am adus aminte de omul acesta care acum e al trecutului. Şi de aceia mai curând voiu chemà aici cuvintele unui Rege din alte vremuri, care, privind la lunga cale umblată de el a spus aceste cuvinte pe cari, în ceasurile de amărăciune, tot Cârmuitorul de pe pământ e înclinat să le repete.

»Ce prisoseşte omul din toată osteneala sa, care se osteneşte supt soare?

»Neam trece, şi neam vine, şi pământul în veac stă.

»Văzut-am toate lucrurile care se fac supt soare: şi iată toate sunt deşertăciune, şi alegerea duhului.

»Ce este strâmb nu se va puteà îndreptà, şi ce lipseşte nu se va puteà numărà.

»Şi am pus inima mea, să cunoască înţelepciunea, şi cunoştinţa, pilde, şi ştiinţă: şi am cunoscut eu că şi aceasta este alegerea duhului.

»Căci întru mulţimea înţelepciunii mulţimea cunoştinţii este şi cel ce adaugă ştiinţă, adaugă durere.

»Şi n'au cunoscut omul vremea sa: ca peştii ce se vânează în mreajă rea şi ca paserile care se prind în laţ, aşà se prind fiii oamenilor în vremea rea când cade peste ei fără de veste.«

Şi acelaş rege înţelept şi-a sfârşit lunga lui cuvântare asupra deşertăciunilor lumii cu aceste cuvinte:

»Şi mai mult decât acestea, fiul meu, iea aminte:

»Teme-te de Dumnezeu şi păzeşte poruncile lui; aceasta este toată datoria omului.

»Căci Dumnezeu va aduce tot lucrul la judecată, cu taina lui, fie bun, fie rău. Amin«.

Bicaz, Septemvrie, 1918.

Resurrectio.

Când mă gândesc la cei doi ani de războiu, viziuni fără număr îmi răsar în minte, viziuni de războiu, însoţite de lacrimi şi de speranţe. Trebuie să mai treacă vreme până când vor căpătà o conturare sigură; trebuie să se cristalizeze, să se limpezească pentru ca cineva să cuteze să le aştearnă pe hârtie. Acum nu pot decât să privesc calea lungă, întunecată şi spinoasă. Din haosul suferinţelor voiu înfăţişà numai câteva icoane pe care poate că şi inimile altora şi le vor amintì. Câteva îmi împovărează sufletul şi îmi vor stà înaintea ochilor groaznice şi chinuitoare până la sfârşitul vieţii.

Zăpadă şi ger, ploi şi noroaie, drumuri

lungi prefăcute în mocirle pe unde de abià mai poate să-şi facă loc câte o căruţă. In depărtarea negurilor desnădăjduite, văd satele risipite unde trupele noastre stau în bordeie, singurele adăposturi pe care le puteau aflà după o jalnică retragere.

Am înaintea ochilor mizeria neagră pe care o îndură ostaşii noştri, cad în genunchi, îmi cuprind faţa în palme şi mă rog lui Dumnezeu! Mă rog lui Dumnezeu pentru toate vieţile jertfite, mă rog pentru cei cari au murit părăsiţi şi neştiuţi, mă rog pentru cei cari au fost îngropaţi cu miile fără rugăciune şi fără preot, mă rog pentru mulţimea celor fără nume care aveau acelaş drept la vieaţă ca tine şi ca mine, mă rog lui Dumnezeu să-i ierte şi să dea odihnă sufletului lor în locurile de verdeaţă unde nu este nici durere, nici alinare.

Oricare dintre noi a cetit în cărţile de istorie grozăviile retragerilor: oameni degeraţi, zdrenţuiţi, istoviţi, împletecindu-se prin sloată bătuţi de viscol şi spaimă, cu ochii rătăciţi spre zările pe care nu ştiu dacă le mai pot

ajunge; risipiţi dealungul drumurilor fără sfârşit, grămezi sinistre pe jumătate îngropate în zăpadă deasupra cărora corbii fac roată, mormane, care de departe pare că sunt oameni.

Scriitori şi artişti mari au scris şi au zugrăvit ororile acestea, însă niciodată nu m'am aşteptat ca în vieaţă să văd cu ochii mei lucruri închipuite numai în întunecimile iadului. Niciodată n'aş fi crezut că vieaţa oamenilor, adăpostită de o civilizaţie liniştită, va fi pusă în faţa unor realităţi atât de înfiorătoare. Războiul a sfărâmat toate îngrădirile şi ne-a aruncat năprasnic înapoi la vremurile pe care le socoteam apuse pentru totdeauna.

Insă vremurile acestea au venit asupra noastră, închipuirile sinistre erau iarăşi realităţi, strigătele uitate a sute şi mii de generaţii erau acum strigătele copiilor noştri şi la grozăviile războaielor de altădată s'au adăugat invenţiunile ştiinţei moderne, ştiinţa aceasta modernă care în zilele iluziilor fericite ne făceà să credem că suntem aproape de zei. Armatele de acum nu mai erau cete de oameni

cari aveau meseria armelor, ci lupta erà între popoare, fiul omului împotriva fiului omului; o jertfă cerută din fiecare casă, de la fiecare inimă şi de la masa fiecăruia lipsià unul sau mai mulţi!

Realităţile războiului le-am trăit, şi în tăcerea camerei mele îmi răsar deseori în minte şi mă vor urmărì întreaga vieaţă.

In satele depărtate, unde retragerea silise regimentele noastre flămânde şi ostenite să-şi caute odihnă, lipsià totul. Erà iarnă şi lipsià hrana şi îmbrăcămintea, adăpostul şi lemnele de foc. O boală ciudată şi necunoscută adusă de lipsă, de foame şi de mizerie a început să se furişeze printre cei istoviţi, ca un duşman ascuns şi nevăzut. Ostaşii viteji cari porniseră să stea în faţa duşmanului trebuiau deodată să înfrunte gerul, foamea şi boala.

Abià încetul cu încetul am putut aflà ceiace se întâmplà în satele depărtate şi atunci a trebuit să încep o muncă uriaşă care erà deseori zădărnicită de un haos de greutăţi. Drumurile erau împotmolite, automobilele nu mai

puteau merge, caii muriau de foame. Cel mai mic ajutor pe care voiam să-l trimit, sau să-l duc eu însămi întâmpină greutăţi de nedescris. Strigătele după ajutor erau tot mai desnădăjduite, ceva trebuià să se facă, nu puteam rămâneà cu braţele încrucişate.

Îmi aduc aminte, da, îmi aduc bine aminte de ziua când am mers într'un sat nu departe de capitala refugiului nostru.

Incepuse desgheţul, toate erau posomorîte, fără nădejde, şi frumuseţea păreà că a fost ştearsă de pe pământ. Câmpurile acoperite cu zăpadă erau presărate cu pete negre şi murdare. Cadavre care trebuiau înmormântate zăceau în mormane hidoase deasupra cărora corbii făceau roată ca nişte nouri întunecoşi. De o parte şi de alta a drumului erau înşirate stârvuri de cai împrejurul cărora se furişau câni lihniţi cari îşi arătau capul şi ghiarele mânjite de sânge; păreau adevăraţi lupi flămânzi.

Am ajuns în sat. Un sat mare de case sărăcăcioase şi de bordeie răzleţite pe coasta

unui deal. O biserică de lemn ruinată privià din vârful dealului ca un păstor ostenit și bătut de vânturi, care, înfrânt de desnădejde, nu mai poate să facă nimic pentru turma lui părăsită și flămândă.

Bordeiele păreau că se topesc și ele cu zăpada, păreau că se prefac în grămezi de noroi.

Și aici desgheţul descoperise murdării și urîţenii de nedescris; și aruncându-mi privirea peste umbrele palide din locul acesta al desnădejdii am priceput pentru ce nici o muncă nu mai puteà să aibă spor.

Par'că nu mai erau oameni! Niște stafii rătăcite în ghiarele unei grozăvii fără nume, făpturi cu obrajii supţi și ochii speriaţi cari priviau fără înţeles la femeia care venià să-i ajute! Unii ședeau pe prispe, alţii pe grămezile de gunoiu, alţii îşi sprijiniau spatele încovoiate de zidurile noroioase ale caselor, pe când de pe acoperişuri picuri mari și negre cădeau pe capetele lor plecate.

Câţiva, îmbrăcaţi în zdrenţe, se târau prin noroaie, cu cismele rupte, fără să ştie încotro.

Unul se sprijinià într'un băţ şi mă privià ţintă cu ochii lui înfundaţi, cu privirea de nebun. Faţa lui păreà mai mult o tidvă, fiecare os se vedeà de supt pielea uscată şi întinsă ca un vechiu pergament pătat cu umbre vinete.

Toţi erau bolnavi, bolnavi de o molimă pe care abià începeam s'o cunoaştem şi ne erà cu neputinţă s'o înlăturăm, căci duceam lipsă de toate.

»Unde-i doctorul?« am întrebat. »Zace de friguri« a fost răspunsul. »Şi ofiţerii?« »Şi ei sunt toţi bolnavi«. Şi aşà erà; aproape toţi cei cari ar fi putut să ajute erau doborîţi de aceiaş boală. Nefericiţii rămâneau singuri şi muriau, muriau cu sutele.

In bordeie spectacolul erà şi mai înspăimântător. Boala zăceà la un loc cu moartea, pe grămezi de paie cadavre cu ochii sticlind la tavanul crăpat erau întinse lângă aceia cari nu trecuseră încă în lumea umbrelor.

Când a venit primăvara, drumurile au fost deszăpezite şi puteam să mă mişc mai liberă; însă primăvara a fost târzie, noroaiele erau

până la genunchi și uneori, ca să ajung într'un sat, trebuia să merg pe jos. Oriunde ajungeam nu întâlniam decât nenorociri, molimă și desnădejde.

Ajutam oriunde puteam și mulți alții ne-au venit în ajutor și au muncit cu inimă, dar cu toate silințele noastre au fost clipe grozave când ni s'a părut că vom rămâneà fără oaste. Moartea rărise atât de grozav rândurile încât regimente întregi păreau că s'au topit și în suflet mi se strecură spaima când mă uitam la miile de cruci din cimitire. Uneori câmpuri întregi au fost prefăcute în cimitire ca să poată cuprinde morții!

In orașe ne obișnuisem cu trâmbițele care nu mai sunau decât marșul de înmormântare. Spitalele gemeau, invalizii nu puteau înfruntà ostenelile drumurilor. Adăposturi pregătite pentru ei nu erau, trenurile și căruțele nu-i puteau transportà și de multeori ființele acestea nenorocite trebuiau să se târască pe jos, prin frig, prin zăpadă și prin noroiu, pe drumuri necunoscute. De multe ori n'au mai ajuns în

satele lor, ci au căzut ca oile pierdute pe marginea drumurilor; mulți au murit și s'au târît înapoi la spital ca să zacă câte trei într'un pat!

Nu voiu puteà niciodată uità căruțele care aduceau bolnavii, muribunzii în oraș; erà ceva sinistru și totdeauna trebuià să mă opresc și să le dau o băutură, sau să le spun un cuvânt de alinare.

Am început să umblu prin mahalale și pe drumurile de la marginea orașului cu automobilul plin de provizii și de haine. Totdeauna aveam cu mine ceaiu fierbinte și rom, și de multeori cuvinte de binecuvântare șoptite au ajuns până la mine.

Mi se sfărîmà inima de grozăviile pe care le vedeam și de durerea de a nu puteà ajutà. Nenorocirea erà prea mare și năvălise deodată pe toate ușile.

Îmbulzeala din Iași erà așà de mare că nu mai erà nici o casă liberă. Rușii năvăliseră asupra orașului și puseseră stăpânire pe toate clădirile mai bune. In zadar cercetam, nu mai

erà nici un loc. Şi nu puteam aduce nici scânduri ca să ridicăm barace, cum am făcut mai târziu.

Când nenorocirea cade asupra unei ţări, o desorganizează în toate, şi asupra noastră mai venise şi năvălirea Ruşilor. Ţara noastră crunt lovită, care deabià puteà să se ţină pe ea, trebuià să susţină şi oştile nenumărate ale aliaţilor noştri, care nu şi-au făcut datoria faţă de noi aşà cum trebuià. Insă Ruşii aveau provizii nesecate şi de orice fel. Ruşii au multe lipsuri şi faţă de noi au păcătuit amar, însă şi cei cari îi învinovăţesc mai mult ştiu că Ruşii sunt generoşi şi dau din belşug, din tot ceiace au. E adevărat că erau bogaţi în provizii, dar iarăşi e adevărat că niciodată nu şi-au târguit bogăţiile. Mai toate proviziile pe cari le-am avut în iarna aceia grozavă erau din Rusia. Plecam totdeauna cu mânile pline şi totuşi alinam atât de puţin mizeria pe care o întâlniam la tot pasul. Mi se păreà că nu vom mai aveà ostaşi, căci nu mai vedeam decât umbre rătăcitoare în zdrenţe.

După multă trudă am reuşit să întemeiem

lagăre pentru convalescenţi. Erau lagărele tristeţei; mă duceam deseori să le văd şi făceam silinţe uriaşe ca să le pot trimite haine.

Un lagăr erà aproape de oraş şi deseori mă duceam să-l văd călare.

Când a venit soarele primăverii oamenii au ieşit să-şi încălzească trupurile lor ca scheletele la razele lui tămăduitoare. Uneori se prindeau să joace hora. Un spectacol care îmi amintià gravurile macabre din evul mediu cu »danţul morţii«.

Stafii galbene, cu feţele palide, cu ochii înfundaţi în adâncul capului şi cu părul tuns mărunt se ţineau de mâni şi jucau până ajungeau într'un extaz bolnav la sunetul a două viori scârţăite de doi ţigani, fraţi de arme şi de boală, şi ei două umbre, întorşi de la groapă. Păreau că săvârşesc un rit straniu în onoarea soarelui care s'a îndurat să-şi trimită razele binecuvântate asupra nenorocirii lor.

Niciodată primăvara n'a fost mai mult aşteptată, şi nici într'un an n'am simţit atât de adânc chemarea la o nouă vieaţă.

După iarna lungă, crudă și ucigătoare, vieața păreà o minune și cerul primăverii aduceà în toate inimile o bucurie sfântă. Călăriam în galop pe iarba verde a câmpului și când spectrele care jucau hora simțiau că mă apropiu alergau să mă întâmpine cu chiote de bună venire. Calul păreà că simte cum bucuria primăverii îi curge prin vine și deasupra cerul păreà că aleargă și el.

Însă calului meu nu-i erau deloc dragi sărmanele aceste făpturi în zdrențe; totdeauna începeà să tremure de teamă.

Ei se obișnuiseră să mă înconjoare, să strige, să-și arunce capelele în aer și chipurile lor stinse arătau o bucurie care mă mișcà adânc.

Mare osteneală aveam să-mi stăpânesc calul care sforăià și se frământà, cu ochii plini de spaimă și tremurând ca și cum puterea lui ar fi fost înfrântă de groaza mizeriei.

Totdeauna le aduceam tutun, bomboane și alte provizii și după ce le împărțiam, ca semn de mulțămire, începeau iarăși hora la sunetul

viorilor care ţineau să fie vesele, însă de fapt nu se auzià decât o lungă şi chinuitoare jelanie.

Pe urmă porniam iarăşi la galop, urmată de strigătele lor. Povara sufletului meu mă apăsà şi în lacrimi repetam: am rămas fără oaste... am rămas fără oaste...

. . . . . .

Şi a venit o zi, da a venit o zi...

Erà la 10 Maiu, sărbătoarea noastră naţională, ziua de mulţămire şi de bucurie pentru faptele glorioase ale ţării.

In vremuri de pace şi de belşug 10 Maiu erà totdeauna o zi de serbări, de parade. o zi când steagurile fâlfăiau de la ferestre.

Copiii mei au învăţat s'o respecte ca pe o zi sfântă; erà ziua pe care ei o aşteptau cu nerăbdare în fiecare an şi o primiau fericiţi.

Mi-aduc aminte de fericirea lor. Unul după altul, după cum i-a trimis Dumnezeu în lume, oricât de mici erau, veniau şi ei la serbările de la 10 Maiu. Văd ochii lor de copii miraţi cum privesc încântaţi la regi-

mentele care trec mândre, în uniforme strălucitoare. Deabià s'au deprins să meargă și au învățat să salute drapelul. Caii le umple inima de bucurie, marșul muzicilor îi înflăcărează și râd, și țipă, și bat din palme.

Viziuni de strălucire și de bogăție când lumea întreagă trăià într'o fericire, care nu păreà că poate să fie adevărată; viziuni de străzi pline de oameni veseli, viziuni de flamuri și de flori, flori multe aruncate de mâni care păreau că binecuvântează, viziuni care au trecut de mult...

In ziua aceasta de 10 Maiu altele însă sunt simțămintele noastre. Străzile au fost decorate, dar nu-i nici o risipă de culori și de flori. Mulțimea ne-a salutat cu bucurie, dar dincolo de fiecare zâmbet se citeà o neliniște ascunsă și în adâncul ochilor fiecăruia se zărià o teamă. In mersul și gesturile fiecăruia vedeai o cumpătare care îți vorbià de o nouă înțelegere a vieții.

Ne-am dus pe un câmp întins afară din oraș. Simțiam că și ochii mei erau tulburați. Încercau poate să vadă lucrurile mai adânc.

să pătrundă nourii care atârnau asupra viitorului nostru, sau poate că încercau să uite vedeniile iernei? . . .

M'am întors să-mi văd copiii . . . erau cinci, unul nu mai erà! Cel mai mic nu mai erà la rând, dar i-am văzut zâmbetul de la ultima zi de 10 Maiu!

Erà o zi senină şi soarele trimeteà razele sale bogate pe câmpia înverzită. Nu se vedeà nici o uniformă strălucită, toate aveau o singură culoare, un amestec de cenuşiu şi verde ca pământul şi iarba; strălucitoare erau numai steagurile şi ele erau zdrenţuite . . .

Inima mi se băteà cu furie, mi se păreà că abià voiu cutezà să privesc şirurile de ostaşi care aşteptau să-i vedem.

Mă întrebam ce voiu vedeà, atât de mult eram obişnuită cu priveliştea suferinţelor încât sufletul meu uitase ce este bucuria. Deodată o emoţie de fericire m'a zguduit şi mă luptam ca lacrimile să nu-mi închidă ochii.

Apoi a început defilarea! Şir după şir, valuri tinere îmbrăcate în haina verde-cenuşie a răz-

boiului, mulţi, tot mai mulţi, cu pasul sigur şi apăsat şi cu feţele întoarse spre noi!

De unde veniau?, păreau că au răsărit din pământ! Unde erau zdrenţele, cum se face că ochii lor privesc plini de încredere şi curaj, unde mai sunt umbrele de acum două luni?

Erà cu putinţă? Să fie oare aceiaşi oameni? Ce sforţări supraomeneşti ne-a dat iarăşi oastea noastră? Cine i-a îmbrăcat, cine i-a hrănit, cine le-a dat o nouă putere de vieaţă şi o însufleţire pe care n'au cunoscut-o la începutul războiului ?

M'am întors să văd emoţia întipărită pe faţa Regelui. Şi el se luptà cu lacrimile, numai pe buza care îi tremurà îi treceà un zàmbet de mândrie. Ochii noştri s'au înţeles şi n'am zis nici un cuvânt.

Simţiam că în clipa aceea toţi trebuie să fie uniţi de aceiaş emoţie sfântă care se revărsà asupra sufletului méu şi m'am întors să văd şi pe ceilalţi din jurul meu. Printre ei erau mulţi prietini, de neamuri felurite, unii din ei ne ajutaseră la munca noastră, privirea

mea a întâlnit ochii lor cu acelaş înţeles, ei au priceput tremurarea buzelor mele şi când mi-au strâns mâna am ştiut că aceasta erà o legătură pe care nimic nu puteà s'o mai sfârâme.

Da, ei înţelegeau că ziua aceasta erà ziua învierii, că regimentele care treceau valuri valuri, erau ostaşii mântuiţi din ghiarele morţii cu silinţi uriaşe. Da, erà o adevărată înviere câştigată cu mii de lacrimi şi plătită cu o muncă neîntreruptă, zi de zi, încât nu puteà fi primită decât în genunchi şi cu mânile împreunate pentru rugăciune...

Iunie, 1918.

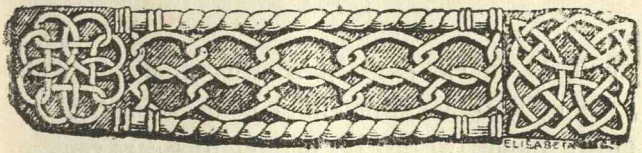

Sâmbăta Morţilor.

Sâmbăta Morţilor..., o zi din an închinată celor trecuţi în lumea cealaltă...

Sâmbăta Morţilor: ziua de pomenire, ziua de durere, ziua cimitirelor împodobite cu flori, ziua când lumânările ard la căpătâiul multor morminte.

Ziua când rugăciunile bisericilor se înalţă pentru cei cari nu mai sunt... pentru cei cari s'au dus din lumea noastră...

Sunt mulţi acei cari se roagă astăzi pentru morţi?

Acum un an, pe vremea asta, eram cu toţii la lucru; astăzi o linişte apăsătoare, înăbuşitoare, s'a întins asupra ţării noastre. Toată mişcarea, toată puterea de vieaţă par'că a

apus, și cu ele par'că s'a stins și entusiasmul care ne susținea sufletele și ne dădea nădejdi și curaj împotriva tuturor primejdiilor care veniau să ne înfrunte.

Acum un an, în ziua aceasta morții așteptau în mormintele lor ceasul când cei cari se luptau ar fi avut răgaz să-și amintească și de ei, să le pomenească numele și să aprindă făclii la mormintele lor... Și nu erau triști de așteptarea lor. Acolo, în lumea lor, cu mânile cruciș și ochii închiși, așteptau veseli, căci știau că alții duc mai departe lupta începută de ei, lupta la care au fost părtași, lupta care trebuia să aducă libertate, biruință și glorie...

In anul acesta tunurile au contenit chemarea lor sinistră, sunetele de bătălie nu mai zguduie coastele munților, sângele nu mai este vărsat, acum este liniște; — este însă aceasta liniștea păcii?

Sâmbăta Morților! In anul acesta morții vor fi pomeniți, căci toți cei cari și-au unit puterile pentru o luptă dreaptă au fost siliți să lase arma să le cadă din mâni. Astăzi vor

păşi şi ei pragul bisericilor, unde mamele, văduvele, surorile şi copiii se roagă pentru morţi.

Şi eu am îngenunchiat şi m'am rugat pentru sufletele lor. M'am dus în liniştea colinelor umbroase, şi acolo, nu departe de câmpiile de luptă, m'am rugat din tot sufletul pentru cei cari şi-au dat vieaţa pentru un vis în care au crezut, pentru o credinţă pe care am împărtăşit-o şi eu cu ei, pentru un ideal înăbuşit, însă nu ucis.

În anii durerii am învăţat să mă rog. În zile mai norocoase socotiam că pricep înţelesul rugăciunii, dar, de când am băut atât de adânc din cupa amărăciunii, simt că am învăţat să mă rog altfel şi că acum, când vorbesc lui Dumnezeu, glasul meu are alt sunet. Insă cât aş dorì să fiu aproape de cei cari nu mai sunt, cât aş dorì să stau de vorbă cu morţii!

In ceasurile de îndoială, când pare că nici o rază de lumină nu mai ajunge până la sufletul meu, aş vrea să le strig că soarta lor este mai bună, că uneori luptele şi sbuciumul sunt mai crude ca moartea, lupte tăcute,

tăinuite, lupte care ţin fără încetare, până când şi curajul începe a slăbì şi inima obosită şi îmbătrânită începe a lâncezì...

Dar eu, Regina lor, trebuie să le trimit o altă vestire, dincolo de lumea tăcerii care ne desparte. Vestirea mea nu trebuie să fie vestirea descurajării ci a nădejdii!

Înainte ca marea suferinţă să fi venit asupra noastră, am scris odată o poveste în care am pus cuvinte stranii în gura unui rege. Intr'o clipă amară regele s'a întrebat şi a dat cuvânt gândului său: poate oare o inimă să fie atât de mare ca să îndure orice durere, poate oare o minte să fie atât de înţeleaptă ca să conducă milioane de oameni pe calea binelui, poate vitejia să fie atât de neînfrântă ca să ţină piept oricărui duşman, poate un suflet să fie atât de drept ca să judece pe alţii? Întrebări şi gânduri care atât de curând m'au cuprins şi pe mine. Şi strigătul care a izbucnit de pe buzele mele în ceasul acesta a fost: da, o inimă poate să fie destul de mare ca să îndure orice durere!

Şi inima aceasta este o inimă de femeie!

O, Morţilor! puteţi voi să vă daţi seama ce înseamnă să fii mama unei ţări sfăşiate şi sângerânde, a unei ţări ai cării copii îşi întorc faţa către ea şi-i cer ajutor, şi hrană, şi curaj, şi dreptate, şi nădejde! O mamă rămasă şi ea săracă! O mamă cu mânile legate şi gura închisă, care priveşte cu ochii îngânduraţi împrejurul ei şi se întreabă mereu din cotro ar mai puteà venì ajutorul! O mamă care să se împotrivească soartei fără şovăire şi fără să arate cel mai mic semn de oboseală sau de desnădejde...

In ziua închinată morţilor am dorit să mă smulg din mijlocul celor vii şi să vă caut pe voi, cari aţi găsit liniştea, şi pacea şi odihna, ca astfel, ceva din pacea regiunilor necunoscute să se strecoare şi în sufletul meu.

Sunt multe lucruri pe care doresc să vi le spun astăzi, morţilor. Socotesc că cei vii au o datorie de plătit morţilor, şi de aceia simt că curajul nu mă părăseşte când mă gândesc la această datorie; şi chiar în clipele

grele, şi când îmi ajunge de glasurile celor vii, eu tot stăruiu, căci voi, morţilor, mă ajutaţi... Ţin apoi să aflaţi că eu cinstesc mormintele voastre, că cercetez locurile voastre de odihnă, oricât de departe şi risipite ar fi, şi că merg la ele ori de câte ori pot.

M'am acăţat de locuri singuratice, de coaste prăpăstioase de munţi, unde mă chemau cruci uitate. Erau locurile unde se dăduseră cele mai crâncene lupte şi unde voi aţi căzut înfruntând duşmanul şi aţi fost înmormântaţi în grabă, fără ca un nume să fie săpat şi să amintească sfârşitul vostru.

Am fost în cimitire cu straturi bine rânduite unul lângă altul, unde de multe ori sunt îngropaţi câte zece într'un mormânt. Cimitire pline de flori, unde vin copiii şi femeile cu lacrămi în ochi ca să se roage pentru odihna sufletului vostru.

Am fost în micile cimitire pustiite, unde movile stau îngrămădite una într'alta. Mici movile părăsite, deasupra cărora numai vântul suflă şi cântă cântecele de jale. Nefericite

morminte cercetate numai de puţini, cu crucile ostenite şi umilite, acoperite de pulberea drumurilor.

Am fost în locuri de verdeaţă unde e mai plăcut să fii. Copacii înalţi erau străjerii pe cari vremea nu-i poate schimbà.

Şi odată, pe la asfinţit, m'am dus la o mănăstire liniştită, unde cel mai viteaz dintre viteji erà înmormântat la umbra unei bătrâne biserici de lemn. Erà o clădire înegrită de vreme, aşezată într'o poieniţă închisă de fagi uriaşi, împodobiţi de frunzişul primăverii. Lângă biserică trei meri bătrâni erau încovoiaţi de greutatea florilor, ca şi cum ei ar fi voit să ocrotească cu ramurile lor pe cei cari se odihniau supt ele.

Cele din urmă raze ale soarelui luminau ca o scânteiere dumnezeiască pădurea, florile şi crucile care însemnau mormintele.

Uneori pe marginea drumurilor am dat de cruci singuratice, uitate, ca sufletele rătăcite; iar alteori zăriam cum din vârful unei movile o cruce mare stăpânià câmpia ca un străjer

tăcut. Toate crucile acestea sunt de lemn, toate înegrite de soare şi de ploaie, şi la fiecare din ele m'am oprit şi am şoptit în taină o rugăciune.

Lângă spitalul din apropierea frontului unde lucram anul trecut, la marginea râuleţului care-şi duce apele din munţii senini în largile câmpii, este cimitirul unde merg de multeori.

Din ţara copilăriei mele mi-au fost trimise seminţe de răsaduri pentru morminte. Au trebuit să facă drum lung până să mă găsească, şi de aceia unele din ele s'au uscat, şi, cum anul acesta cerul nu s'a îndurat să trimeată la vreme ploaie pământului, puţine din florile venite din ţara depărtată au înflorit pe mormintele vitejilor noştri. Cele răsărite din pământul uscat şi pietros se văd acum ochiuri albe, galbine, roşii, purpurii, o mică minune nu tocmai uşor de înţeles.

Patru ciobănaşi m'au ajutat să pun în rânduială grădina aceasta a odihnei; ei au împărtăşit cu mine taina florilor gingaşe, venite de peste atâtea mări.

Ochii lor mari, negri mă priviau cu mirare când le povestiam că eu, Regina lor, am venit din ţara aceia depărtată ca să împărtăşesc bucuriile şi durerile lor şi când le povestiam că şi poporul acela e viteaz şi credincios şi luptă pentru aceiaş dreptate.

I-am învăţat să îngrijească locul acesta de odihnă, i-am învăţat că morţii trebuie să fie totdeauna cinstiţi, şi mai cu seamă cei cari au căzut luptându-se pentru ţară. Ei au înţeles cuvintele mele şi când nu sunt acolo, ei sunt cei care îngrijesc de morminte.

De obiceiu în amurg mă duc la morminte, urmată totdeauna de ciobanii cari povestesc multe despre grădina atât de îndrăgită de Regina lor.

Cu ei colind printre morminte, şi îmi amintesc pe mulţi dintre cei îngropaţi, căci pe mulţi dintre ei i-am văzut cum şi-au dat sufletul. O cruce mare şi puternică de stejar se înalţă în mijlocul cimitirului, cu faţa către munţi, o cruce care poate fi văzută de departe... In ora asfinţitului, când se lasă umbrele, crucea

uriașă își întinde brațele către cerul aprins, iar jos, de departe, râul de argint oglindește jarul din ceruri, și undele apelor devin roșii, ca și cum ar fi colorate în adâncimi tăinuite de sângele multor jertfe.

La umbra acestei cruci am stat și am așteptat de multeori taina apusului, sorbind în sufletul meu frumusețea tristă a lunii, pe când buzele mele șoptiau rugăciuni pentru cei morții...

Sâmbăta Morților — e atât de firesc ca astăzi să mă întorc în grădina liniștii și acolo să cumpănesc jertfa atâtor vieți tinere, care ar păreà că au fost răpite înzadar... Pentru ce atâtea lacrimi, atât de multă durere, atât de multă jale când țelul nu a fost atins? Unde-i înțelesul jertfelor? Unde-i înțelesul jertfelor, răspundeți voi, morților!

Poate că voi sunteți mai înțelepți ca noi și înțelegeți, și nu vă căiți. Poate că voi sunteți într'o lume unde nu este ură și luptă, într'o lume unde puteți întâlnì dușmanul față în față, și vă amintiți numai că și ei au murit viteește pentru un ideal în care au crezut!

Iar nouă ne-a rămas jalea şi povara lacrimilor, şi poate că pe pământ ochii plini de lacrimi au orbit şi nu mai pot vedeà limpede.

Calea noastră a fost lungă şi spinoasă, şi presărată cu iluzii şi visuri sfărâmate, dar credeţi că am ajuns la capăt? O!, voi cei adormiţi în pace, eu nu pot crede că aceasta ar puteà fi adevăratul sfârşit al drumului nostru.

Acolo, la vatra unde nu am cutezat încă să mă întorc, mă aşteaptă un mormânt, un mic mormânt, îngrijit de către alţii, supt privirile acelora cari nu erau prieteni, pe când eu semănam flori pe atât de multe morminte. Iar în orele amurgului când stau printre voi, în locul acesta depărtat, simt că din tot ce mă înconjoară dorul mă cuprinde şi mă duce la micul mormânt care aşteaptă...

El a fost marea mea jertfă, marea întrebare, »pentru ce«, pe care sufletul meu a pus-o soartei! Şi poate că aşà a fost scris ca să fie smuls dela mine într'o clipă întunecată şi să rămână acolo paznic, să rămână inelul de legătură cu toate câte au fost. Copil singuratic,

îngropat în bătrâna biserică, aştepţi cu răbdare ca şi toţi cei căzuţi şi risipiţi în lungul şi în largul ţării, aştepţi liniştit ceasul învierii — ceasul când toţi se vor înălţà!

Dar, întorcându-mi faţa de la cei trecuţi în lumea cealaltă, vouă, celor îndureraţi de pe pământ, vă trimit acest cuvânt: »Am învăţat să credem în ceasul învierii cu toată făptura noastră. Lăsaţi-ne legaţi de credinţa noastră. Nu lăsaţi sufletele voastre să şovăiască şi credeţi-mă că va venì ziua învierii, şi în ziua aceasta nu vom sărbătorì numai învierea morţilor.

In Sâmbăta Morţilor, Iunie 1918.

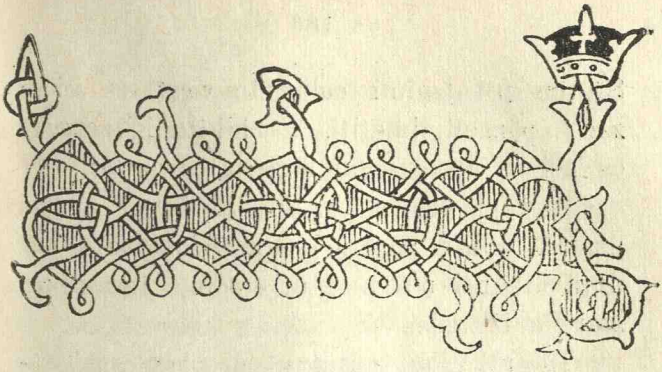

Tăcere.

Acum câteva luni am scris *Sâmbăta Morților*. Ca tot ce am scris în răstimpul celor doi ani de războiu, a fost ca să împărtășesc gândurile mele cu poporul meu, să-i vorbesc de durerea mea, ca și de a lui.

Dar când trebuià să dau la lumină rândurile în cari pusesem o parte din sufletul meu, mi s'a dat a înțelege că n'a venit timpul să-mi ridic glasul, că o Regină a cărei țară erà în mânile unui dușman neînduplecat, trebuià să tacă, să tacă orice sentimente ar aveà!

Cum, nici despre morți să nu pot vorbi!

Să nu pot aminti celor în vieață că cei ce zac în pământ, liniștiți, cu ochii închiși, așteaptă ca noi să ducem mai departe opera lor!

Așteaptă dela noi să dovedim lumii că lupta noastră a fost pentru o cauză sfântă și că nici unul din noi n'a pierdut credința în ziua cea mare a izbândei.

Tăcere! N'au putut să-mi plece capul, să-mi sfărâme gândurile, să-mi smulgă credința din suflet și speranța din inimă, dar au putut să mă silească să tac — să tac și să privesc nedreptatea cea mare care se săvârșià.

Tăcere! Da, nu trebuie să vorbesc despre viteji noștri, despre faptele și despre moartea lor glorioasă, nu trebuie să vorbesc cum ostașii noștri au pus stavilă cu piepturile lor dușmanului care năvăleà asupra scumpului nostru pământ.

Să nu mai vorbesc despre idealul nostru, să nu mai chem pe aceia cari ca și mine n'au șovăit nici o clipă, nu s'au îndoit și n'au dat niciodată înapoi.

Nu trebuie să-i adun împrejurul meu, să

nu le trimit nici un cuvânt, să nu trezesc revolta în inimile lor!

Tăcere! Trebuie să tac, să nu zic nici o vorbă şi să mă arăt ca şi cum aş consimţi la o pace, care nu este pace!

Trebuie să văd cum ne sunt răpiţi munţii şi închisă calea mărilor. Să merg în mijlocul poporului, care a fost trecut duşmanului ca oile, să nu le dau nici un ajutor, să nu le zic cuvintele scumpe: »ne vom vedeà, ne vom vedeà!«

Să privesc oastea noastră desarmată, împuţinată şi umilită. Să îndur ca hrana să fie luată de la gura populaţiei noastre şi să fie trimisă în ţara duşmanului. Trebuie să îngăduiu ca spionii în toate colţurile să controleze vieaţa noastră, să las ca agenţi stăruitori să unelteasca împotriva existenţei noastre, să ne strice ţara.

Nici în şoaptă nu trebuie să protestez când prietenii sau aliaţii noştri sunt izgoniţi din ţară. Trebuie să mă uit cum îi duc trenurile, şi cum noi rămânem singuri, fără ajutor, călcaţi în picioare şi uitaţi în mijlocul întunerecului şi a tăcerii, care cade asupra noastră

ca o cortină de fier ca să ne despartă de cei vii. Toate trebuie să le văd și să nu spuiu nici un cuvânt!

Tăcere! Trebuie să tac și să nu-mi ridic glasul când cauza în care credem este târîtă în noroiu, când tot ceiace am săvârșit este osândit și toți cei ce ne-au ajutat sunt judecați ca făcători de rele, când nu ne mai este iertat să pronunțăm cuvintele de »Unitate Națională«.

Trebuie să tac și să văd cum cei slabi cad, își tăgăduesc credința, și își unesc glasurile lor cu ale acelora care osândesc, să-i văd și să nu pot strigà: fiți bărbați. Să nu le strig: stăruiți în credința voastră, fiți cu răbdare și hotărîre, căci acestea sunt numai zile de încercare, însă cauza noastră nu este o cauză pierdută, acum trecem prin întunerec, dar lumina nu s'a stins, o văd încă sclipind ca o stea luminoasă care ne arată calea, chiar dacă e departe, foarte departe!

Da, trebuie să tac: căci Regina unei țări cotropite nu poate să-și ridice glasul.

. . . . . .

Nu poate să-și ridice glasul — Nu! Insă poate să rămână credincioasă când alții șovăesc, poate să creadă când alții se îndoesc, poate să stea drept când alții se pleacă, poate să apere flacăra pe care unii încearcă s'o stingă!

In ziua aceia tristă când cu inimile sângerate aliații noștri ne-au părăsit, svârliți dintr'o țară chinuită pe care voiau s'o apere încă, oameni hotărîți, luându-și rămas bun, s'au uitat drept în ochii mei și mi-au spus: »credem în Tine, nu vei șovăì, Te părăsim pentrucă așà a hotărît soarta. Tu ești flamura înfiptă de noi în pământul acesta apărat de noi împreună cu Tine. Rămâi neclintită, fii tare, ne vom întoarce«.

M'au numit flamura lor și în clipa aceia Eu nu eram decât o biată femeie care plângeà. Mi-au spus că sunt rezistența pe care nimic n'o poate doborî.

Am trăit un ceas plin de amărăciune, osândită ca pentru o crimă și de aceia tăcerea mă apăsà ca o povară.

Am înfruntat ochi care încercau să mă

intimideze, care încercau să-mi arate pe ce-cale primejdioasă mergeam și mă implorau să tac, să nu mă împotrivesc, să nu spun nici un cuvânt!

Iar când pomii erau în floare, pământul înverzit și o nouă vieață se urcà în fiecare rămurea, am fugit dintre oameni, am fugit dintre aceia care mă osândiseră la tăcere și întorcându-mi fața spre munți mi-am căutat adăpost la cei tăcuți, la cei morți!

Aceia credeau încă în cauza pentru care căzuseră. Vieața din pădurile verzi erà ca o solie trimisă din adâncul mormintelor. In înțelepciunea lor morții știau bine că idealul nostru trăiește, că înfrângerea, ura, umilința nu pot sdrobì ființa noastră, că chiar dacă numai puțini vor rămâneà credincioși, nici o putere de pe pământ nu o va puteà sugrumà.

Mi-am simțit sufletul mai împăcat în locurile acestea depărtate, unde morții căzuți în răsboiu, ocrotiți de umbra bolții cerești, așteptau. Ei erau ai vântului, ai zăpezii, ai pământului, dar nu ai uitării. Tăcerea lor nu erà tăcerea

care batjocorește idealul, care ucide nădejdea și șterge trecutul, ci erau cuprinși de liniște. Răbdarea veșniciei se revărsase asupra lor, răbdarea supremei înțelepciuni care știe cum să aștepte.

Glasurile lor cari nu vor mai fi auzite pe pământ păreau că se întorc cu adierile primăverii și șoptesc cuvinte de mângăere inimei mele. Ei liniștiau mânia mea, potoliau furtuna din sufletul meu întunecat și mă ajutau să văd pe ceilalți într'o lumină mai frumoasă. Da, pe când rătăciam printre mormintele acelea risipite și smerite am simțit că și mulți dintre cei vii erau credincioși, că mulți, foarte mulți erau cu mine, slujitorii aceluiaș ideal, crezând în aceiaș credință și luând credință din credința mea.

Și dacă pentru o clipă nedreptatea a triumfat, dreptatea erà de partea mea și a celor mulți, a celor mulți cari în zilele acestea de încercare sunt părtași la tăcerea care mă învălue ca o mantie neagră ca noaptea . . .

Atunci am învățat că datoria mea este să mă găsesc printre cei cari sufăr, printre aceia pe-

cari soarta i-a doborît şi nenorocirea i-a sdrobit, să merg să ajut lipsa lor, să le ridic inimile, să le şoptesc că va venì lumina care se zăreşte dincolo de nourii întunecaţi ai desnădejdii.

Trebuià să tac, însă la cei mici, la cei încrezători, la cei apăsaţi şi umiliţi glasul meu puteà să ajungă.

Mi-aduc aminte că într'o zi a venit la mine un ofiţer, unul dintre cei mai viteji, şi mi-a spus că nu i-a mai rămas decât resemnarea, că în faţa noastră nu mai este nici o speranţă şi că nici un om vrednic de acest nume nu poate să-şi plece capul la toate nedreptăţile.

— Şi eu am gândit aşà, i-am răspuns, în ceasul celei mai mari umilinţe, am crezut că nu mai erà nici un loc pentru mine în ţara aceasta pe care o iubiam, că n'aş fi putut îndurà lovitura grozavă a soartei, că n'aş fi putut suportà pacea! Însă când am înţeles că aş fi o nevrednică şi o dezertoare dacă aş părăsì poporul meu tocmai în zilele când are nevoe mai mult de ajutorul meu, atunci am înţeles că durerea personală în asemenea vremuri nu

al tău dacă vei fi vrednic şi nu vei lăsà să treacă clipa cea mare.

Măreţ este ceasul împlinirilor, măreţ ca şi ceasul naşterii — şi ca mama care îşi iubeşte copiii, cu atât mai dragi cu cât i-a fost mai mare cbinul şi suferinţa care le-a îndurat cu ei, te rog, poporul meu, dă-mi şi mie un loc printre cei cari au întocmit o Românie mai mare şi mai bună, pentru care am luptat cu toţii împreună, în care avem o înflăcărată credinţă, Eu cu voi toţi.

Noemvrie, 1918, Iaşi.

BIBLIOTECA Centrală Universitară București

CUPRINSUL

		Pag.
1.	Gândurile au aripi	3
2.	De la inima mea la inima lor	5
3.	Copilul meu	13
4.	În Numele tău	21
5.	Bucureştii	29
6.	În iarna războiului	38
7.	Vine Primăvara	62
8.	Voluntarii Ardealului şi Bucovinei	70
9.	In Memoriam	75
10.	Maica Pucci	92
11.	Lacrimi	102
12.	Prizonierii	112
13.	Ţarul Nicolae	118
14.	Resurrectio	156
15.	Sâmbăta Morţilor	173
16.	Tăcere	185

BIBLIOTECA Centrală Universitară București

înseamnă nimic. Crede cu aceeaş tărie ca şi mine în cauza noastră, crede şi gândeşte-te la ziua de bucurie când nu vom mai aveà nici o îndoială, când vom sta iarăşi alături de biruitori! Crede căci precum e sigur că soarele răsare în fiecare zi, aşà sunt sigură că ziua noastră va venì!

Şi ziua noastră a venit!

Zorile au răsărit, lanţurile au fost sfărâmate, norii cari întunecau soarele nostru au fost împrăştiaţi, stăpânitorii cari aruncaseră asupra noastră jugul robiei au fost bătuţi de prietenii noştri, poporul nostru, ţara noastră, speranţele noastre, idealul nostru sunt libere, libere!

Neînfrântă în ceasul de grea cumpănă, încerc să fiu înţeleaptă în ceasul izbândei câştigate.

M'a zguduit adânc măreţia evenimentelor. Prea înfiorătoare a fost prăbuşirea duşmanului; şi inimile cari au cunoscut atâta durere, simt că li se sparge pieptul de atâta bucurie.

Trebuie să ne deprindem iarăşi să fim fericiţi noi cari am plâns cu lacrimi amare.

Faceţi ca timpul nostru să fie cumpătat, faceţi ca imnurile biruinţei noastre să fie cântece de slavă către Domnul.

Visul nostru de aur s'a împlinit mai presus de cutezanţa nădejdilor noastre. Peste suferinţele de ieri se înalţă steaua luminoasă a viitorului nostru.

Să stăm neclintiţi, să nu cădem în rătăcire fiindcă ne-am ajuns ţinta. Nu trebuie să uităm preţul jertfelor, nu trebuie să uităm câte vieţi s'au pierdut, nici grozăvia care a suspinat de la un capăt la altul al pământului.

Tronuri s'au năruit, ţări au fost răsturnate din temelii, popoare au fost zguduite, sforţări ne mai auzite s'au săvârşit, greutăţi de nespus au fost îndurate şi acum stăm în faţa unei lumi nouă şi necunoscută.

Românii mei! voi cari în sfârşit v'aţi unit, voi cari, după veacuri de aşteptare aţi îndeplinit idealul vostru sfânt, fiţi mari în ceasul bucuriei după cum aţi fost mari în ceasul încercărilor.

Viitorul este al tău, poporul meu, al tău, dacă vei fi destul de tare ca să-l stăpânești,

VERIFICAT 2007
BIBLIOTECA
VERIFICAT 1987